

04.01.2016

TÜRKİYE'DE AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET HÜKÜMLÜSÜ MAHPUS OLMAK

İdil Aydınoglu - Ezgi Yusufoglu

TCPS
kitaplığı

TC
ADALET BAKANLIĞI
T Tipi Kapalı ve Açık Ceza İntaz Kurumları
Mektup Okuma Komisyonu Başkanlığı
GÖRÜLDÜ

Bu kitap, 20 Temmuz 2015'te, Suruç Katliamında hayatını kaybeden çalışma arkadaşımız **Murat Yurtgöl**'e atfedilmiştir.

TCPS Kitaplığı 4

Türkiye’de Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpus Olmak /
İdil Aydınöğlü, Ezgi Yusufoglu

Editörler: Ayşegül Algan - Mustafa Eren
Kapak ve Sayfa Tasarım: Tayfun Koç
ISBN 978-605-83651-0-0
1. Baskı: Şubat 2016
Genişletilmiş 2. Baskı: Aralık 2018

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
Adres: Katip Mustafa Çelebi Mahallesi, Billurcu Sokak,
No:5 Daire:2 Beyoğlu / İstanbul
Telefon: 0212 293 69 82
e-posta: info@tcps.org.tr

Baskı ve Cilt
İncekara Kağ. Mat. Yay. ve Dış Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 501 0883

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

Bu kitap Avrupa Birliği’nin desteğiyle basılmıştır.
Kitabın içeriği Avrupa Birliği’nin resmi görüşlerini yansıtmaz.
Burada verilen bilgi ve sunulan görüşler CİSST’e aittir.

**TÜRKİYE'DE
AĞIRLAŞTIRILMIŞ
MÜEBBET
HÜKÜMLÜSÜ
MAHPUS
OLMAK**

İdil Aydınoglu - Ezgi Yusufoglu

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
1. Giriş	35
2. Sayılarla Ağırlaştırılmış Müebbet	38
3. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının Tarihçesi	40
4. Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının İnfaz Rejimi	44
5. Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpusların Yaşadıkları Zorluklar ..	52
5.1. İnfaz Rejiminden Kaynaklı Zorluklar	52
5.1.1. Tecrit	53
Hücrenin Fiziki Yapısı	53
Tek başına yaşamak	57
5.1.2. Sağlık Sorunları	59
Fiziksel Sağlık Sorunları	60
Psikolojik Sağlık Sorunları	69
5.1.3. Ekonomik Sorunlar	75
Çalışmama	80
5.1.4. Sosyalleşme	81
Havalandırma	83
Sosyal Aktiviteler	85

5.1.5. Dışarı ile İletişim	88
Görüşler	89
Telefon Hakkı	98
Mektuplar	101
5.2. İdari Yapı ve İşlemlerden Kaynaklı Zorluklar	104
5.2.1. Gündelik Hayatı Zorlaştıran Durumlar	105
5.2.2. Tecridi Derinleştiren Mesafeler ve Sevk	107
5.2.3. Disiplin Cezaları ve İyi Hal	111
6. Ağırlaştırılmış Müebbet ve Tahliye	115
6.1. Tahliye Umudu Olmadan Ömür Boyu Hapis Yatmak	115
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre Tahliye Umudu Olmayan Ömür Boyu Hapis	120
6.2. Tahliye Umudu Olan Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpuslar	124
Tahliye Sonrasına İlişkin Kaygılar	124
7. Sonuç	128
8. Talepler	129
Kaynakça	132
Sonsuza Hükmetmek/Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının Sosyo-psikolojik Kökenleri Üzerine Düşünmek - Eser SANDIKCI	135
Mektuplar	141

ÖNSÖZ

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği/Türkiye Hapishane Çalışmaları Merkezi (CİSST/TCPS) olarak “özel ihtiyaçları olan mahpuslar” olarak nitelendirdiğimiz mahpus gruplarına ilişkin çalışmaları ve bu alanda bilgi üretilmesini önemsiyoruz. Bu amaçla tematik çalışma alanları oluşturduk ve o temalar çevresinde ilgili diğer sivil toplum örgütlerini de bir araya getirebilecek faaliyetler örgütledik, ağlar organize ettik. 2012 yılında 4 tematik grup üzerinden başladığımız çalışmaları bugün 11 tematik grup olarak sürdürüyoruz.

Tematik çalışma alanlarımızdan 8’inin kitabını yayınladık (Türkiye’de Hasta Mahpus Olmak, Türkiye’de Kadın Mahpus Olmak, Türkiye’de Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpus Olmak, Türkiye’de Çocuk Mahpus Olmak, Türkiye’de Yabancı Mahpus Olmak, Türkiye’de LGBTİ Mahpus Olmak, Türkiye’de İşçi Mahpus Olmak, Türkiye’de Roman Mahpus Olmak). Yayınlarımız ilgiyle karşılandı ve geçen sürede ilk baskıları tükenmeye başladı. Bu nedenle, yayınlarımızın “gözden geçirilmiş ikinci baskı”larını yapmak bir zorunluluk oldu.

Elinizde tuttuğunuz bu kitabın ilk baskısı Şubat 2016 tarihinde yapılmıştı. Aradan yaklaşık 33 aylık süre geçti. Bu süre içinde ortaya çıkan yeni ve güncel verileri kitabın bu baskısında bulabilirsiniz.

Önümüzdeki günlerde yeni yayınlarla karşınızda olacağız.

Akıl hastaneleri, huzurevleri, askeri kışlalar, gemiler, yatılı okullar, manastırlar, tekkeler... Esir kampları, toplama kampları, islahevleri, hapishaneler... Tüm bu kurumları, ilk grupta yer alanlarla ikinci gruptakileri bir araya getiren ortak özellik “total kurum” oluşlarıdır. Total kurumlar, içerisindeki insanlar için kuşatıcıdır, dışarıyla kurulan toplumsal ilişkiye engel oluştururlar. Bu kurumlarda yönetilmesi planlanan geniş insan yığınları (akıl hastaları, yaşlılar, askerler, öğrenciler, esirler, mahpuslar...) ile yönetici personel arasında keskin sınırlar vardır ve yönetilenler için günlük faaliyetler sıkı bir şekilde programlanır. Bir yanda elinde otoriteyi tutan küçük grup vardır diğer yanda ise bu otoriteye sorgusuz sualsiz itaat etmesi beklenen yığınlar... Sosyolog Erving Goffman, 1961 yılında yayınladığı ve “Asylums” adını taşıyan kitabında¹ total kurumların özelliklerini ortaya koyarken, Philip Zimbardo ise 1971 yılında gerçekleştirdiği “Stanford Hapishane Deneyi” veya “Zimbardo Deneyi” olarak bilinen deneyi ile bu kurumların patolojik yanını gözler önüne serer.² Otoritenin keskin sınırlarla ikiye ayrıldığı böylesi kurumlarda yönetenlerden yönetilenlere yönelecek kötü muamele ve şiddetin zemini her zaman vardır. Şiddet, total kurumların patolojik karakteridir. Bu

1 Erving Goffman, Tımarhaneler, Heretik Yayınları, Ankara 2015

2 Zimbardo Deneyi’ne ilişkin anlatım ve değerlendirme için bakınız: Mustafa Eren, Kapatılmanın Patolojisi/Osmanlı’dan Günümüze Hapishanenin Tarihi, Kalkedon Yayıncılık, Mart 2014

şiddetin tamamen ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı ise ayrı bir tartışma konusudur.

“Total kurumlar” ve onların patolojik karakteri olarak “şiddet” tartışması Türkiye için güncel bir anlam ifade ediyor. “Güncel” çünkü başlıca total kurumlardan biri olan hapisaneler ve hapis cezası Türkiye’de giderek artan bir yer ediniyor kendisine.

Artışta, Avrupa’da Birinci, Dünyada Onuncu...

Türkiye’de 1919 yılında mahpus sayısı 35.035’di. 1950’lerden itibaren, 2005 yılına kadar mahpus sayısı 50 bin civarında seyretmiştir. Bunun tek istisnası 1980 darbe yıllarıdır. 2005 yılında 55.870 olan mahpus sayısı düzenli bir artış ile 2018 yılına gelindiğinde 246 bine çıkmıştır.³ Yaklaşık 4 kata varan bir artış söz konusudur.

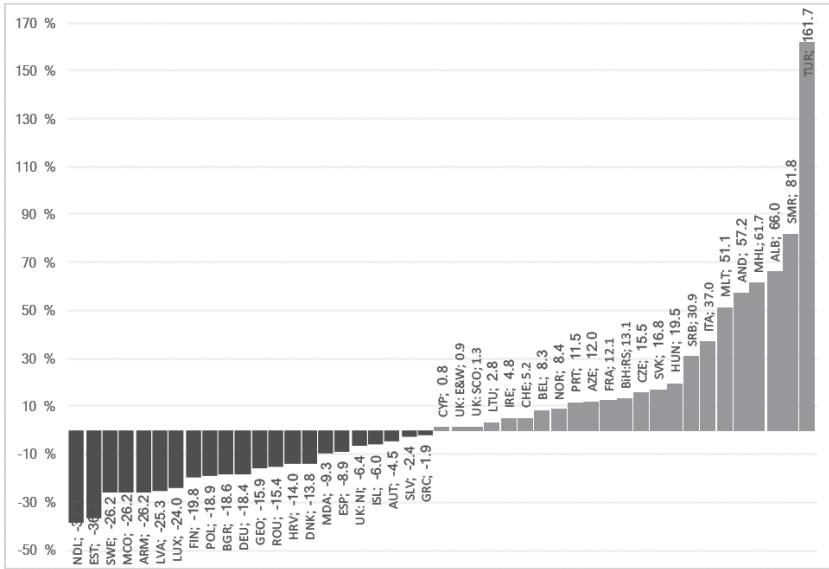
Bu düzenli artış sürecinde önemli kırılma noktalarından birini 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonrası süreç oluşturmaktadır. Darbe girişiminden sonraki bir yıl içinde 50.504⁴ kişi Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile ilgili oldukları iddiasıyla tutuklanmış olmasına rağmen bu artış istatistiklere yansımamaktadır. Bunun nedeni Kanun Hükmünde Kararnamelerle (KHK) çıkarılan örtük aflardır. Örneğin 17 Ağustos 2016 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 671 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kısmi (özel) bir af çıkarılmış ve ilk aşamada 38 bin mahpus tahliye edilmiştir (bu

3 Mayıs 2018 verisi, CHP İstanbul Milletvekili Gamze Akkuş İlgezdi’nin soru önermesine Adalet Bakanlığı’nın verdiği cevaptan alınmıştır. Adalet Bakanlığı 15 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla mahpus sayısının 246.416 olduğunu belirtmiştir.

4 Dönemin Adalet Bakanı Bekir Bozdağ’ın ilgili açıklaması için bakınız: <http://www.harbigazete.com.tr/gundem/15-temmuz-sonrasi-surecinin-tutuklu-sayisi-51-bin-h18288.html>

aftan yararlanacak kişi sayısının toplamda 93 bin civarında olması planlanmaktaydı).⁵ Bu durum, istatistiklerde ciddi bir sıçramanın önüne geçmiştir.

Mahpus sayısının artışının dünyada nereye denk düştüğüne baktığımızda ise şöyle bir tabloyla karşılaşırız: Türkiye, Avrupa Konseyi'nin açıkladığı 2016 yılı verilerine göre, mahpus sayısındaki artış oranında Avrupa Konseyi'ne üye 47 ülke içinde açık ara ilk sıradadır. 2006-2016 yılları arasında Türkiye'nin yüz bin kişi başına düşen mahpus sayısı %161,7 oranında artmıştır.⁶

5 CİSST/TCPS'in 3 Kasım 2016 tarihli açıklamasında bu durum değerlendirilmektedir: <http://www.tcps.org.tr/?q=node/354>

6 Grafik, Council of Europe Annual Penal Statistics'in 2016 özet raporundan alınmıştır. Space 1 2016/Executive Summary, March 2018, sayfa 3.

Avrupa Konseyi'nin 2016 yılı verilerini dikkate alarak açıkladığı, üye ülkelerin 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısına bakıldığında ise ilk 10 ülke aşağıdaki gibidir:⁷

ÜLKE	MAHPUS NÜFUSU	100 BİN KİŞİ BAŞINA MAHPUS SAYISI
Rusya Federasyonu	646.085	448
Gürcistan	9.534	256,3
Türkiye	192.627	244,6
Litvanya	7.051	244,1
Azerbaycan	22.938	236,3
Moldova	7.911	222,7
Çek Cumhuriyeti	22.481	213
Letonya	4.186	212,6
Arnavutluk	5.910	204,8
Estonya	2.670	202,9

Bu tablo 2016 yılı verileri dikkate alınarak açıklanmıştır. 2016 yılı rakamlarına göre Türkiye Avrupa Konseyi'ne üye 47 ülke içinde 3. sıradadır. Ancak 2017 yılı sonunda Türkiye'nin nüfusunun yaklaşık 80 milyon, mahpus sayısının ise 232 bin olduğu dikkate alınırca 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısının 287 olduğu ve bu sayı ile 2017 yılında Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler içinde Rusya'dan sonra ilk sırayı aldığı görülecektir.⁸

2006-2016 yılı rakamları dikkate alındığında mahpus sayısının artışı sırasında Avrupa'da açık ara ilk sırada yer alan, hem 100 bin kişi başına

7 Rusya Federasyonu'na ait rakam ICPR'in araştırmasından alınmıştır.
<http://www.prisonstudies.org/country/russian-federation>

8 ICPR'in araştırmasına göre de 2017 yılında Türkiye, Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler içinde yüz bin kişi başına düşen mahpus sayısında 2. sıradadır (Avrupa kıtasında ise Rusya ve Belarus'un ardından 3. sırada). http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison_population_rate?field_region_taxonomy_tid=14

düşen mahpus sayısı hem de mahpus nüfusu sıralamasında 2017 yılında Rusya'dan ardından ikinci sıraya yerleşen Türkiye'nin dünya ülkeleri arasındaki durumuna da bakalım.

Derneğimizin de iletişim halinde olduğu Suç Politikaları Araştırma Enstitüsü'nün (Institute for Criminal Policy Research - ICPR) verilerine göre istatistiği tutulan 223 ülke ve bağlı bölge arasında Türkiye; ABD, Çin, Brezilya, Rusya, Hindistan, Tayland ve Endonezya'nın ardından dünyada en kalabalık mahpus nüfusuna sahip 8. ülke.

	ÜLKE	MAHPUS NÜFUSU	100 BİN KİŞİ BAŞINA MAHPUS SAYISI
1	ABD	2.121.600	665
2	Çin	1.649.804	116
3	Brezilya	682.901	328
4	Rusya	595.728	411
5	Hindistan	419.623	33
6	Tayland	343.657	497
7	Endonezya	249.419	94
8	Türkiye	232.179	287
9	İran	230.000	284
10	Meksika	204.749	165
11	Filipinler	178.661	172
12	Güney Afrika	158.111	280
13	Kolombiya	116.058	227
14	Vietnam	115.035	122
15	Etiyopya	113.727	127
16	Mısır	106.000	116

Ülke nüfusunda 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısı sıralamasında mahpus oranı 200'ün üzerinde olan ülkeler sırasıyla şunlardır:⁹

	ÜLKE	MAHPUS NÜFUSU	100 BİN KİŞİ BAŞINA MAHPUS SAYISI
1	ABD	2.121.600	655
2	El Salvador	39.021	610
3	Türkmenistan	30.568	583
4	Virjin Adaları (ABD)	577	542
5	Maldivler	1.200	514
6	Küba	57.337	510
7	Tayland	343.657	497
8	Kuzey Mariana Adaları (ABD)	270	482
9	Virjin Adaları (Britanya)	134	470
10	Bahamalar	1.746	438
11	Seyşeller	423	437
12	Grenada	465	435
13	Ruanda	54.279	434
14	Rusya	595.728	411
15	Guam (ABD)	667	404
16	Saint Kitts ve Nevis	220	393
17	Panama	16.183	390
18	Saint Vincent ve Grenadinler	412	378
19	Kosta Rika	19.226	374
20	Antigua ve Barbuda	351	373
21	Beyaz Rusya (Belarus)	34.600	364
22	Cayman Adaları (Britanya)	222	359

9 http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total/trackback?field_region_taxonomy_tid=All

23	Belize	1.545	356
24	Saint Maarten (Hollanda)	161	347
25	Palau	76	345
26	Amerikan Samoası (ABD)	193	337
27	Brezilya	682.901	328
28	Uruguay	11.078	321
29	Bermuda (Britanya)	209	319
30	Porto Riko (ABD)	10.475	313
31	Anguilla (Britanya)	46	307
32	Barbados	874	300
33	Yeşil Burun Adaları (Cape Verde)	1.542	298
34	Namibya	7.400	295
35	Dominika	211	289
36	Türkiye	232.179	287
37	İran	230.000	284
38	Svaziland	3.610	282
39	Fransız Guyanası (Fransa)	777	281
40	Güney Afrika	158.111	280
41	Saint Lucia	646	279
42	Trinidad ve Tobago	3.667	270
43	Peru	85.727	267
44	Moğolistan	7.773	262
45	Guyana	2.004	259
46	Tayvan	61.129	259
47	Gürcistan	9.451	254
48	Dominik Cumhuriyeti	26.734	244
49	Nikaragua	14.675	238
50	Curaçao (Hollanda)	377	236
51	İsrail	20.245	236

52	Azarbeycan	22.938	235
53	Litvanya	6.616	235
54	Bahreyn	3.485	234
55	Fas	82.512	232
56	Cook Adaları (Yeni Zelanda)	48	229
57	Kolombiya	116.058	227
58	Şili	41.128	225
59	Grönland (Danimarka)	126	225
60	Ekvador	37.497	222
61	Yeni Zelanda	10.695	220
62	Letonya	4.243	218
63	Martinique (Fransa)	836	217
64	Honduras	18.950	216
65	Moldova	7.635	215
66	Çek Cumhuriyeti	22.198	209
67	Botsvana	4.343	208
68	Tunus	23.553	206
69	Samoa	400	204
70	Estonya	2.664	202
71	Singapur	11.691	201

Bu listede de görülebileceği gibi Türkiye, ülke nüfusuna oranla mahpus sayısı sıralamasında (100 bin kişi başına düşen mahpus sayısı), 223 ülke ve bağlı bölge arasında 36. sırada yer alıyor. Ancak bu listede mahpus sayısı 100'lerle anılan ülkeler de bulunmaktadır. Daha anlamlı bir okuma yapmak adına mahpus sayısı 50 binin üzerinde olan ülkeleri dikkate aldığımızda Türkiye 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısı sıralamasında 7. sıraya yükseliyor.

ICPR'nin World Prison Population List adlı araştırmasına göre 2000-2015 yılları arasında istatistiği tutulan 223 ülkenin ve bağlı bölgenin nüfusu %18,2 mahpus sayısı ise %19,5 artmıştır.

Dünya Hapishane Nüfusu – 2000 Sonrası Değişim				
	<i>2000 yılı tabmini hapishane nüfusu</i>	<i>Son kullanılan hapishane nüfusu toplamı (31.10.2015)</i>	<i>2000 sonrası hapishane nüfusu değişimi %</i>	<i>2000'den 2015'in başına nüfus değişikliği (Birleşmiş Milletler) %</i>
AFRİCA	902.500	1.038.735	+ 15.1	+ 43.8
Ruanda hariç	787.500	984.456	+25.0	
AMERİKA	2.690.300	3.780.528	+ 40.5	+ 17.3
ABD hariç	752.818	1.563.528	+107.7	
ASYA	3.023.500	3.897.797	+ 28.9	+ 17.5
Çin-Hin. hariç	1.324.014	1.821.449	+ 37.6	
AVRUPA	2.013.600	1.585.348	- 21.3	+ 3.3
Rusya hariç	953.196	942.878	- 1.1	
OKYANUSYA	34.000	54.726	+ 59.1	+25.2
DÜNYA	8.664.300	10.357.134	+ 19.5	+18.2

Bu tablo içerisinde Türkiye'yi değerlendirdiğimizde Türkiye'nin aralarında olduğu Avrupa ülkelerinde nüfusta %3,3'lük bir artış varken mahpus nüfusu %21,3 azalmış ancak Türkiye'de ise %16,1'lik nüfus artışına rağmen¹⁰ %249'luk bir mahpus artışı söz konusu.

Bu artış ile Türkiye sadece Avrupa'da değil dünyada mahpus artışı listesinde ilk sıralarda yer alıyor. ICPR'nin listesine göre 2000-2015 tarihleri arasında mahpus sayısında %100'den fazla artış yaşanan 42 ülke var. Türkiye ise bu ülkeler arasında 10. sırada.

10 TÜİK'in rakamlarına göre 2000, 2015 yılı sırasıyla şöyledir:67.803.927 ve 78.741.053

2000-2015 Mahpus Sayısında %100'den Fazla Artış Yaşanan Ülkeler							
	Ülkeler	2000	2005	2010	2015	Artış	Artış Oranı
1	Bahreyn	437		1.100	4.028	3.591	822%
2	Kosova	227	1.199	1.333	1.816	1.589	700%
3	Irak	7.000	26.472	39.130	42.880	35.880	513%
4	Angola	4.000	8.300	16.183	22.826	18.826	471%
5	Afganistan	5.262	10.590	18.283	26.519	21.257	404%
6	Vanuatu	46	138	187	230	184	400%
7	Seyşeller	166	162	432	735	569	343%
8	El Salvador	7.754	12.525	24.662	31.686	23.932	309%
9	Venezuela	14.196	19.853	40.825	55.007	40.811	287%
10	Türkiye	49.512	55.870	120.814	172.562	123.050	249%
11	Paraguay	3.219	6.282	6.197	10.949	7.730	240%
12	Ekvator	8.029	11.971	11.800	25.902	17.873	223%
13	Endonezya	53.399	97.671	117.863	161.692	108.293	203%
14	Cibuti	200		600	600	400	200%
15	Kamboçya	5.502	8.160	14.043	16.497	10.995	200%
16	Guatemala	6.974	8.247	11.148	19.810	12.836	184%
17	Burkina Faso	2.204	3.315	5.198	6.251	4.047	184%
18	Nepal	6.000	7.135	10.739	16.813	10.813	180%
19	Samoa	173	247	300	481	308	178%
20	Britanya Virjin Adaları	43	106	117	119	76	177%
21	Peru	27.734	33.010	45.464	75.379	47.645	172%
22	Cebelitarık (UK)	18	27	53	48	30	167%
23	Brezilya	232.755	361.402	496.251	607.731	374.976	161%
24	Kıbrıs	312	536	637	811	499	160%
25	Makedonya	1.178	1.844	2.516	3.034	1.856	158%
26	Sierra Leone	1400	1.400	2.237	3.488	2.088	149%
27	Saint Kitts ve Nevis	135	209	256	334	199	147%

28	Kiribati	57	74	90	141	84	147%
29	Haiti	4.219	3.670	5.331	10.266	6.047	143%
30	Solomon Adaları	134	295	268	323	189	141%
31	Kolombiya	51.518	66.829	84.444	121.389	69.871	136%
32	Gambia	478	450	780	1.121	643	135%
33	Nauru	6	3	20	14	8	133%
34	Kosta Rika	7.575	9.053	12.110	17.440	9.865	130%
35	Malta	257	294	583	582	325	126%
36	Uruguay	4.469	6.211	8.700	9.996	5.527	124%
37	İsrail	9.421	16.059	20.164	20.245	10.824	115%
38	Uganda	21.700	26.126	30.312	45.092	23.392	108%
39	Çad	2.385	3.416	4.775	4.831	2.446	103%
40	Belize	765	1.234	1.420	1.545	780	102%
41	Antigua-Barbuda	170	194	295	343	173	102%
42	Katar	570	465	551	1.150	580	102%

Bahreyn, Kosova, Irak, Angola, Afganistan, Vanuatu, Seyşeller, El Salvador ve Venezüella'nın ardından 10. sırada yer alan Türkiye'nin içerisinde olduğu bu listeye göz atmak, Türkiye'nin ceza infaz sistemine ve bu sistemin geldiği aşamaya dair bir ipucu da sunmaktadır.

Adalet Bakanlığı'nın Planlaması ve Yeni Hapishane Rejimi

2000 tarihinde 49 bin olan mahpus sayısı Mayıs 2018'de 246 bine ulaştı. Yani hapishanelerin mevcudu her ay 942, her gün 31 kişi daha arttırıldı. Bu artış, öylesine yaşanmadı. Bir planlama dahilinde, öngörülerek sağlandı. Adalet Bakanlığı, derneğimizin bilgi edinme başvurusunu cevapladığı 7 Ocak 2014 tarihli belgesinde 2017 yılı sonuna kadar 118 bin kapasiteli 199 yeni hapishane açılacağını

belirtmişti. Bu açıklama hapishanelerin kapasitesinin ve dolayısıyla mevcudunun 2017 yılı sonuna kadar 250 binin üzerine çıkarılacağına ifadesiydi. Mayıs 2018'de 246 bine ulaşan mahpus sayısı bu öngörünün gerçekleştiğini göstermektedir.

Kapasite artışıyla ters orantılı olarak hapishane sayısı ise azalmaktadır. Bunun nedeni 2006 yılından itibaren planlı bir şekilde küçük kapasiteli ilçe hapishanelerinin kapatılması ve daha fazla kapasiteli, “oda sistemi”ne dayalı hapishanelerin açılmasıdır. 1968'de 633, 1991'de 651, 2000'de 559 olan hapishane sayısı bu tarihten sonra düzenli olarak düşürülmüş, 2005'de 441, 2010'da 371, 2016 başında ise 361'e kadar geriletilmiştir. 2018 yılı Mart ayına geldiğinde ise yapımına hız verilen hapishaneler ile birlikte sayı yeniden yükselişe geçmiş ve 385'e ulaşmıştır.

Hapishane sayısının 651'den 385'e kadar gerilemesi sadece 289 hapishanenin kapatılmasıyla yaşanmadı. Adalet Bakanlığı'nın açıklamalarına göre 2000-2017 tarihleri arasında 171 yeni hapishane ile 34 ek bina inşa edildi. Yani var olan 385 hapishanenin sadece 214'ü 2000 öncesi inşa edilmiştir. Bu 214 hapishanenin 73'ü de 2000-2014 tarihleri arasında restore edilerek “oda sistemi”ne dönüştürülmüştür.¹¹

11 Adalet Bakanlığı'nın derneğimizin bilgi edinme başvurusuna verdiği 7 Ocak 2014 tarihli bilgi edinme başvurusunun cevabından.

Yıllar	Kapatılan	Açılan
2000-2005	82	20
2006	20	7
2007	51	8
2008	16	13
2009	22	8
2010	6	7 + 5*
2011	3	2 + 7*
2012	8	14 + 9*
2013	21	10 + 6*
2014	22	14 + 2*
2015	15	18 + 2*
2016	13	38
2017	10	12
TOPLAM	289	171 + 34*

**Kapasite artışı amacıyla var olan hapishanelere ek olarak inşa edilen binalar ve ek olarak inşa edilen açık hapishane sayıları.*

Bu rakamlar hapishanelerin yeniden inşa süreci içerisinde olduğunu göstermektedir. Kapatılan hapishanelerin neredeyse tamamının “kaza tipi” küçük kapasiteli ve koğuş tarzı hapishaneler, açılan hapishanelerin önemli bir bölümünün ise şehrin dışına, “kampüs” içerisinde yer alan, büyük kapasiteli ve “oda tipi” hapishaneler olması yapısal bir dönüşümün göstergesidir.

Türkiye’de, 2016 yılı sonunda ilki 2006 yılında inşa edilen Sincan olmak üzere 13 hapishane kampüsü mevcuttu (Sincan, Tekirdağ, Maltepe, Silivri, Kocaeli, İzmir/Aliağa, Kayseri, Şanlıurfa, Hatay, Elazığ, Van, Tarsus, Diyarbakır) 2017 yılı içinde de 3 hapishane kampüsünün proje çalışmalarına başlaması planlanmaktaydı (Çorlu, Konya, Aksaray).

Burası Silivri Ceza İnfaz Kurumları Kampüsü. Kampüs içerisinde 8 L Tipi, bir Açık bir de Kapalı olmak üzere 10 hapisane var. 2018 yılında burada tutulan mahpus sayısı 18 bine ulaşmıştı.

Bu dönüşüm insan hakları açısından önemlidir. Önemlidir çünkü kaza hapisaneleri, kanunlar tarafından suç addedilen failin failinin, yani mahkemelerin hakkında hapis cezası verdiği kişilerin kendi ilçelerinde hapis yatabilmesine olanak sağlıyordu. Bu sayede mahpus, ailesinden ve sosyal çevresinden kopmadan hapistede tutulabiliyor, mahpusun aynı ilçede olan ailesi ve avukatı kendisini fazladan bir zaman ve maddi imkân ayırmadan ziyaret edebiliyordu (başka ildeki yakınlarını veya müvekkilini ziyaret etmek hem zaman hem de maliyet arttıran bir durum yaratmaktadır. Mesafe arttıkça harcanan zaman ve maliyet de artmaktadır).

Bu dönüşüm, sosyal bilimler açısından da değerlendirilmeye muhtaçtır. Yeni inşa edilen kampüs tipi hapisanelerin temel özelliklerinin şunlar olduğu söylenebilir:

- Şehrin tamamen dışına inşa edilirler (Örneğin Silivri Ceza İnfaz Kurumları Kampüsü, Silivri ilçesine 12 km, İstanbul'a ise 70 km mesafede bulunmaktadır)
- Sayılarının şu an için 16 olduğu ve 14 ilde kuruldukları düşünülürse, mahpusların 81 ilden buralara toplanması dolayısıyla yaşadıkları ve ailesinin olduğu illerden farklı illerde hapis tutulmaları sonucunu doğurmaktadır.
- Mahpusların teşhis ve tedavi görecekleri hastane ve yargılamalarının yapılacağı mahkemeler de kampüs alanı içerisine inşa edilebilmektedir. Bu durum, mahpusların haklarında verilen hüküm süresince kampüs alanı dışına çıkamamasına yol açmaktadır.
- Kampüs tipi hapisanelerde, buralarda görev yapmakta olan personel ve yakınları için lojmanlar, alışveriş merkezi, oyun salonu, kuaför, kafeterya, restoran, aile sağlığı merkezi, misafirhane, ilköğretim okulu, kreş vb. de inşa edilebilmektedir (Örneğin Silivri Ceza İnfaz Kurumları Kampüsü'nde tüm bu sayılanlar olmakla birlikte lojman sayısı 500'dür)

Bu özellikler, kampüs tipi hapisanelerin, tesis ve hizmetleriyle mahpusu ve personeli kampüs alanına mecbur bırakan veya alan dışında çıkma ihtiyacını minimuma indiren; mahpus (ve aileleri), personel (ve aileleri), jandarma üçlüsü dışında insanlarla teması neredeyse ortadan kaldıran yapılar olduğunu göstermektedir. Bu halleriyle kampüs tipi hapisaneler, 19. yüzyıl ada hapisanelerine benzer bir mekanizma olarak işlemektedir. Bu mekanizmanın yol açabileceği sonuçlar önemlidir ve dikkat çekilmelidir.

Kampüs tipi hapisaneler personeli ve mahpusları, “gardiyan” ve “suçlu” kimlikleri içerisine hapsedme potansiyeli taşımaktadır. Kaza hapisaneleri, küçük ölçekli yapılar olduğu için ve mahpusun da ça-

lışanın da aynı ilçede yaşamaları nedeniyle birbirlerini sadece “infaz koruma memuru-mahpus” ikilemi içerisinde değil de komşu, okuldan tanıdık, çocuğunun arkadaşı, esnaf vb. farklı roller içerisinde bilme olanağı sunan yapılarken kampüs tipi hapisaneler infaz koruma memurları için mahpusları “suçlu”, mahpuslar için de infaz koruma memurlarını “gardiyan” olarak sabitlemektedir.

Kaza tipi hapisanelerde personel, görevi bittiğinde sivil kıyafetlerini giyer ve hapisane kapısından dışarı adım attığında şehrin içine girebilir. Bu sayede bindiği sivil bir aracın, gittiği bir dükkanın, marketin, berberin müşterisidir. Sokakta gördüğü bir insan için belki komşusu belki çocuklarının aynı okula gittiği bir velidir. Kaza tipi hapisaneler hapisane personeline farklı rollere bürünebilme imkânı tanırken kampüs tipi hapisanelerde ise personel görevi bitip hapisane binasının kapsından çıksa dahi hâlâ hapisane alanındadır. Görebileceği insanlar yine hapisane personeli, jandarma veya onların aileleridir. Onlar karşısında da tek rolü yine hapisane personeli olmaktır. Öyle ki bu kapalı yapı (tıpkı askeri lojmanlarda olduğu gibi) lojmanda dahi baskın hale gelmekte, personelin hapisane içerisindeki hiyerarşisini buraya da taşımakta, aileler arasındaki ilişkilere de şekil vermektedir.

Sosyal ilişkilerin “gardiyan” ve “suçlu” ikilemine sıkıştığı, farklı rollere bürünebilme imkânının sınırlandığı bu yapılarda kapatılma kurumlarının, Stanford Hapisane Deneyi (“Zimbardo Deneyi” olarak da bilinir) ile ortaya konulan şiddet zemini daha da güçlü olarak ortaya çıkabilecektir. Kaza tipi hapisanelerdeki mahpusun da çalışanın da aynı ilçede yaşama ve birbirlerini sadece “infaz koruma memuru-mahpus” ikilemi içerisinde değil de komşu, okuldan tanıdık vb. farklı roller içerisinde tanıma, bilme durumu hapisanelerin şiddet ortaya çıkaran özelliğini dizginlemeye yol açmaktadır. Gündelik yaşam içerisinde tanıdığın, bildiğin birini “insan olanın dışına atmak”, “suçlu” olarak kodlanıp karşına getirilen

ve tanımadığın birini “insan olanın dışına atmak” kadar, hızlı ve kolay olmamaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler kaza tipi hapisanelerden kampüs tipi hapisanelere geçişin eleştiriye açık olduğunu, insan hakları açısından birçok handikap barındırdığını ortaya koymaktadır.

2016 yılında kapatılan Siverek A3 Tipi Ceza İnfaz Kurumu. Fotoğrafta da görülebileceği gibi kapatılan hapisaneler şehrin içindedir, mahpus sokaktan geçen arabanın, çevredeki okul çocuklarının sesini yani “dışarıda” akıp giden hayatın sesini duyabilmektedir.

2016 yılında açılan Samsun Ceza İnfaz Kurumu. Yeni hapisaneler, şehrin tamamen dışında, şehrin yaşantısından izole, özel araç olmadan ziyaretin zor olduğu yerler olarak tasarlanmış.

"Olağanüstü Hal", KHK'lar ve Siyasi Mahpuslar İçin Yeni İnfaz Rejimi

Türkiye'nin ceza infaz sisteminin yaşadığı bu dönüşüm ve yeni infaz rejimi konjonktürel olarak Olağanüstü Hal (OHAL) sürecinden de etkilendi.

Türkiye'de 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişiminin ardından 20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen OHAL ve sonrasında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) "ceza infaz sistemi" alanında önemli değişikliklere yol açtı. Bir yandan infaz süreçlerinde yapılan düzenlemelerle örtük aflar çıkarılırken diğer yandan da özellikle siyasi mahpuslar açısından infaz rejimi daha da olum-

suz hale getirildi. Bu KHK'lar öncesinde adli ve siyasi mahpusların yasa karşısındaki ayrılığı infaz sürelerindeki farklılık (adli mahpuslar haklarında hüküm verilen sürenin 5'te 3'ü siyasi mahpuslar ise 4'te 3'ü oranında hapisanede tutulurlar. Yani hakkında 20 sene hüküm verilen bir adli mahpus 12 sene, siyasi mahpus ise 15 sene hapiste tutulur) ve mevzuatta yer alan “cezalarını bir ve üç kişilik yerde çekerler” ibaresinden yola çıkarak “oda sistemi” iken KHK'larla siyasi mahpusların infaz rejimi sınırlayıcı ve hak gasplarına yol açacak bir şekilde yeniden düzenlenmiştir.

23 Temmuz 2016 tarihli, 667 sayılı KHK ile Türk Ceza Kanununun “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar”, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar”, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar”, “Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk” ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren “suçlar ve toplu işlenen suçlar” bakımından tutuklu olanların yakınları tarafından ziyaretlerine, telefon haklarına ve avukat görüşlerine ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Aile ziyaretleri “belgelendirilmesi koşuluyla sadece eşi, ikinci dereceye kadar kan ve birinci derece kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı” ile sınırlandırılırken telefon hakları da haftada birden iki haftada bire düşürülmüştür. Avukat görüşleri ise savunma hakkını ve avukat müvekkil gizliliğini ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemelere maruz kalmıştır. KHK'nın 6. Maddesinin (d) fıkrasına göre Cumhuriyet savcısının kararıyla görüşmeler teknik cihazla sesli veya görüntülü olarak kaydedilebilir, bir görevli avukat görüş mahallinde bulunabilir, tutuklunun avukatına veya avukatın tutukluya verdiği belgelere el konulabilir, görüşmelerin gün ve saatleri sınırlandırılabilir, görüşmeye son verilebilir, tutuklunun avukatlarıyla görüşmesi sulh ceza hâkimliğince yasaklanabilir.

Siyasi mahpusların avukat görüşleri 29 Ekim 2016 tarihli 676 sayılı KHK ile yeniden ele alınmış, tüm bu sınırlamalar, hükümlü-

ler için, Cumhuriyet başsavcılığının istemi ve infaz hâkimliğinin kararıyla üç ay süresince geçerli olabilecek hale getirilmiştir (Üç aylık sınırlama infaz hâkimliği tarafından üçer aylık dilimler halinde uzatılabilmektedir). Tutuklular için ise sınırlamalar soruşturma aşamasında sulh ceza hâkimliği, kovuşturma aşamasında ise mahkeme kararına bırakılmıştır.

22 Kasım 2016 tarihli 677 sayılı KHK ise “terör örgütü üyeliği veya bu örgütlerin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar sebebiyle tutuklu veya hükümlü” olanlar için öğrenim hakkını ortadan kaldırmıştır. KHK'nın 4. Maddesinin 1. fıkrası uyarınca siyasi mahpuslar “olağanüstü halin devamı ve kurumda barındırıldıkları süre zarfında, ülke genelinde uygulanan merkezî sınavlar ile örgün veya yaygın her türlü eğitim ve öğretim kurumları ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından ceza infaz kurumu içinde veya dışında yapılan ya da yaptırılan sınavlara giremezler.”

24 Aralık 2017 tarihli 696 sayılı KHK ise 12 Eylül 1980 darbesinin bir ürünü olan tek tip elbise uygulamasını geri getirmiştir. KHK'nın 101. ve 103. maddeleri siyasi mahpusların tek tip elbise giymesini, giymeyi kabul etmemeleri halinde kendilerine disiplin cezası verilmesini öngörmektedir.

Hapishaneler söz konusu olduğunda dikkat çeken bir başka düzenleme ise 1 Eylül 2016 tarihli 673 sayılı KHK ile gerçekleştirilmiştir. Bu KHK'nın 3. Maddesi uyarınca Türkiye'nin 81 ilinde bulunan tüm Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurullarının başkan ve üyelerinin görevlerine son verilmiştir. Türkiye'de hapishanelerin izlenmesiyle görevli ve sorumlu başlıca kuruluşlar olan İzleme Kurulları bu KHK ile işleyemez hale getirilmiştir.

Yukarıda dile getirilen tüm düzenlemeler OHAL döneminde KHK'larla yeni bir infaz rejimi düzenlendiğini, bu düzenlemelerin özellikle de siyasi mahpuslara önemli sınırlamalar getirdiğini, öğ-

renim ve savunma gibi önemli haklarının ortadan kaldırılmasının adımlarının atıldığını ortaya koymaktadır.¹²

“İslah” iddiası ve sosyal görevliler...

“Ülkemizde de 1940’lı yıllardan sonra suçlunun tecridi yoluyla toplumun korunmasını hedefleyen infaz rejimleri terk edilmiştir. Bunun yerine çeşitli tretman modelleri konularak suçlunun ıslahı yoluyla tahliye sonrasına hazırlanmasını amaçlayan infaz rejimleri uygulanmaya başlamıştır.” Bu alıntı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün 2016 Yılı Faaliyet Raporu’ndan alınmıştır. Hem burada hem de ilgili yasalarda mahpusların “iyileştirilmesi”, “ıslahı”, “topluma kazandırılması” vb. hapis cezasının amaçları arasında gösterilmektedir.

Kampüs tipi hapishanelerin bir diğer olumsuz yanını da “ıslah” iddiasıyla bağdaşmayan kurgusu oluşturmaktadır.¹³ Mahpusu şehrin dışında inşa edilmiş, sosyal yaşamdan izole, ziyaret etmenin zorlaştırıldığı, yüksek beton duvarlarla çevrili mekânlara kapattıktan sonra spor salonu, konferans salonu, kütüphane, atölye benzeri imkânlar sunduğunu söyleyip “sosyalleştirmeye” çalışmak otoban-

12 Siyasi mahpuslara yönelik düzenlemeler OHAL ile tırmanışa geçmiş olsa da henüz OHAL ilan edilmemişken Mayıs 2016 tarihinde bir firar gerekçe gösterilerek sınırlayıcı yeni düzenlemeler dayatılmaya başlatılmıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde mahpusların çamaşırlarını yıkadıkları leğenler yedi kişiye birer tane olmak üzere sınırlandırılmış, temizlikte kullanılan çek pas sapları 50 cm’e indirilmiş, koşullarda bulundurulabilecek kitap sayısı azaltılmıştır.

13 “İslah” iddiası başlı başına tartışmalı bir iddiadır ve üzerinde ayrıca durulmalıdır. “Suç” ve “suçlu” kodlamalarının toplumun farklı kesimleri tarafından tartışmalı olarak ele alındığı ve adli sisteme olan inancın zayıf olduğu durumlarda bu kodlamalardan yola çıkan “ıslah” iddiaları da tartışmalı hale gelmektedir (Bu konu için bakınız: Mustafa Eren, Kapatılmanın Patolojisi, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2014, syf 264-273).

ların kenarlarındaki doğal çim örtünün üzerine beton döküp sonra onların üzerine yeniden çim döşemeye benzer bir durum oluşturmaktadır. Kaldı ki biraz daha yakından bakıldığında mimari düzenlemenin yanı sıra personel dağılımının da “ıslah” iddiasına denk düşmediği görülmektedir.¹⁴

	Kanuni Kadro	Boş Kadro	Dolu Kadro*	Kaç Mahpusa
Sosyolog	790	365	425	472
Sosyal Çalışmacı	660	411	249	807
Psikolog	1.065	390	675	297
Öğretmen	1.261	609	652	308
Eğitim Uzmanı	15	14	1	201.010
Eğitim Rehberi	5	5	0	!
Pedagog	5	5	0	!
Kütüphaneci	5	5	0	!

**Buradaki rakamlar sadece hapishanelerde değil, denetimli serbestlik müdürlüklerinde görev yapan personeli de kapsamaktadır. Dolayısıyla bu psikolog, sosyolog vb. başına düşen mahpus sayısı aslında daha da fazladır.*

	Kanuni Kadro	Boş Kadro	Dolu Kadro	Kaç Mahpusa
Müdür	1240	188	1052	191
İnfaz ve Koruma Baş Memuru	3973	1711	2262	88,8
İnfaz ve Koruma Memur	40081	2477	37604	5,3

14 Tablo Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 2016 yılı Faaliyet Raporu'ndan yararlanarak hazırlanmıştır.

Bu iki tablo dikkate alındığında hapisanelerin sadece “güvenlik” kaygısıyla ele alındığı ve mahpusların sosyal görevlilerle nadiren karşılaşarak sadece “infaz koruma” memurlarıyla yüz yüze olduğu görülmektedir. 297 mahpusa bir psikolog, 807 mahpusa bir sosyal çalışmacı düşüyorsa, aslında 15 eğitim uzmanı kadrosu varken sadece bir eğitim uzmanı istihdam edilmişse, kadroları olmasına rağmen hiç eğitim rehberi, pedagoğ ve kütüphaneci yoksa burada “islah” iddiasının altının boş olduğunu söylemek mümkündür.

STÖ'lerin ve Politika Yapıcıların Rolü ve Sorumluluğu

Bu rakamların ve analizlerin ardından, yazının girişinde yer alan tartışmaya, “total kurumlar” ve onların patolojik karakteri olarak “şiddet” konusuna tekrar dönebiliriz. Hapishanelerin bu patolojik özelliğini kabul ettikten sonra, hapishanesiz bir toplum tasavvur etmek, bu gerçekleşinceye kadar da bu patolojiyi geriletebilmek sorumluluğu ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu rol ve sorumluluk devlet kurum ve kuruluşlarından ziyade sivil toplum örgütlerine düşmektedir. Kapalı kurumların şiddet içeren yanını olabildiğince denetim altında tutabilmek, buraları insan hakları ve insan onuruyla “olabildiğince” uyumlu hale getirmek sivil toplum örgütlerinin müdahalesi ve müdahilliği ile mümkündür ancak. STÖ'lerin dışlandığı, dışında tutulduğu “iyileştirme” çalışmalarının başarılı olabilmesinin imkânı yoktur. Bu kurumlar için “sivil” izleme yapılması elzemdir.

Bu mecburiyet karşısında asıl sorumluluk ise devlete, politika yapıcılara aittir. STÖ'lerin sürece müdahil olabilmesinin kanallarını yaratacak ve bu müdahilliği yasal bir çerçeve içerisinde güvenceye kavuşturabilecek olan devlettir, politika yapıcılarıdır. Politika yapıcıların ve ilgili devlet kurumlarının bu konuda isteksiz olması STÖ'lerin elini kolunu bağlayan bir duruma yol açmakta ve bu alanda çalışma yürütmeyi imkânsız kılmasa da oldukça zorlaştırmaktadır. Kapalı

kurumlar bir yana, bir devlette STÖ'lerin kamuya ne kadar müdahil olabildiği o devletin demokratikliğinin başlıca kriterlerinden biri olarak görülebilir. Türkiye'nin bu konudaki karnesi ise ne yazık ki yeterince iyi değildir.

Türkiye'de STÖ'lerin hapisanelerde çalışma yürütebilmesinin, izne tabi olsa da hapisanelere rahatça girebilmesinin ve hapisane idaresi, personeli ve mahpuslarla görüşmeler yapabilmesinin kolay olduğunu söylemek mümkün değildir. Buralar “kapalı kurum” nitelendirmesinin hakkını verecek şekilde STÖ'lere “kapalı”dır. Zaman zaman Adalet Bakanlığı'nın izni ile buralara giriş mümkün olsa dahi, ne STÖ'lerin ne de bu alanda araştırma yürüten akademisyenlerin ve araştırmacıların hapisanelerde rahatça çalışma yürüttüğünü söyleyemeyiz.

Bu konudaki bir diğer sıkıntıyı ise bilgi edinme hakkı önündeki engeller oluşturmaktadır. Derneğimiz, “Bilgi Edinme Başvurusu” aracılığıyla bilgi edinme hakkını yoğun bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Ancak yaptığımız bilgi edinme başvurularının önemli bir kısmı “talep özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiğinden yerine getirilememiştir” denilerek yanıtız bırakılmaktadır. Bir ülkenin Adalet Bakanlığı'nın hapisanelerinin mevcudunu; kadın hapisaneleri dışında kaç kadın mahpusun hangi hapisanelerde, çocuk hapisaneleri dışında kaç çocuk mahpusun hangi hapisanelerde tutulduğunu; toplam emanet paranın ne kadar olduğunu, bu emanet paradan ne kadar emanet para faizi elde ettiğini; LGBTİ mahpusların kaçının hangi hapisanelerde tutulduğunu bilmemesine imkân var mıdır? Ancak bu ve benzeri sorularımızın hepsi yukarıda belirttiğimiz inandırıcılıktan uzak, hazır kalıp cümleyle cevaplanmakta, daha doğrusu yanıtız bırakılmaktadır. Bilgi edinme başvurularının cevapsız bırakılması devletin bu konuda yeterince istekli olmadığını göstergesi olarak görülebilir.

Biz STÖ'lere “kapalı kurumları” faaliyetleri ve üretimleri aracılığıyla görünür kılmak sorumluluğu, devlete ve politika yapıcılara ise STÖ'lerin müdahil olabilmemesinin önünü açmak görevi düşmektedir.

Neden Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar?

Derneğimiz kurulduğu 2006 yılından bu yana sosyal bilimler literatüründe “dezavantajlı gruplar” olarak da nitelendirilen ancak bizim “özel ihtiyaçları olan” demeyi tercih ettiğimiz mahpus gruplarıyla ilgilenmektedir. Özellikle 2012 yılında “Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar Projesi”ne başlayarak ve 2013 yılında Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç İle Mücadele Ofisi'nin “Özel İhtiyaçlara Sahip Mahpuslar Üzerine El Kitabı”nın Türkçe çevirisin yapıp basarak bu konudaki çalışmalarını sistemli ve sürekli hale getirmiştir.

Hapishaneler ve mahpuslar söz konusu olduğunda genel algı, hem hapishaneleri hem de mahpusları tarihten ve kendi içi ayırımlarından azade bir şekilde, bir bütün olarak düşünmek yönündedir. Oysa bu doğru değildir. Ne hapishaneler ne de oralarda tutulan mahpuslar tek tiptir. Mahpus denildiğinde, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, genç, yabancı, LGBTİ, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü, hasta, çocuğuyla beraber hapiste tutulan kadın, hamile kadın gibi özel ihtiyaçları olabilecek pek çok mahpus grubunu düşünmek yerine soyut bir mahpus düşünmek demek aslında doğallığında erkek, sağlıklı, orta yaşlı, heteroseksüel, Türk, Müslüman, Sünni bir tip düşünmek demektir. Bunun kendisi bir ön kabul haline gelmekte ve hapishanelere dair politika üretilirken de özel ihtiyaçları olan mahpuslar göz ardı edilmektedir.¹⁵ Bu göz ardı edişin doğal sonucu ise “kötü muamele”dir.

15 Bu konuda ayrıntılı bir yazı için bakınız Mustafa Eren, “Özel İhtiyaçları Olan Mahpuslar”, Teorik Bakış, sayı 4, Mayıs 2014

Kötü muamele sadece darp etmek veya fiili bir tavır alışla olmaz. Özel ihtiyacı olan insanların bu ihtiyaçlarını karşılamamak ve “tüm insanlara eşit yaklaşıyoruz, kimseye ayrıcalık tanıyamayız” denilerek sözde “eşitlikçi” bir gerekçeyle insanları ihtiyaçlarından mahrum bırakmak da kötü muameledir. Örneğin ortopedik engelli bir mahpusun koğuşunda rahat hareket etmesine, sosyal faaliyetlerden ve alanlardan yararlanmasına olanak sağlayacak düzenlemeleri yapmamak onu yatağa mahkum etmek, fiili tecrit uygulamak anlamına gelmektedir. Bu özel ihtiyaçlar göz ardı edilemez. Göz ardı edildiğinde bu ihtiyaca sahip kişiler kötü muameleyle karşı karşıya kalırlar. Bu kötü muamelenin gerekçesi de “eşitlik” olamaz. “Eşitlikçi” değil “eşitleyici” bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.¹⁶

Derneğimiz, özel ihtiyaçları olan mahpuslara yönelik çalışmalar yürütürken ihtiyaçlarının giderilmemesi yoluyla kötü muamele edilmesini engelleyebilmek ve özel ihtiyaçları olan mahpus gruplarının durumlarını ortaya koymak, sorunlarını görünür kılmak ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmak amaçlarıyla hareket etmektedir. Bu mahpus gruplarının uğradığı hak ihlallerini ve maruz bırakıldıkları kötü muameleyi geriletebilmek ancak bu ve benzeri çalışmalarla mümkün olacaktır.

Mustafa Eren

CİSST/TCPS Yönetim Kurulu Üyesi

Ekim 2018

¹⁶ “Eşitlikçi değil eşitleyici yaklaşım” sözü derneğimizin 14 Aralık 2015 tarihinde gerçekleştirdiği “Ankara’da Hapishaneleri Konuşuyoruz” başlıklı sempozyumunda çocuk hakları konusunda çalışmaları ile bilenen avukat Seda Akço Bilen tarafından kullanılmıştır.

"20 yıldır hapisanedeyim ve 12 yıldır da tek başıma tutuluyorum. 12 yıldır bir insanla sohbet etmek, çay içmek, gülmek, şakalaşmak olanağım hiç olmadı. Artık kendimi uzayın bir noktasında, tek başıma hissediyorum. Yansıtılamayan, yaşanamayan, paylaşılamayan duygularım; bastırduğım, yok saymak zorunda kaldığım özlemlerimle; anılarımda kalıp can çekişen sevdiklerimle birlikte zaman ve uzamı anlamlandırmaya çalışıyorum. Zor olmuyor mu? Of hem de nasıl! Yetmezlikler, olanaksızlıklar, kısırlıklar, tek düzelik, anlamsızlık, hiçleştirme saldırılarından oluşan bir okyanus ortadayım sanki. İçimin çelik zincirlerinin her birini kırıncaya dek tüm enerjimi, tüm tinsel birikimimi kullanmam, tüketmem gerekiyor. Ha bire ses duyurma, buradayım ve varım demeye çaba harcıyorum. Yetmiyor. F'nin uzun, dolambaçlı, karamsar labirentlerinde bir çıkış bulamıyor haykırıyorum. Anlamsızlık deryasında anlam avcısı olarak sürekli uğraştayım sizin anlayacağınız. " (98'den beri hapisanede 2005'ten beri hücrede - tahliye umudu yok)

1. GİRİŞ

Bu çalışma Türkiye yasalarının olağanüstü bir infaz rejimi öngördüğü ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının ne olduğunu, nasıl bir yaşam inşa ettiğini ve kendilerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilen kişilerin yaşadıkları zorlukları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası Türkiye’de idam cezasının kaldırıldığı 2002 yılında bu cezanın yerine getirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre bir kişiye verilebilecek en ağır ceza haline gelmiştir. 3 yıl sonra, 2005 yılında yürürlüğe giren kanunda düzenlenen infaz rejiminin içerdiği oldukça sınırlayıcı kurallar nedeniyle, diğer tüm hapsedilme biçimlerinden keskin biçimde ayrılmaktadır.

En basit tabiriyle “olağanüstü bir infaz rejimi” olan ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimi, bu özelliğini iki unsuruna borçludur. Birincisi; terörle mücadele yasasından ceza alanlar için ömür boyu, örgütlü suçlardan dolayı ceza alanlar için 36 yıl, diğerleri için 30 yıl hapis cezası emretmesidir.¹ İkincisi ise; 23 saatlik tek kişilik hayata düzen-

1 Müebbet hapis ceza süresi 30 yıla kadar uzayabilmektedir fakat hapisanede tutulma koşulları diğer mahpuslarla aynı olduğundan farklı bir çalışma gerektirmektedir.

lemesidir. Bu iki unsur, dış dünyayla iletişim anlamında diğer tüm sınırlılıklarla bir araya geldiğinde, bu infaz rejimi ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların da sıklıkla ifade ettikleri gibi “ceza içinde ceza” olarak görülebilir. Çünkü ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpus olmak yalnızca hapsedilmek anlamına gelmiyor. Aslında, hiçbir insan ile iletişim kurmaya izin vermeyecek şekilde daraltılabilen bir yaşamı inşa ediyor.

“Özcesi anlatmaya çalıştığım tüm hususlar ceza içinde ceza anlamına geliyor.” (1998’den beri hapisanede – 2008’den beri hücrede² – tahliye umudu yok)

“Burada insanlardan intikam alıyorlar. Devletin işi ıslah etmek ama insanlara ceza içinde ceza yatırıyorlar.” (2008’den beri hapisanede –2011’den beri hücrede – tahliye umudu var)

Bunun yanında ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin ortaya koyduğu hayatı belirleyen ve sınırlayan kurallar, infaz sürecini her bir kişi için farklı kılmaktadır. Tutulduğunuz hapisane, hapisanenin ailenizin yaşadığı yere yakınlığı, görüşe gelebilecek aile bireylerinizin sayısı, yaşınız, ekonomik durumunuz, sağlık durumunuz tüm bunlar infaz sürecindeki koşullarınızı doğrudan etkiler. Bu nedenle, bu ceza her kişi için farklı ağırlıkta izolasyon yaşanmasına sebep olur. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının koşulları o kadar sınırlı ve ağırdır ki yukarıda saydığımız değişkenlerden herhangi birindeki olumsuzluk, sizi tamamen farklı ve ağır yoksunluklarla karşı karşıya bırakabilir.

Çalışmanın devamında, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusları diğer mahpuslardan ayıran temel meseleleri açmaya ve bu-

2 Kanunlarda “oda” olarak geçen mekân, mahpusların büyük bir kısmı tarafından “hücre” olarak nitelendiriliyor. Çalışma kapsamında kullandığımız ifadeleri belirlerken mahpusların kendi terminolojilerini dikkate aldığımızdan “oda” yerine “hücre” ifadesini kullanmayı tercih ettik.

nun yarattığı birtakım zorlukları ortaya koymaya çalıştık. Bunun için Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği bünyesinde 2015 yılında kurulan Hapiste Ağırlandırılmış Müebbet Ağı'nın yürüttüğü mektuplaşma faaliyetinden faydalandık. O günden bugüne 300'e yakın ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpusla gerçekleştirilmiş yazışmalarda bize gönderilen 1000'e yakın mektupta anlatılanların yanı sıra yine o günden bugüne derneğimize ulaşan mahpusların hak ihlali iddiası ya da hak talebini içeren, kamu kurumlarına yapılmış 700'ün üstünde başvurudan ve bu başvurulara verilen 300'e yakın cevaptan da faydalandık. Çalışmada ayrıca ilgili kanun maddeleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları ve insan hakları metinleri de kullanıldı.

Bu çalışma, özgün bir yere sahip olan ağırlandırılmış müebbet infaz rejiminin yarattığı sorunları görünür kılmak için verilen emeklere bir katkı sunmayı ve bu infaz rejimi ve yarattığı zorlukları, bu zorlukları yaşayanların gözünden değerlendirebilecek bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır.

2. SAYILARLA AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET

Türkiye hapisanelerinde bulunan ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların sayısına ilişkin yapmış olduğumuz bilgi edinme başvurusu üzerine Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 21.02.2014 tarihinde verdiği yanıtta göre “terör ve örgütlü suçlardan 126, adli suçlardan 1327 olmak üzere toplamda 1453 hükümlü bulunduğu” bilinmektedir. Ancak bu tarihten sonra yapmış olduğumuz benzer ve farklı içerikli bilgi edinme başvurularımız “talep edilen bilgiler; özel bir çalışma, araştırma ve inceleme gerektirdiğinden yerine getirilememiştir.” Bilgi Edinme Başvurularının yanı sıra ağırlaştırılmış müebbetle ilişkin istatistikler hakkında Adalet Bakanlığı'na sunulan soru önergesi de cevapsız kalmıştır.³

Hapishaneler ile ilgili birçok konuda olduğu gibi ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar ile ilgili de istatistikî verilere ve

3 Ağırlaştırılmış müebbetle ilişkin istatistikler talep eden 28.11.2018 tarihli soru önergesi de 19.12.2017 tarihli soru önergesi gibi “Süresi İçinde Cevaplandırılmadığından Gelen Kâğıtlarda Yayımlandı” ifadesiyle cevapsız bırakılmıştır.

çalışmalara ulaşmak oldukça zor. Neredeyse 4 yıldır, Türkiye hapisanelerinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını infaz eden mahpusların sayısının kaçta yükseldiğini bilmiyoruz. Bu kişilerin; suç dağılımları, tutukluluk süreleri, yaşları, cinsiyetleri, sağlık durumları, uyrukları, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine ilişkin bilgi sahibi değiliz. Ancak 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin yargılamaları basından takip edebildiğimiz kadarıyla bu yargı süreçleri tamamlandığında bu sayının artacağına ilişkin bir öngöründe bulunmak mümkün. İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılan Eylül 2018 tarihli açıklamaya göre İstanbul'da 15 Temmuz'a ilişkin açılan davalar kapsamında 789 kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiştir.⁴ Toplam sayının, diğer illerdeki yargılamalar ve halen süren davalar da hesaba katıldığında binleri bulacağı tahmin edilebilir.

4. "İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı'ndan 15 Temmuz Davaları Açıklaması", *Cumhuriyet*, erişim 14 Aralık, 2018, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1071825/istanbul_Cumhuriyet_Bassavcisi_ndan_15_Temmuz_davaları_aciklamasi.html.

3. AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET HAPİS CEZASININ TARİHÇESİ

Türkiye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla, idam cezasının kaldırılmasından sonra tanıştı. Ekim 2001’de savaş tehdidi ve terör suçları haricinde; 2002’de “Savaş ve çok yakın savaş tehdidi hâllerinde işlenmiş suçlar” haricinde idam cezası kaldırıldı. Son olarak 2004 yılında, ölüm cezası ile ilgili maddeler tümüyle kaldırılmıştır.

Türkiye’de en son 25 Ekim 1984’te Hıdır Aslan idam edilmiştir.

2001 yılındaki değişiklik ile ‘terör suçları’ dışında kalan idam cezası almış kişilerin; 2002 yılından sonra ise, Türkiye hapishanelerinde bulunan tüm idam cezası almış kişilerin cezaları ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrildi. (Zira bu tarihteki kanuna göre ancak savaş ve çok yakın savaş tehdidi halinde işlenmiş suçlarda ölüm cezası öngörülebilirdi ve idam cezasının tamamen kaldırıldığı 2004 yılına kadar, Türkiye savaş haline geçmedi). Ancak ölüm cezasının kaldırılmasının ardından ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış kişilerin nasıl bir infaz rejimine tabi olacaklarına ilişkin belli bir düzenleme yoktu.

Dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına ilişkin infaz rejiminin yasallaştırıldığı 2005 yılına kadar, bu cezaya hükmedilmiş kişilerin nasıl bir infaz rejimi ile karşı karşıya olacakları belli değildi. Buldukları koşullar değişmedi. Diğer mahpuslarla beraber kalmaya, görüşlere aynı şekilde çıkmaya devam ettiler. Kitap boyunca aktaracağımız infaz rejimine ilişkin kısıtlamaların hiçbirine tabi tutulmadılar.

"İdam cezam yılsonunda Yargıtay tarafından (3'e 2 oyla) onaylandı ve dosyam meclise gönderildi. İdam cezası kaldırılana kadar mecliste ilk dosya olarak tutuldu. İdam kalkınca da ağırlaştırılmış durum devreye konuldu. (...) Yukarıda 23 yıldır içeride olduğumu yazdım. Bu yılları 2005'e kadar arkadaşlarımla iç içe birlikte geçirdim. Koşullarda kalınıyordu. Ancak 2005'ten sonra daha doğrusu 2005'le birlikte tekli hücreye alındım. Yani 11 yıldır tek başıma kalıyorum. Artık hücreler bana alıştı ben hücrelere! Acaba? Hücrelerin alıştığı doğru da, benim alıştığım... Bana göre bu cezalandırma infaz sistemi uygulaması tamamen intikam amaçlı. İnsanlık dışı. Öldürmeye yönelik bir uygulama" (1992'den beri hapisshanedede 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

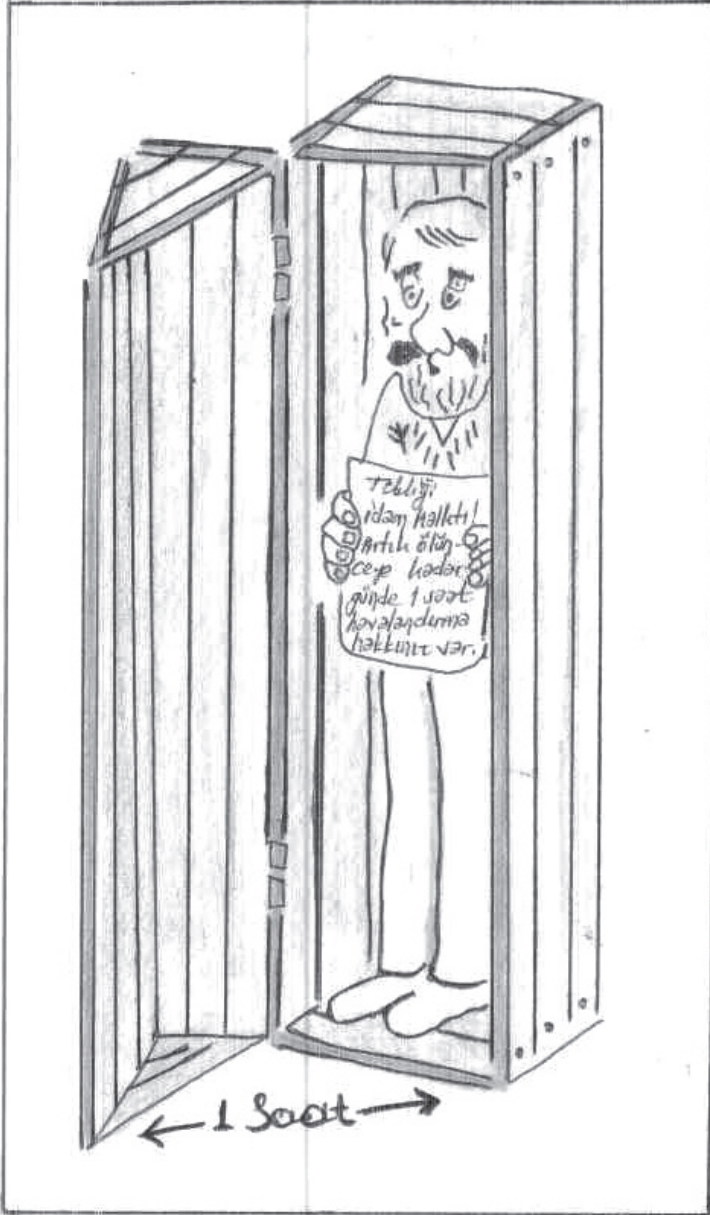
Ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin, idamın muadili olarak yasallaştırıldığına ilişkin yaygın bir kanı olmasına rağmen, cezanın tanımlanması ve nasıl infaz edileceğinin belirlenmesi ancak 3 yıl sonra olmuştur.

2016 yılında bu kitabın ilk baskısında insanların ölüm cezası ile cezalandırılmalarının insanlık tarihinin "karanlık sayfaları"na gömül-müş gibi gözüktüğünü söylemiştik. Ancak bunun üzerinden geçen sürede, idam cezasının geri getirilmesi Türkiye gündemini oldukça meşgul etti. Yazıştığımız birçok kişi, tahliye umudu olan mahpuslar da dâhil olmak üzere, ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin idamdan daha kötü olduğunu oldukça çarpıcı ifadelerle belirtmişlerdir.

"Devlet darağacını kaldırmış olsa da idamı kaldırmış değil. Artık bunu zamana yayarak yapıyor. Hepsi bu." (2009'dan beri hapis-hanede – 2015'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Ağırlaştırılmış müebbet hakkında olumlu bir şey düşünemiyorum. Benim istediğim, idam hemen etsinler daha iyi. Burada ölmek, düşünmek bile istemiyorum. Ama maalesef idamı kaldırdılar. İdamla ağırlaştırılmış cezanın farkı; idamdan daha ağırdır çünkü eziyet ederek sadistçe öldürüyorlar." (2013'ten beri hapishanede – tahliye umudu var)

"Bu cezanın tek bir anlamı var: biz seni idam edemiyoruz. Ya ipini kendin çek ya da her gün öl ve yaşa! Ki her gün ölüp dirilmek de ayrı bir metanet işi. Herkes o kadar güçlü olmayabilir." (2002'den beri hapishanede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu var)

4. AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET HAPİS CEZASININ İNFAZ REJİMİ

Ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin koşulları 13.12.2014 tarihli 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 25. Maddesi ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 47. maddesi ile belirlenmiştir.⁵ Buna göre;

a) Hükümlü, tek kişilik odada barındırılır.

Tek başına bu cümle, infaz rejiminin en vurucu iki unsurunu belirler. Mahpus, tek başına ve bir “odada” bulunacaktır. Elbette bulunulan yere “oda” demek güç, zira odanın bir bütünüün parçası olması gerekir. Ancak ağırlaştırılmış müebbetlerin tutuldukları hücrelerin dışı ile herhangi bir bağlantıları yoktur.

b) Hükümlüye, günde bir saat açık havaya çıkma ve spor yapma hakkı tanınır,

5 “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun,” TBMM, son güncelleme 13 Aralık, 2004, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.

Ağırlaştırılmış müebbetler, kanunda belirtildiği haliyle günlerinin 23 saatini hücrelerinde geçirmektedirler.

c) Risk ve güvenlik gerekleri ile iyileştirme ve eğitim çalışmalarında gösterdiği gayret ve iyi hâle göre; hükümlünün, açık havaya çıkma ve spor yapma süresi uzatılabileceği gibi kendisi ile aynı üniteye kalan hükümlülerle temasta bulunmasına sınırlı olarak izin verilebilir,

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların spor yaptıkları, iyi halli olmaları ve hapishane idaresinin iznine bağlı olarak sosyalleştikleri ve temiz hava aldıkları mekân; havalandırma denilen, küçük ve yüksek duvarları olan bir alandır. Havalandırmada kaldıkları sürenin asgarisi kanunen 1 saat olarak tanımlanmaktadır. Bu süre, mahpusun iyi halli olması koşuluyla idare tarafından arttırılabilir.

d) Hükümlü yaşadığı yerin olanak verdiği ve idare ve gözlem kurulunun uygun göreceği bir sanat veya meslek etkinliğini yürütebilir,

Sosyal aktiviteler, sohbet saatlerini, resim, el işi vb. gibi meslek kurslarını kapsayan etkinliklerdir ve ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların bu etkinliklere katılımı hapishane idarelerinin inisiyatifine bırakılmıştır.

e) Hükümlü, kurum idare ve gözlem kurulunun uygun gördüğü hâllerde ve onbeş günde bir kez olmak üzere (f) bendinde gösterilen kişilere, süresi on dakikayı geçmemek üzere telefon edebilir,

Mahpuslar, her hafta 10 dakika ile sınırlı olmak üzere, kendi satın aldıkları kartlar ile ankesörlü telefon aracılığıyla aileleri ile görüşebilmektedirler. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar ise, ancak 15 günde 1 kez bu hakka sahipler ve sadece eşi, altsoy ve üstsoy, kardeşleri ve vasisi ile telefon görüşü gerçekleştirebilir.

f) Hükümlüyü eşi, altsoy ve üstsoyu, kardeşleri ve vasisi, belirlenen gün, saat ve koşullar içerisinde on beş günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilirler,

Diğer mahpuslar için ayda 3 kez kapalı bir kez açık görüş hakkı tanınmışken; ağırlaştırılmış müebbetler için ayda bir kez açık bir kez kapalı görüş öngörülmüştür. Açık görüş; mahpusların görüşçüleri ile bir masa etrafında ya da karşı karşıya oturabildiği (bazı hapis-hane idareleri yan yana oturmaya izin verebiliyor), fiziksel temasın mümkün olabildiği görüşmedir. Kapalı görüş ise; mahpusun, sıra sıra camlar olan bir koridora girerek, kendisini duvarların ayırdığı görüşçüleriyle telefon aracılığıyla görüşmesi şeklinde gerçekleşir. Kişiler arasında hiçbir fiziksel temas gerçekleşmediği gibi görüşçüler ile tek tek ve sıra ile görüşmek gerekmektedir.

g) Hükümlü hiçbir suretle kurum dışında çalıştırılmaz ve kendisine izin verilmez,

Ağırlaştırılmış müebbet cezasını infaz eden mahpuslar diğer mahpuslardan farklı olarak çalışma imkânı yaratan iş kollarına dâhil olmazlar⁶ ve kendilerine izin verilemediğinden diğer mahpuslardan farklı olarak yakınlarının cenazelerine katılamazlar.

h) Hükümlü kurum iç yönetmeliğinde belirtilenlerin dışında herhangi bir spor ve iyileştirme faaliyetine katılamaz,

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların; toplumsal, ruhsal ve bedensel sağlıklarına katkıda bulunabilecek etkinliklerden oluşan

6 Hapishanelerde çalışma, bir başka ifadeyle “işçi mahpuslar” konusunda CİSST’in görüşleri: 1- Çalışmak zorunlu olmamalıdır, 2-Çalışan mahpus ile çalışmayan mahpus arasında bir statü farkı oluşturulmamalıdır, 3- Maaşlar sendikaların da katılımıyla yeniden belirlenmelidir, 4- Çalışan mahpusların sigortaları emekliliği de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir, 5- İş güvenliği ve işçi sağlığı açısından uzman denetimlerine açık olmalıdır.

spor ve iyileştirme faaliyetlerine katılımı sosyal etkinliklerde olduğu gibi kurum iç yönetmelikleriyle sınırlanmıştır.

1) Hükümlünün cezasının infazına, hiçbir surette ara verilemez. Hükümlü hakkında uygulanacak tüm sağlık tedbirleri, tıbbî tetkik ve zorunluluklar hariç kurumlarda, mümkün olmadığı takdirde tam teşekküllü Devlet ya da üniversite hastanelerinin tek kişilik ve yüksek güvenli mahkûm koşullarında uygulanır.”

Kanunda yazdığı üzere ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların kurum dışında tedavi edilmeleri gerekse bile tek kişilik hücrelerde kalacakları düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra; diğer mahpusların faydalanabildikleri hastalık ve hamilelik durumunda infaz erteleme, yakınlarının cenazelerine katılabilme ve öğrenci mahpusların da okullarında sınavlarına girmelerine olanak tanıyan düzenlemeler, “hükümlünün cezasının infazına, hiçbir surette ara verilemez” cümlesine dayanılarak ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara uygulanmamaktadır.

Yukarıda yer alan fıkralar okunduğunda, hükümlünün kesin olarak sahip olduğu hakların;

- günde 1 saat açık havaya çıkma ve (bu esnada) spor yapma;
- 15 günde 1 kez ve 10 dakika, yalnızca 1. dereceden akrabalar ile telefon görüşü;
- 15 günde 1 kez en fazla 60 dakika, yalnızca 1. dereceden akrabalar ile görüş yapma hakkı olduğu görülecektir.

Diğer fıkralarda bahsedilen imkânlar, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsünün “iyi halli”⁷ olması halinde, bulunduğu hapisane ida-

7 “İyi hal” olgusu ve ortaya çıkardığı zorluklar Disiplin Cezaları ve İyi Hal bölümünde detaylandırılacaktır.

resi tarafından verilebilecek; iyi halin kaybedilmesi, güvenlik veya kurum koşulları gerekçesiyle geri alınabilecek unsurlardır. Hapishane idaresi bu koşulları sağlamakla yükümlü değildir; bunları sağlama yetkisine sahiptir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını infaz eden mahpuslar tüm infaz süreleri boyunca tek kişilik odalarda (hücrelerde) kalırlar ve günde 1 saat, tek başlarına havalandırmaya çıkma hakları vardır. Bu uygulama, hücre cezasının süreklileştirilmiş hali gibidir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 44. maddesi;

“Hücreye koyma cezası, hükümlünün eylemlerinin nitelik ve ağırlığına göre bir günden yirmi güne kadar, açık havaya çıkma hakkı saklı kalmak üzere, geceli ve gündüzlü bir hücrede tek başına tutulması ve her türlü temastan yoksun bırakılmasıdır.”

şeklinde düzenlenmiştir.⁸ Buradaki ifadeler, ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin daha kısa bir tanımı gibidir. Hücre cezasına tabi olan kişi de ağırlaştırılmış müebbette olduğu gibi; havalandırmaya çıkma hakkı baki kalmak üzere, ceza süresi boyunca tek başına hücrede ve tecritte kalmaktadır. Bu uygulama, mahpusun hapishane idaresine ve güvenliğine karşı işlediği fiiller ya da kaçma teşebbüsü halinde öngörülmüş bir cezadır.

Hücre cezasında uygulanan rejimin insan hakları literatüründe karşılığı ‘tek başına kapatılma’⁹ (*solitary confinement*) olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Konseyi İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur

8 “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun,” TBMM, son güncelleme 13 Aralık, 2004, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.

9 Çalışmanın ilk basımında ‘solitary confinement’ kavramı, Türkiye hukukundaki karşılığı olarak görülen hücre cezası olarak tercüme edilmişti. Ancak bu basımda, kavramın bir fiile yönelik yaptırım anlamına gelen ceza vurgusu yerine işaret ettiği daha geniş kullanımı vurgulamak için ‘tek başına kapatılma’ tercih edilmiştir.

Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi (CPT), tek başına kapatılmayı bir mahpusun diğer mahpuslardan ayrı tutulması olarak tanımlar ve uygulamanın farklı türlerini inceler. Mahkeme kararına dayalı tek başına kapatılmanın kişiye özgü ve gerçek bir risk bulunması halinde uygulanabilir kabul edilebileceğini belirtir.¹⁰ Öte yandan hapis cezasına içkin tek başına kapatılmanın hiçbir biçimde uygulanmaması gerektiği görüşünde olduğunu vurgular.¹¹ CPT, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası infaz rejiminin tek başına kapatılma niteliğinde olduğunu tespit etmiştir.¹² Ayrıca, cezanın temelden kusurlu olduğunu belirterek ağırlaştırılmış müebbet mahpuslara uygulanan politikaları gözden geçirmeye ve ilgili Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı¹³ ışığında yasal değişiklik yapmaya ilişkin tavsiyede bulunmuştu.¹⁴ Türkiye'ye ilişkin son yayınlanan raporda ise ağırlaştırılmış müebbetlerin diğer mahpuslarla iletişim kurmaları yönündeki sınırlamaları zalimce olarak niteler ve diğer müebbet mahpuslardan ayrı tutulmalarının bireysel değerlendirme yerine cezaya içkin

10 Avrupa Konseyi İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi, Mahpusların Hücreye Kapatılması – CPT 21. Genel Raporundan” (CPT/Inf (2011) 28-part 2 s/1 p. 54), erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/16806cccc6>.

11 Avrupa Konseyi İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi- “CPT Standartları” (CPT/Inf/E (2002) – Rev. 2011 CPT Standards s/31 p.56), erişim 14 Aralık, 2018, <http://www.psychargos.gov.gr/Documents2/NEA/eng-standards.pdf>.

12 Avrupa Konseyi, CPT 9 - 21 Haziran 2013 Ziyareti Raporu, (CPT/Inf (2015) 6, s/36 p.78), erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/1680698344>.

13 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Ömür Boyu Hapis ve Diğer Uzun Süreli Cezalara Mahkûm Olanların Cezaevi İdaresince Yönetimi Hakkında R (2003) 23 Sayılı Tavsiye Kararı, erişim 14 Aralık, 2018, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dec7a.

14 Avrupa Konseyi, CPT 16-17 Ocak 2013 Ziyareti Raporu, (CPT/Inf (2014) 7, s/9 p.17) erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/1680698318>.

olmasını eleştirerek yasal değişiklik önerisini bir kez daha yineler.¹⁵

Birleşmiş Milletler Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kurallar, diğer adıyla Mandela Kuralları'nın 44. maddesi tek başına kapatılmayı, bir mahpusun günde 22 saat ya da daha fazla, anlamlı insan temasından mahrum bırakmak olarak tanımlamıştır. Uygulamanın 15 günü aşmaması gerektiği belirtilmektedir. 43. maddeye göre süresi belirsiz ya da uzatılmış tek başına kapatılma yasaklanmalıdır ve 45. maddeye göre, tek başına kapatılmanın istisnai bir uygulama olması ve olabildiği kadar kısa tutulması gerektiği; mahpusun cezasının bir unsuru olmaması gerektiği belirtilmiştir.¹⁶

Bu kişilerin her gün psikolojik ve fiziksel muayene olması ve hücrede tutulmasının devamının kişiye zarar vereceği hallerde uygulamanın sona ermesi gerektiği Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 42. maddesinde belirtilmektedir.¹⁷ Yine, tek başına kapatılmanın, ancak oldukça kısa süre için uygulanabileceğine ilişkin görüş Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 60. maddesinde yer almaktadır.¹⁸

Sonuç olarak, ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin yasal düzenlemesi tek başına kapatılma (*solitary confinement*) anlamına gelmektedir ve bu uygulama, Türkiye'nin parçası olduğu Birleşmiş Milletler

15 Avrupa Konseyi, CPT 28-29 Nisan 2016 Ziyareti Raporu, (CPT/Inf (2018) 11, s/6 p.13) erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/168079457a>.

16 Birleşmiş Milletler Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kurallar (Nelson Mandela Kuralları), erişim 14 Aralık, 2018, <https://undocs.org/A/RES/70/175>.

17 Avrupa Konseyi, *Avrupa Cezaevi Kuralları* (Strazburg: Avrupa Konseyi, 2006), erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>.

18 Avrupa Konseyi, *Avrupa Cezaevi Kuralları* (Strazburg: Avrupa Konseyi, 2006), erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>.

ve Avrupa Konseyi organları tarafından oluşturulmuş standartlarla örtüşmemektedir.

Şayet tüm hapsedilenler, cezalandırma amacıyla hapsediliyorlar ise; yani ‘ceza’ hapsedilmek ise, ağırlaştırılmış müebbetler için gerçekleştirilen bu olağanüstü durum cezalandırma sürecinde ayrı bir cezanın daha infazı anlamına gelmektedir. Avrupa Cezaevi Kuralları’nın 102. maddesine göre:

“Özgürlükten yoksun bırakarak hapsetmenin kendisi bir cezadır. Bu nedenle, hükümlü mahpuslara uygulanan rejim, hapsetmenin doğasında var olan sıkıntıyı daha da ağırlaştırmamalıdır.”¹⁹

Türkiye hukukuna göre disiplin cezası olarak uygulanan rejimin, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar için kural olması; hapis cezasının infazı boyunca ayrı bir cezanın uygulandığı anlamına gelmektedir. Hapishane içindeki belli davranışlara yönelik bir cezalandırma olmaktan çıkan bu uygulama, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan kişiler için infaz sürecini “hapsetmekten beter” hale getirmektedir.

19 Avrupa Konseyi, Avrupa Cezaevi Kuralları (Strazburg: Avrupa Konseyi, 2006), erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>.

5. AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET HÜKÜMLÜSÜ MAHPUSLARIN YAŞADIKLARI ZORLUKLAR

Bu bölümde ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların buldukları hapisaneler ve yaşamlarını sürdürdükleri hücrelerde yaşadıkları zorlukları “İnfaz Rejiminden Kaynaklı Zorluklar” ve “İdari Yapı ve İşlemlerden Kaynaklı Zorluklar” başlıkları altında incelemeye çalıştık. Her bir başlık; mahpusların bize gönderdikleri mektuplarda öne çıkan sorunların büyük ölçüde ortaklaşan yönlerini ele almaktadır.

5.1. İnfaz Rejiminden Kaynaklı Zorluklar

“Ağır müebbet sistemi kendi başına bir vahşettir. Tarifi ciltler dolu kitap yazsam dahi kâfi gelmez.” (2001’den beri hapisanede – tahliye umudu var)

“Zamana yaydırılmış ölümü öngören bir ceza infaz sistemi, bireye ancak ölüm ve yaşam arasındaki en ince çizgide yaşama şansı ve koşulları tanıyabilir. Bu anlamda yaşam ve ölümün

kesiştği noktaya eşit bir mesafede ve koşullarda yaşadığımı-zı söyleyebilirim." (1992'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

5275 Sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 25. maddesi ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 47. maddesi ile belirlenen ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminden kaynağını alan zorluklardan tecrit, sağlık sorunları, ekonomik sorunlar, sosyalleşme ve dışarıyla iletişimi ele aldık.

5.1.1. Tecrit

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların tek kişilik hücrelerde diğer mahpuslardan ayrı tutulmasının yani tecrit edilmesinin infaz rejiminin diğer unsurlarıyla bir araya geldiğinde oldukça fazla sonucu var ve bunları ilerleyen bölümlerde belli başlıklar altında anlatmaya çalışacağız. Ancak; bir hücrede, geri kalan herkesten ayrıştırılmış halde ve tek başına bir yaşam sürmenin kendisi, hücreye kapatılmanın ortaya çıkardığı psikolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların toplamından daha büyük bir zorluğa işaret ediyor. Bu zorluğu aktarabilmek için öncelikle hücrenin fiziki yapısı ve hücrede tek başına yaşama halinin kendisinin ortaya çıkardığı durumlara, duygu ve düşüncelere değinmek gerekiyor.

Hücrenin Fiziki Yapısı

Bir ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusun, infaz süresi boyunca erişebildiği 3 mekân olduğu söylenebilir. Hücresi, havalandırması ve görüş odası... Bunların haricinde hastalanırsa revire, revir doktoru tarafından uygun görülürse de teşhis ve tedavi için hastane-

ye çıkabilir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını infaz eden mahpusların yaşantısı bu mekânlara sıkıştırılmıştır.

Bu mahpusların günlerinin 20-23 saatini geçirdikleri yer hücreleridir. Bu hücreler, yaklaşık 8 metrekaredir. İçlerinde bir tuvalet, bir yatak ve bir dolap bulunmaktadır. Kişiler, satın almak kaydı ile buzdolabı, masa, plastik sebzelik, radyo ve televizyon edinebilmektedirler. Bunlar dışında bir şeyi odada tutmak mekânın boyutu açısından mümkün değildir.

"İlk tek kişilik hücreye alındığımda, dört yanı yüksek duvarlarla çevrili çıkmaz bir sokağa girdiğimi zannettim. Ardından kapı kapanınca derin bir kuyudaymışım gibi geldi. Öyle fazla eşyam yoktu. Ama hücrenin ortasında dağ gibi bir yükselti oluşturmuştu. Eşyaları yerleştirirsem belki hücre daha geniş gelir diye düşündüm. Eşyaları yerleştirdim. Ama hücre hâlâ daracaktı. Bir ranza, bir elbise dolabı, bir masa-sandalye hücrenin yarısını kaplamıştı. Buzdolabı ve TV'yi de ben yerleştirdim yarısından fazlası gitti hücrenin. Sırf meraktan hücreyi ölçtüm. Ne de olsa ölünceye kadar içinde tutulacağım mekandır. İnsan içinde tutulduğu mekanı tanımazsa, yaşamı daha zor olur. Denilebilir ki "altı-üstü bir hücredir. Çapı ne ki?" Hem öyledir, hem de değildir. Hücre farklı bir zaman ve mekan gerçekliğiyle inşa edilmiş. Hücreyi ölçtüm, 5 m²'lik bir mekan çıktı. Kocaman bir penceresi var. Açtım ki hava alayım. Ama pencereden hava içeri girmiyordu. Hava sirkülasyonu için iki yerden havanın havanın içeri girip çıkması gerekiyor. Hücrede bu sistem yok. Bu nedenle pencere işlevsizdir. Pencerenin büyüklüğüne baktım, sevindim. "Hiç olmazsa güneş görür" dedim. Ertesi gün baktım ki güneş de içeri girmiyor. Hücre yirmi saat kapalıdır. Bu nedenle havasızdır, nemlidir. Sadece tuvaleti var. Tuvalet lavabosunda bulaşıkları yıkıyorum. Bulaşıkları koyacak dolap yok. Günde 4 saat kapı açılıyor. Aynı havalandırmaya çıkan üç arkadaş ile o zaman konuşabiliyoruz. Yirmi saat havasızlık ve hareketsizlikten kaynaklı beden direncinin düştüğünü hissediyorum. Fırsat buldukça

spor yapıyorum. Günde konuştuğumuz (dört saat içinde) kelimenin sayısı yirmiyi geçmiyor. Tek başına tutulma unutkanlık ve konuşmayı dahi unutturuyor. Mesela gülemiyorsun. Acını ve sevincini paylaşamıyorsun. Ya da rahatsızlandığında sana sıcak bir çay yapacak kimse yok." (1999'dan beri hapisanede – 2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Hücreler yaklaşık 4.5 metre uzunluğunda, 2 metre genişliğindedir. Bu uzunluk ve genişlikteki mekânın içi, (...) boydan boya banyo-lavabo-tuvalet bölümü ile yere sabitlenmiş olan ranza kaplanmaktadır. Kalan bölümde ise insanın kullanması gereken sandalye-masa-dolap vb. eşyalarla kaplanmakta. Tüm bunlar da hücrenin sınırlandırılmışlığını daha da arttırmaktadır. Günün, 24 saatin, 23 saatinin geçtiği işte böylesi sınırlandırılmış bir mekândır hücreler." (1995'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"4.70 metre (470 cm) uzunluğunda ve 2.30 metre (230 cm) genişliğinde bir yer düşünün. Burayı uzunlamasına ikiye bölün. 1,15 kalır. Çünkü bu bir yanda tuvalet ile ranza mevcut. Geriye sade 4.80 uzunluğunda ve 1.5 genişliğinde bir alan kalıyor. Bu alana lütfen bu eşyaları yerleştirin: 1 adet mini buzdolabı, 1 adet elbise dolabı (demir ve yere sabit), 1 adet küçük masa, 1 adet plastik sandalye... Bir de küçük 37 ekran bir TV. Bağlamam vardı, asacak ve bırakacak bir yer olmadığından eve yolladım." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Bir mahpus kendisi ile yaptığımız avukat görüşünde hücrelerde bir adet priz bulunduğunu, bu nedenle de tüm elektronik eşyalarını aynı yere koymak zorunda kaldığını belirtmişti. Bir tane daha priz olsaydı, en azından eşyaların yerini değiştirebilecekti. Bu gibi ufak detayların gününüzün 23 saatini geçirdiğiniz oldukça dar bir mekânda, ne kadar büyük sonuçlar yaratacağını tahmin etmek hiç de güç değil.

"7 adım uzunluğu, 3 adım genişliği olan bir hücre. Banyo WC dâhil bu alana. 1 saat havalandırma, 23 saat hücrede geçiyor zaman yıllardır böyle. Bazen nasıl böyle durabiliyorum diye kendime hayret bile ediyorum. 3 yıldır yaklaşık hücredeyim. Ben çok güzel düzgün cümle kurabilen biriydim fakat burada konuşmaya konuşmaya cümle kurmayı bile unuttum." (2012'den beri hapisanede – 2015'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar hücrenin fiziki yapısını anlatırken mezar, tabut ve tabutluk benzetmelerine sıkça başvurmuşlardır.

"Ağır müebbet koşullarına, yani temelli olarak tekli hücrelere geçmeden önce 1 yıl boyunca 3'lü odalarda tek kalıyordum. Kendi talebimle bunu istemiştim. Bir çeşit 'yalnızlığa alıştırmaya antrenmanları' diyebiliriz. (...) 3'lülerden alıp tekli hücreye götürdüler ve kapı açıldı. İçeriye girer girmez ilk hissettiğim şey büyük bir basınçtı. Alçak tavan, omuz genişliğinden azıcık fazla ama daracık, kıpkısa bir koridor, ışsızlık... Zaten hapisteydim ama bir kısıtlanmışlık duygusunun gelip çöktüğünü hatırlıyorum. (...) Velhasıl bu hücrelerin 'tabut' olarak nitelendirilmesini gerçekten de hak ettiğine kanaat getirmiştik o vakit. (2009'dan beri hapisanede – 2015'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Temel mantığı ve amacı 'besleyerek' öldürmeye dayalı bir sistem olmaktadır. Çünkü insanın insan olma vasıflarının, zamana yaydırılarak öldürülmesi amaçlanmaktadır. Zamana yayılarak gerçekleştirilen öldürme olayında ilkin duyguda, sonra düşüncede gerçekleştirilen öldürme olayıyla yaratılmak istenen; insanın yatak, yemek masası ve tuvalet arasında bir hortum olması hedeflenir. Bunun sonucunda artık fiziki öldürme gerçekleşmiş olur. (...) Tecrit ve izolasyon mekanı olan hücreler, insanın canlı olarak mezarda yaşattırılması olayı ve mekanıdır. (...) İnsana değmeden akıp giden bu zaman akışında asılı kalan insanın kendisidir ve zaman ile hayat hep bireye dönüktür. Yaşamak ile

bu yaşayışı dile getirmek çok farklı olduğundan; ifadelendirmek de kolay olmadığından, yalnızca yaşanılarak anlaşılabilir bir gerçekliktir. (...) Hücreler cezaevinin en son bölümündedirler. Her şeyin dışında, var olan hücre sessizliğini arttırarak, sessizliği zamansızlıkta bir işkence biçimine dönüştürmek için böyle yaklaşılmıştır." (1995'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Tek Başına Yaşamak

Ağırlaştırılmış müebbet mahpuslar yalnız; tek kişilik bir yaşam sürerler. Bir kişinin ömrünün neredeyse tamamını tek başına yaşaması ne demektir? Bu kişileri hükmün infazı başladığı andan itibaren nasıl bir yaşam beklemektedir?

"Komik bir anımı anlatayım. Malum her yemeği midemdeki sorunlardan dolayı yiyemiyorum. Kantin listesinde közlenmiş patlıcan yazılıydı. Hani yağda kızartılmadığı için yemem çok daha iyi diye kantinden satın aldım. Bu közlenmiş patlıcan küçük bir cam kavanozda. Akşam berbat bir yemek geldi. Ben de yemeği almadım. Onun yerine patlıcan yemeyi hayal ettim. Tabağı masaya koydum, ekmeği ve patlıcan kavanozunu getirdim ancak kavanozun kapağını açamadım. Genelde evde anneler açmaz getirip bize açtırdırlardı. Allahım, bir saat boyunca uğraştım ama açılmadı. Yemek kaşıklarımız teneke gibi... Kaşıkla da açamadım. En son çareyi kavanozu kırmakta aradım. Tabi kavanozu yavaşça kıracaktım ancak kavanozu hafif duvara vurmamla tuz buz haline geldi. Patlıcanlar ve cam parçacıklar birbirine karıştı. Korkudan yiyemedim. O akşam kuru ekmeğe yemekle yetinmiştim. Bir kavanozu açamamak büyük beceriksizlik. Ama tek oldun mu bunu birine 'al bunu aç' deme ihtimalin bile yok..." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Göz alerjim var. Doktor gözyaşlarımın kuruduğunu, refresh adlı

'gözyaşı' damlasını kullanmamı istedi. Peki, damlayı gözüme kim koyacak? Yahu bir insanın gözüne ilaç damlatmasının bu denli zor olabileceğini düşünmezdim. 10 gün boyunca bu işi öğreneemedim. Sonra alıştım. Bazen şişenin ucunu gözüme soktum oluyor." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Geçtiğimiz 3 yıl boyunca hapis hane nüfusunun giderek artması ve hapis hanelerde yeterli sayıda hücre bulunmaması sebebiyle ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların birkaç kişilik gruplar halinde bir arada tutulması uygulamasına gidilmiştir. İlk bakışta bu uygulama sonraki bölümlerde detaylandıracağımız sosyalleşmeye ilişkin sorunları azaltmış görünse de başka birçok sorunu beraberinde getirmiştir.

"Uyku düzeni, TV izleme tercihleri ve düzeni, kantin alışverişleri, hücre temizliği vb. aklınıza gelebilecek onlarca detay, kişilerin tekli yaşamlarında oluşturdukları alışkanlıklar yeni sosyalleşimde gerilimleri açığa çıkardı." (2009'dan beri hapis hane – 2015'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Bazı hapis hanelerde bazı ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar 3'lü, 4'lü, 6'lı, 8'li odalara alınmış ancak bu odalarda da havalandırma süreleri önceden olduğu gibi 1 ila 4 saat aralığıyla sınırlı tutulduğundan 20 küsur saat bir arada yaşamının getirdiği birçok sorun ortaya çıkmıştır. Çok uzun yıllar boyunca tek başına yaşamak zorunda bırakılmış olan kişilerin bir anda hazırlıksız bir şekilde yine yıllar boyunca yalnız yaşamış başka kişilerle bir araya getirilmesi kişiler arası anlaşmazlıklara yol açabilmiştir.

"Bu 15 Temmuz darbe girişimi olduğunda idare hemen gelip ben ve benim gibi ağırlaştırılmış müebbet yatan bir sürü mahkûmu zorla hücre odalarımızdan kendi isteğimiz dışında aldılar. Ve hiç tanımadığımız insanlarla 3'er kişilik odalara verdiler. Gerekçe "Sizin yattığınız hücrelere Fetö sanıkları yerleşecek" dediler. Ve zorla, tanımadığım kişilerle ve suç farklılığı olmasına rağmen

3'er kişilik odalara verdiler. Her defasında idareye dilekçe yazarak; tekrar beni herhangi bir tekli odaya ve anlayabileceğim yere verin, ben burada yatamıyorum, anlamıyoruz diye defalarca idareye ve psikolog görevli memura belirttiğim halde ve 8 ay kendi isteğim dışında anlamadığım insanların içine ve sorunlu insanların içine verdiler. Beraber kaldığımız mahkûmla sorunlar yaşadık. Sorun büyüdü tehditlere kadar gitti ve bu mahkûm ile telefon görüş günü birbirimize girdik." (2007'den beri hapisnede – 2011'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Hâlihazırda oldukça dar olan yaşam alanları bu süreçte daha da daraltılmış, odalarda yatak sayıları artırılarak yükseltilen kontenjan kişi başına düşen metrekarenin azalmasına sebep olmuştur.

5.1.2. Sağlık Sorunları

Sinsi hastalıklar hapisnede çok rahat kuluçkadan çıkabiliyor. Nice arkadaşın sapasağlamken hapisneye düştükten sonra çeşit çeşit hastalıkla boğuştuklarına şahit oldum" (2009'dan beri hapisnede – 2015'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Hapishaneler belli bazı hastalıkların ürediği, çoğaldığı yerlerdir. Bunların bazıları ölümcül olabileceği gibi, bazıları hemoroit, gastrit gibi hapisnede ile özdeşleşmiş hastalıklardır. Bu konuda daha detaylı bilgiyi Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak²⁰ ve Hapiste Sağlık²¹ kitaplarında bulabilirsiniz. Bu bölümde özel olarak ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yaşadıkları sağlık problemlerine yer vermek istedik.

Daha önce ağırlaştırılmış müebbet infaz koşullarının hücre cezası ile aynı koşullara sahip olduğunu belirtmiştik. CPT, bu uygulamanın

20 Berivan Korkut, *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak* (İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2018)

21 Berivan Korkut, *Hapiste Sağlık - Proje Kitabı* (İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2017)

ruhsal, fiziksel ve sosyal sağlığa ciddi zararlar verebileceğini vurgular.²² Bu nedenle tek başına kapatılmanın oldukça kısa tutulması ve sürekli doktor denetiminde devam etmesi gerekir. Şayet bu cezanın mahpusun fiziksel ya da psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkisi olduğu tespit edilirse uygulamaya son verilmelidir.

"Tek başına kapatılmanın sağlığa yönelik etkileri konusunda yapılan çalışmalarda, ciddi semptomlar gösteren mahpuslara ilişkin oran 3'te 1'den, % 90'a kadar değişebiliyor. Bu çalışmalarda şimdiye kadar uykusuzluk ve karmaşadan, halüsinasyon ve psikoza kadar farklı semptomlar kaydedildi. Tek başına kapatılmanın sağlık üzerindeki olumsuz etkileri birkaç gün içinde başlıyor ve her geçen gün bu olumsuz etki artıyor."²³

Fiziksel Sağlık Sorunları

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar hem 23 saate varan sürelerle kilit altında tutuldukları hücrelerin fiziksel durumundan hem de hücreye kapatılmanın kendisinden kaynaklı birçok sistem ve organı doğrudan etkileyen birçok fiziksel sağlık sorunu yaşamaktadırlar.

Solunum sistemine ilişkin şikâyetler mektuplarda en çok bahsedilen sağlık sorunlarından. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar oldukça küçük hücrelerde tutulurlar ve hücrelerin kapısı sürekli kapalıdır. Odanın içindeki hava değişiminin oldukça az olduğunu ve bu nedenle nefes darlığı çektiğini belirten çok sayıda kişi bulunmakta-

22 Avrupa Konseyi İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi, Mahpusların Hücreye Kapatılması – CPT 21. Genel Raporundan (CPT/Inf (2011) 28-part 2 s/1 p. 53), erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/16806cccc6>.

23 The Istanbul Statement on the Use and Effects of Solitary Confinement, *Uluslararası Psikolojik Travma Sempozyumu* (İstanbul: 9. December 2007)

dır. Bunun yanında yazıştığımız birçok mahpustan hücrede kalmaya başladıktan sonra astım ve KOAH hastası olduklarına ve buna bağlı başka sağlık sorunları yaşadıklarına dair de bilgiler alıyoruz.

"Şu an benim tutulduğum hücre küçük bir yerdir ve temiz hava alması mümkün değildir. Zira etrafı yedi sekiz metreyi aşan uzun, yüksek dört duvarla çevrilidir. İçerden baksan gökyüzünün bir avuç olduğunu görürsün. Yani yoğun bir oksijen ihtiyacı duyuyor insan. Oksijen çok az. Kişi ağızından dışarı bıraktığı kendi karbondioksidiyle besleniyor diyebilirim." (2005'ten beri hapis-hanede – tahliye umudu yok)

"Hücrede havalandırma sistemi yok. Penceresi var fakat hava dolaşımını sağlayacak bir sistemin olmamasından ötürü içerdeki kirliliği her zaman varlığını koruyor. Yine nefes alamama sorunun yanı sıra uykusuzluk problemlerine de yol açıyor durum. Oksijensiz, temiz havasız bir yaşamın beraberinde getireceği sağlık sorunları malumunuz." (1998'den beri hapis-hanede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

"İki sefer verem tedavisi gördüm. Şu anda da KOAH hastasıyım. Yüzde kırk engelli raporum var. KOAH'dan kullandığım ilaçlara bağlı da ileri derecede kemik erimesi var." (2000'den beri hapis-hanede – 2009'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Havalandırmanın oldukça kısa saatler açık olması sonucu, yıkanan çamaşırların kurutulması için yine hücrenin dışında bir mekân kalmıyor. Çünkü çoğu havalandırma doğrudan güneş almadığı için havalandırmaların açık olduğu kısa zaman diliminde çamaşırların kurumaması mümkün olmuyor. Dolayısıyla yıkanan çamaşırın havalandırmada kurumaması için bir sonraki güne bırakılması zorunlu hale geliyor. Bu sebeple çamaşırlarını hücrede kurutan mahpusların mektuplarında, hücrenin içinde bulunan kaloriferlerin üzerinde çamaşır kurutmanın ve bu havayı teneffüs etmenin sağlıkları açısından önemli bir risk olduğu belirtilmektedir. Mahpuslar hücrelerinde

oldukça kısıtlı sayıda kıyafet bulundurabildiklerinden, sık çamaşır yıkamak durumunda olduklarını da hatırlatmak gerekiyor.

"Yine kıyafetlerimizi de tuvalette yıkayıp hücrede kurulamak zorunluluğumuz var. Elbise yıkadığımız günlerde, yine banyo günlerinde içerisi sürekli nemli oluyor. Bu durum da ciddi üst solunum yolları hastalıklarına sebebiyet verecek bir ortam olduğu anlamına geliyor." (2008'den beri hapisanede – 2012'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Misal elbise yıkadın. Peki, nereye asacaksın? O küçük hücrede elbise asarsan 1 yılda garanti verem olursun. Bu konuda çok vaka olmuş... Deneyle sabit..." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Havalandırmanın kısa bir süre açık olmasının yarattığı bir diğer hijyen sorunu da mahpusların günün 20 küsur saatinde çöplerle birlikte yaşamak zorunda olmalarıdır.

"Çöp kutuları tüm cezaevlerinde havalandırmada olur. Çünkü sabah havalandırma kapısı açılır, akşam da kapanır. (...) kapılarım 10:00 ila 14:00 arası açılıyor. 14:00 ila 10:00 arasında 20 saatlik bir zaman dilimi var. O küçük hücrede çöpünle birlikte yaşıyorsun." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Hücrelerdeki havalandırma sorununun yanı sıra geçtiğimiz 3 yıl boyunca mahpuslardan hücre pencerelerine yapılmak istenen elek teli şeklindeki sinekliklere dair de şikâyetler aldık. Bu kişiler mektuplarında hücre pencerelerindeki sinekliklerin, hâlihazırda az olan hava akımını daha da azalttığını ve var olan solunum sorunlarını derinleştirdiğini belirttiler.

"Buradaki bütün odalarda tel sineklik var, benim %40 olan solunum yetmezliği, astım hastalığım 10 ayda % 43 olarak yenilendi." (2009'dan beri hapisanede – 2016'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

"Tekli hücrede kalıyorum. Ortalama günde 1 saat havalandırmadan yararlanabiliyorum. Kaldığım hücre 2 metrelik bir alan. Hava almak için küçük ve demir parmaklıklı bir penceresi mevcut. Burada havalar 35-40 derece sıcaklığı buluyor ve nem çok yüksek. Hal böyle olunca bu küçük ve havasız alanda sıcaklık oldukça bunaltıcı oluyor. İnsan nefes almakta dahi zorlanıyor bazen. Her şey üstüne üstüne geliyor gibi... Haliyle sık sık panik ataklar yaşıyor insan. Tıpkı asansörde tıkalı kalmak gibi... Ama ömür boyu! Bütün bunlar yetmezmiş gibi idare yeni bir işkençe türünü devreye sokmak istemektedir. Birkaç gün önce gelip ölçüleri alarak o küçük ve demir parmaklı pencereye bir de elekteli takacaklarını söylediler. Bu haliyle hücrelerimiz tabiri caizse ahıra dönecektir. Zaten yeterli temiz hava alamayan hücreleri iyice havasız bırakarak adeta boğulmamız istenmektedir." (2005'ten beri hapisshanedede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Aldığımız mektuplardan öğrendiğimiz kadarıyla ısıtma ve soğutma da temiz hava sorununun yanı sıra hücrelerde öne çıkan, sağlığı olumsuz yönde etkileyen sorunlardan.

"Bugünlerde bir de sıcaklarla boğuşuyoruz. Kırk dereceyi aşan sıcakta, herhangi bir serinleme olanağı olmadan yaşamak çok zor. Hücre hava almıyor, nemli, boğucu. Psikolojik durumumuzu çok olumsuz etkiliyor. Daha sinirli, daha sıkıntılı ve tahammülsüz oluyoruz." (1998'den beri hapisshanedede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"2006 tarihinde tutuklandım, 2010 tarihinde ağırlaştırılmış müebbet cezam onaylandı, hücreye alındım. 2010'dan beri tek kalıyorum. Bazı kronik rahatsızlıklar edindim burada, yeteri kadar ısıtma sağlanamadığından. Raynold hastası oldum. (Raynold hastalığı genel olarak cezaevinde çok soğuk ortamda uzun süre kalmakla oluyor. Damarlar inceldiği için eller, ayaklar hiç ısınmıyor, hep soğuk. Bir nevi cezaevinin parçası olduk. Demir ve

beton soğuğu..." (2006'dan beri hapisanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Hücrelerin fiziki yapısından kaynaklı bir diğer problem; tuvalet ve banyonun bir arada olması ve hücrelerde ayrı bir mutfak alanı ve lavabosu bulunmamasıdır. Hücrede tuvaletler alaturka olup, lavabonun hemen yanındadır. Hücrelerin içinde mutfak ya da ikinci bir lavabo bulunmadığından, bu mahpuslar yemek yedikleri tabak ve diğer eşyaları ile çamaşırlarını tuvalette bu lavaboda yıkamak zorundadırlar. Ve bu lavabonun olduğu tuvalette banyo da yapmaktadırlar. Hijyenik olmayan bu yapının sağlık açısından önemli bir sıkıntı ve endişe yarattığı birçok mektupta okumak mümkün.

"Sağlık üzerinde olumsuz etkide bulunan bir diğer faktör de tuvalet, banyo ve bulaşıkların yıkanması için aynı yerin kullanılıyor olmasıdır. Örneğin bulaşıklarımı tuvalet lavabosunda yıkıyorum. Bunun beraberinde getireceği sağlık sorunlarına değinmek bile anlamsız. Ayrıca bulaşıkları yıkadıktan sonra, yıkanan bulaşıkları koyabileceğimiz bir dolap dahi mevcut değil (...) Biz de kalorifer peteklerinin üzerine koymak zorunda kalıyoruz. Ayrıca bu petekler hemen tuvalet kapısının karşısındadır. Aradaki mesafe 1 metreden azdır." (1998'den beri hapisanede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Aynı musluktan su içiyoruz, yine aynı musluktan çamaşır ve bulaşıklarımızı yıkıyor ve diğer ihtiyaçları karşılayan suyu alıyoruz. (...) Bence toplumun öncelikle üzerinde durması gereken konu, bu hijyenik olmayan hücrelerin kapatılmasıdır." (2005'ten beri hapisanede – tahliye umudu yok)

Hücrenin fiziki yapısından kaynaklı bir diğer sorun; hücrelerin çoğunlukla güneş ışığı almayacak şekilde inşa edilmiş olmalarıdır. Bu durumda mahpuslar, tüm hayatlarını suni ışık ile geçirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu da görme sorunlarına, güneşe karşı geliştirilen alerjilere ve baş ağrısı gibi problemlere sebep olabilmektedir.

"Hücrenin ışık almamasından ötürü ışıklar sürekli (içerdeki karanlıktan ötürü) açık olmak zorunda. Bu durum da görme bozukluklarına yol açıyor." (1998'den beri hapisnede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Alerjik durumlar tamamen içinde yaşadığımız ortamlardaki hassasiyetlerden kaynaklanmaktadır. Misal fazla güneş göremediğimden kaynaklı artık güneşe çıktığımda tıpkı Norveç, İsveç ve Ruslar'da olduğu gibi yüzümde kahverengi lekeler oluşuyor." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Hücrelerin küçüklüğünün bir diğer etkisi ise; destek ve hareket sistemi (iskelet sistemi) sağlığı üzerinedir. Hücre içinde hareket etmenin olanaksız olması nedeniyle birçok ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpus, odasındaki vaktini oturarak geçirmektedir. Yalnızca havalandırmaya çıkılan zaman diliminde hareket etme imkânlarının bulunması mahpusların çoğunlukla hareketsiz kaldıkları anlamına geliyor. 20 – 23 saat hareketsiz kalmak kireçlenme, eklem ağrıları, bel ve boyun fıtığı ve kilo olma gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.

"Bir defa hücreler ancak insanın ranzasında yatabilecek şekilde tasarlanmış. Zira masa, sandalye, dolap, tv vb. gibi eşyalar koyulduğunda, insan gezilecek yer bulamıyor. (...) kalkıp oturabiliyoruz. 20 saat kapımın kapalı olduğu düşünülecek olunursa bu hareketsiz yaşamın uzun vadede insan sağlığı açısından ciddi tahribatlara yol açacağı aşikâr. Yer darlığından ileri gelen bu hareketsiz yaşamın bedensel, organasal çürümeye götüreceği kesin. Zaten şimdiden görme bozukluğu, kireçlenme, bel ağrıları vb. sağlık sorunlarım baş göstermiştir." (1998'den beri hapisnede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Havalandırma saatleri oldukça kısıtlı, sınırlı; uzun süre kapalı ortamda kaldıktan sonra birkaç saatlik havalandırma, uzun süre hareketsiz kalan bedenlerimizin gerektiği kadar hareket etmesi önünde büyük engel. (1998'den beri hapisnede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Ama yine de kilo alıyorsun çünkü hareket etmen çok çok sınırlı." (1995'ten beri hapishanede – 2002'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Hücrenin kendisinin sebep olduğu sorunların yanı sıra hücreye kapatılmış olmak da belirli sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olabiliyor. Titreme, üşüme, terleme, çarpıntı gibi şikâyetlerin yanı sıra duyu kayıpları da mektuplarda iletilen ve öne çıkan sorunlar arasında. Hücreye kapatılan mahpusların duyu kayıpları, diğer mahpuslardan daha ciddi boyutlarda karşımıza çıkıyor. Kapalı ceza infaz kurumlarında bulunan kişilerin, uzun mesafeler görmediğini tahmin etmek güç değil. Ancak ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin bulunduğu hücrelerin ve kullandıkları havalandırmaların küçüklüğü göz önüne alındığında, çok daha kısa mesafelere maruz kaldıklarını belirtmek gerekir. Bu nedenle mektuplaştığımız kişilerin büyük bir çoğunluğu, görme yetisinde sorun yaşadığını belirtiyor.

"Benim göz sorunum dışarıda iken de vardı. Tabi o zaman 3 numara gözlük kullanıyordum. (...) Şu an 9 numara gözlük takıyorum. (2005'ten beri hapishanede – tahliye umudu yok)

"İnsanın insani meziyetlerden kopartıldığı ve zamana yayılarak öldürülmek istenen insanın yaşadığı bu hücrelerde; sese, kokuya hassasiyetler gelişirken, hep yakını görmekten kaynaklı gözlerde ilkin hücrenin etkileri görülebilmektedir. Her geçen gün duvarların yakın mesafesinden kaynaklı göz sorunu yaşamaya başladım. Kullandığım gözlük numarası her geçen gün daha da yükselmeye başlıyor." (1995'ten beri hapishanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Diğer tüm mahpuslar gibi ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar da Türkiye hapishanelerinde sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadır. Bunu aylarca revire çıkmayı ve muayene olmayı ya da aylarca hastaneye sevk edilmeyi bekleyen ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların mektuplarından ve hak taleple-

rinden biliyoruz. Ancak ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların sağlığa erişimi noktasında ortaya çıkardığı özgün sorunlardan da bahsetmek gerekir.

Ameliyat olması gereken bir mahpus yazdığı mektupta; mide ameliyatı olması gerektiğini ancak ameliyat sonrasında yanında refakatçi kalamayacağından en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak durumda kalmamak için ameliyat olmayı geciktirdiğini belirtmiştir.

"Eğer dışarda olsaydım bu rahatsızlıklarımın tamamına bir ayda müdahalede bulunabilirdim. Şu an ameliyattan ürküyorum. Çünkü hasta koşulları yerin altında, karanlık ve güneş görmüyor. Refakatçi yasak. Misal mide ameliyatı oldum diyelim ameliyattan hemen sonraki gün bana kim bakacak? İşte o an gardiyan ve askerin insafına kalıyorsun. Tuvalete bile yalnız gidemeyecek haldesin. (...) Şimdi ameliyat olsam ve tekrar cezaevine getirilsem ne yapacağım bir başıma. Kapıya gidip kendi yemeğimi bile alamam. Tuvalete bir başıma gidemem. Banyo yapamam." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Refakatçinin bulunmaması, ihtiyaçlarını karşılayamayacak ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların daimi olarak infaz ve koruma memurlarına bağımlı olmasına sebep olacaktır. Özellikle son dönem hapishane nüfusu ve yetersiz personel sayısı düşünüldüğünde infaz ve koruma memurunun ameliyat sonrası ihtiyaç duyulan bakımı sağlayamayacağı açıktır.

"Daha geçenlerde bel fitiğinden on beş gün boyunca yatakta kalmak zorundaydım. Günler geceler boyunca bir bardak su içemediğim oldu. Lavaboya kadar gidemedim örneğin. Yataktan kalkışım ancak on beş – yirmi dakikada mümkün oluyordu. Revire gidemediğimden, iğneler hücrede yapıldı. İğneler alerji yaptığından iki kez kriz geçirdim. Bünyem kaldırmadı. Yirmi gün sonra ancak 'normal' yürümeye başladım. Tedavim devam ediyor. Yanımda insan olmadığından hiç yardım alamamak sorunu

daha da arttırdı. Temizlik yapamadım. Çok zorlu, anlatamayacağım koşullarda beklemek, durmak zorundaydım." (1998'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Hastalansın su getirenin, çamaşırını yıkayanın yok." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimini düzenleyen kanunun cezanın infazına ara verilmesine olanak sağlamadığını belirtmiştik. Bunun bir sonucu da, hapisanede kalmaması gereken kişilerin, tahliye olmasının da engellenmesi. Bazı hastalıkların hapisanede tedavisi mümkün değil ise o kişiye hapisanede kalamaz raporu verilir ve böylece kişi tedavisine dışarıda devam eder. En azından diğer mahpuslar için böyle bir hak tanınmıştır.²⁴ Ancak kendisine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilen bir mahpus hapisanede kalamaz raporu olsa dahi, tahliye olamıyor.

"Benim hastalığım önünde bir de şu engel var. Cezaevinde kalamaz raporun olsun olmasın, hiçbir şekilde infazıma ara verilemez diye kanun maddesi var. Bildiğim kadarıyla şu anda Adli Tıp Kurumu'nun 'cezaevinde kalamaz raporu'na rağmen bırakılmayan ağırlaştırılmış müebbet hükümlü arkadaşlarım var." (2003'ten beri Hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilen kişilerin infazının ertelenmemesi hem bu kişiler hem de yakınları için oldukça yakıcı durumlar ortaya çıkarabilmektedir. 2018 yılının Mart ayında mesane kanseri teşhisi konarak tedavisine başlanan mektuplaştığımız bir mahpus, gündün güne ağırlaşan sağlık durumuna rağmen, bilinci kapalı olduğu halde sedyeye kelepçelenmiş bir halde yaşamını yi-

24 Uygulamadaki sorunlar ve hak ihlalleri için bakınız: Berivan Korkut, *Türkiye'de Hasta Mahpus Olmak* (İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2018) ; Berivan Korkut, *Hapiste Sağlık – Proje Kitabı* (İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2017)

tirene kadar, hastanenin tek kişilik mahkûm koğuşunda tutulmuştur. Kendisi gibi ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü olan oğlu tarafından ziyaret edilmesine ve her iki tarafın da vedalaşma haklarını kullanabilmelerine Adalet Bakanlığı ve Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan birçok başvuruya ve sivil toplum örgütlerinin çağrılarına rağmen izin verilmemiştir. Uygulamanın ve yasal dayanağının işkence ve kötü muamele yasağını ihlal ettiğini öne sürmek mümkün gözükmemektedir.

Psikolojik Sağlık Sorunları

Hücrede ağır bir tecrit altında yaşam sürmenin ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar üzerinde psikolojik etkileri olduğu açıktır. Bu etkiler bilişsel sorunlar, algıda bozulma, kaygı, depresyon, paranoya ve psikoz ile kendine zarar verme ve intihar düşünceleri olabilmektedir. Bu etkilerin hangi sürelerde açığa çıktığı ve kimleri ne derece etkilediği üzerine mektuplardan edindiğimiz bilgiler ışığında fikir yürütmek mümkün olsa da bu bölümde yalnızca bize iletilen sorunlardan psikolojik belirtilere denk düşen şikâyetleri sıralamakla yetineceğiz. Türkiye'de tecridin psikolojik etkileri üzerine detaylı bir araştırmaya ihtiyaç olduğunu ve hapisanelerin bilimsel araştırma ve akademik çalışmalar ile hak ve toplum temelli çalışan sivil toplum örgütlerine açılması gerektiğini vurgulamak gerekiyor.

Etkiler birçok farklı biçimde gerçekleşebiliyor. Bazı mektuplarda kişiler bu infaz rejiminin kendilerini 'tek tip'leştirdiğini belirtmişlerdi. Birçok mektupta yalnızlığa bağlı duyguların yoğunluğuna yapılan vurguları görüyoruz.

"İlk odaya geçtiğimde bu herkeste yaşıyormuş, önce "iyi güzelmiş kendi banyon, WC'en var" diyorsun. Tabi bu zindanların na kadar sağlıklı bir koşulda olduğunu ortaya çıkarıyor. Gide-

rek tek olmak seni sıkıyor ve bunalmaya başlıyorsun ve yalnızlık korkusu başlıyor. Mesela ben yalnız olmadığımı düşünmek için kitaplarımı hep sesli okur ve kulaklarımın işlevsiz kalmamasını sağlamaya da çalışıyorum. İnsan habire iç sesiyle konuşur oluyor. Bu da beraberinde konuşma ve ifade etmede zorluklar oluşturuyor. Bir kekemelik almış başını gidiyor derim." (2009'dan beri hapisanede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

"Bir hayvan dahi 5 yıl tek başına kapatıldı mı deliriyorken, bir de beni düşünün. Tek başıma 16 yıldır 10 m2 odada tek başımayım." (2000'den beri hapisanede – 2000'den beri hücrede – tahliye umudu var.)

Uzun yıllar hücrede kalan ve başka mahpuslar ile iletişim kurma şansı da bulamayan kişiler bu durumun yarattığı sorunlara dikkat çekiyorlar.

"Yalnızlıktan ve insan görmemekten dolayı tuhaf sorunlar yaşıyorum. Örneğin hiç gülmediğimi fark ettim. Uykumda kendimi konuşurken yakalıyorum. Konuşarak uyanıyorum, konuşmam bir süre daha devam ediyor ve yalnız olduğumu anlıyorum." (1998'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Şimdi ben bir başımayım. İnsan göremiyorum. Yasak. Aylardır insan görmüyorum. Sadece ayda bir 1 saat ailemi görüyorum. Bazen konuşmayı unuttuğumu hissediyorum." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)"

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yaşadıkları psikolojik sorunlardan en çok ortaklaşanları mektuplardan anladığımız kadarıyla algıda bozulma ve bilişsel sorunlardır. Belirli bir süre hücrede kaldıktan sonra koku ve sese karşı hassaslaşma gerçekleştiği birçok mektupta belirtilmiştir.

"Mutlak sessizliğin hedeflendiği bir mekânda kendi volta adımlarını dinlemek bir süre sonra rahatsız edici hale geliyor ve ya-

bancı bir ses arıyorsun." (2009'dan beri hapisanede – 2015'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Karamsarlık, seslere karşı duyarlılık, baş dönmesi, kulak çınlaması, uykuya dalmama, yaşam enerjisinin düşmesi, tek düzelik, gelişmelere ilgisizlik, temel gereksinimlerin karşılanamaması sonucu yoksunluk hissi..." (1998'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Mahpusların kendilerinden başka iletişim kuracak birine sahip olmamaları, bazı yetilerini kullanmayı imkânsız hale getirebiliyor. Bu süre zarfında kişilerde unutkanlık, konsantrasyon zorluğu gibi bazı bilişsel sorunlar ortaya çıkabiliyor.

"Dedim ya burada hep aynı hareketleri yapıyorsun, hep aynı objelerle haşır neşirsindir. Mesela çok merak ediyorum, bir gün bir kapının kolunu çevirme işiyle karşı karşıya gelsem o kolu çevirebilecek miyim? O kadar yıldır ki bir kapının kolunu çevirip bir kapıyı açma veya kapama işini yapmayı, ister istemez bu düşünce beni meşgul ediyor. (...) Mesela zaman içinde unutkanlık gelişir, düşünce dağınıklığı, havasızlıktan dolayı sürekli baş ağrısı, uykuda dengesizlik. Yanında bir şeyler paylaşacağın, tartıştığın arkadaş olmayınca zaman içinde kendine hapsolme, sese karşı hassaslaşma vb. şey sıralanabilir." (1995'ten beri hapisanede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Bunun yanında ciddi psikolojik sorunlara da yol açabiliyor. İlişki kurmada güçlük, konuşma yetisinin zayıflaması, çok boyutlu düşünmeden sabit düşünme eksikli bir kayış ortaya çıkabilecek psikolojik rahatsızlıklardan birkaçı sadece. Hafızanın zayıflaması da bunlardan biri." (2008'den beri hapisanede – 2012'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Bazı kişiler kendi fiillerini gözlemleyerek belli psikolojik sorunlar yaşadıklarına işaret edebiliyorlar.

"Tek odadan kaynaklı elbette rahatsızlığım oldu. Panik atak ve simetri rahatsızlıklarım oluştu." (2009'dan beri hapisanede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Ağırlaştırılmış müebbet mahpuslar için hayat iliklerine kadar sınırlandırılmış olsa da dışarıda hayat devam ediyor. Onlar da iyi ve güzel haberler kadar, kötü ve acı olayları göğüslemek durumunda kalıyorlar. Ancak bunu elbette yalnız yapmak durumundalar. Bunun getirdiği ve getirebileceği psikolojik sorunlara da dikkat çekmek gerekiyor.

"Ağırlaştırılmış müebbet olmak demek, üzerimize 20 saat kapalı olan daracık bir hücrede, aynı anda aynı görüntüleri izleyip de yan hücredeki arkadaşımıza acımızı anlatamamak, onun gözyaşlarını silememek, sıkıca sarılıp birbirimize güç verememek demektir. Acıyı tek yaşamak demektir; tek başına ağlamak, tek başına katillere ve efendilerine lanet yağdırmak..." (tahliye umudu yok)

"Soma maden katliamında ben de yakınlarımı yitirdim. İkisi akrabam olmak üzere yedi tanıdığım yandı, kül oldu orada. Bir hafta acı ile kıvrandım, yemek yiyemedim, uyuyamadım. Özellikle F koşullarında travmatik saldırılar ve ataklar insanı daha farklı etkiliyor. Şiddeti katlanıyor. Çünkü, yaslanacağımız bir omuzdan, bir teselli tümcesinden, bir bardak çay sunumundan yoksun oluyorsunuz." (1998'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Mahpuslar hapiste sevdikleri birçok kişiyi de kaybediyorlar. Ancak diğer mahpuslara tanınabilen cenazeye katılma izni ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara tanınmadığından bu kişiler kaybettikleri yakınlarının son yolcuğuna tanık olamadan tek başına yas tutmak zorunda kalıyor.

"29 Kasım 2014'te (...) annemi yitirdim. (...) Biz ağırlaştırılmış tutsaklar için canımızı, annemizi ya da eşimizi, çocuğumuzu

yitirmemiz durumunda, onları son yolculuğuna uğurlama şansımız yok. Herkese bu hak tanınıyor. Bize yasak." (2003'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Mektuplarında bu koşullarda yaşamak yerine ölmeyi dilediğini belirten mahpuslar da olmuştur.

"Tutuklandım 18 ay mahkeme sürdü artı 23 ay Yargıtay temyiz aşaması sürdü karar kesinleşti koğuştta idim. Sonra bir gün geldiler seni tekli hücreye alacağız dediler itiraz ve seçme şansım zaten yok. Hücreye geçtim ilk 6 ay inanın Allah'a canımı alsın diye dua ettim. Uyuyup bir daha uyanmamayı Allah'tan dileyerek yatağa girdim, hala diliyorum." (2012'den beri hapisanede – 2015'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü bazı mahpuslar intihar düşüncelerini ve intihar girişimlerini de mektupları aracılığıyla bizimle paylaştılar.

"Ben hiç iyi değilim. CGTİK 25. Madde ağırlığı ve psikolojik baskılar nedeniyle ... tarihlerinde intihar ettim. .. tarihinde ilaç içtim. ... tarihinde bileklerimi kestim. Olmadı." (2006'dan beri hapisanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

"Bir buçuk aydır hücrede tek başıma tutulup tecrit ediliyorum. Sıkıntımı, derdimi, ihtiyacımı paylaşabileceğim kimsenin olmadığı tek başıma bir hücrede tutuluyorum. Yalnızlığın, çaresizliğin vermiş olduğu ciddi derecede psikolojik sorunlar yaşamaktayım. Yalnızlığım nedeniyle kendimi hiç mutlu hissetmiyorum. Çok bunalıyorum. Hep yanlış düşüncelere kapılıyorum. Tek başıma bir hücrede yatıp kalkmam, yeni bir güne başlamam benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Bir insan tek başına bir hücrede ne kadar mutlu, huzurlu olabilir. Ben canıma kast etme durumuna geldim. Lütfen yardım edin." (2006'dan beri hapisanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Hapishanede psikolojik destek imkânı bulunmasına rağmen birçok mahpus hapishanede gerçekleşen psikolojik destek sürecinden bir beklentisinin olmadığını belirtmiştir.

"Hücreler ve yoğun yalnızlık bireylerin psikolojik durumunu olumsuz etkiliyor. İlk dönemler ciddi psikolojik sorunlar yaşadım. Sessiz bir hücrede uyumak çok zor. (...) Her gece aynı rüyaları görmeye başladım. İnanılmaz bir biçimde tek bir rüyayı görüyordum. Sürekli bir zirvede ve etrafım uçurum. Oradan inemiyorum. En zirvede ve inecek hiçbir şey yok... Ya da binlerce katlı inşaatlarda en üstlerde ve çok dar bir saçakta, inecek bir merdiven olmaması... Ve bu rüyaları her gün saatlerce, gece boyunca gördüm. O uçurumlarda oturdum saatlerce... Öylece durup bekledim ve saatler sonrasında artık bir çıkış bulamayıp her seferinde intihar ediyordum. Kendimi uçurumdan atarak ve sonradan uyanıyordum. Yine uyuduğumda yine aynı durumla karşılaşıyordum. Gece 12'de uyuyup sabah 8'de uyanan biriydim. Aynı gece içinde her 2 saatte bir rüyamda intihar etmek zorunda kalıyordum. Psikologa gittim. (...) Psikologla yalnız görüşme imkânım yok. Her gün kapıyı üzerine kapatan nöbetçi görevli de senin yanında oturmakta ve seni dinlemektedir. Bu duruma itiraz etmiştim ama yapılacak bir durum yok. (...) Velhasıl psikiyatriye gittim mahkûm olduğumuz için klasik bir 'anti psikotik' verdi. (...) Oysa sonradan öğrendim, sadece psikologla belli periyotlarla konuşmak bile bu durumu düzeltebilirmiş..." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Kurum psikologlarına ve psikiyatristlere çıkıyorum ama sorunlarımı, problemlerimi anlatamıyorum." (tahliye umudu var)

"Kurum psikoloğu ve sosyoloğu ile görüşme talebi dilekçesi ... tarihlerinde toplam 4 adet dilekçe yazdım fakat ilgilenen olmadı şu zamana kadar. Gerçi psikoloğa ve sosyoloğa çok öncele-ri gitmiştim. İnanın bizi insan olarak görmüyor. (...) Asık surat, çatık kaş sanki ben mağarada şimdiye kadar yaşamışım gibi bir

tavır içerisinde görüşmeler geçiyor. Yani hiçbir faydası yok bunların. Zararı var desem yalan olmaz." (2012'den beri hapishanede – 2015'den beri hücrede – tahliye umudu var)

"Doktora psikoloğa durumunu anlatsan ne olacak. Ancak 'ilaç' yazıyorlar. Hangi ilaç sosyal ve insani paylaşımın yerini tutabilir?" (1998'den beri hapishanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

5.1.3. Ekonomik Sorunlar

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların infaz rejiminden kaynaklı olarak yaşadığı bir diğer zorluk ekonomik sorunlardır. Mahpuslara 3 öğün yemek, musluktan akan su ve aydınlatma dışında her şeyi kantinden satın almak zorundadır. Mahpuslar bunların dışında kalan diğer tüm ihtiyaçlarını kendileri karşılamak durumundadırlar. Bu durumun hapsedilen kişileri ne ile karşı karşıya bıraktığını görmek için bir sıralama yapmakta fayda var. İçme suyu, tuvalet kağıdı, ped, pul, telefon kartı, jilet, nevresim, iç çamaşırı, çorap, kağıt, defter, kalem, TV, su ısıtıcısı, süt, yoğurt, meyve, sebze gibi ihtiyaçlar, mahpuslar tarafından haftalık olarak kantinden satın alınmalıdır. Aksi takdirde hapishane idaresi bu ihtiyaçları karşılamamaktadır. Kişiler prize taktıkları her aletin kullandığı elektriğin bedelini de ödemek zorundadırlar. Günlük hayatın zorunlu ihtiyaçlarının dışında bir mahpus kendi isteğiyle başka bir kuruma sevk olmak istediğinde de sevk gerçekleşeceği ring aracının giderlerini ödemek zorundadır.

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusun en az (indirim yapılmamış olarak) 30 yıllık bir infaz süresi olduğu göz önüne alınırsa, bütün infaz süresi boyunca ihtiyaçlarını karşılayabilecek maddi birikimi olan bir mahpusu tasavvur etmek güç. Dolayısıyla bu kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için maddi bir desteğe ihtiyaçları bulunmaktadır.

"Bir bardak çaya, bir neskafeye, bir domatese, bir kuru soğana hasret kalmanın acısını anlayabilir misiniz? Bazı şeyler empati ile anlaşılabilir ama bazı şeyler de bire bir yaşanmadan asla anlaşılmaz." (2000'den beri hapisnede – 2000'den beri hücrede – tahliye umudu var.)

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların çalışma haklarını kullanamıyor olmaları onları diğer mahpuslardan daha da zor bir duruma sokmaktadır. Zira bu durum, onları, ekonomik olarak başka kişilere bağımlı kılmaktadır.

"Ekonomik olarak geçimimi ailem vasıtasıyla sağlamaya çalışıyorum. Ağırlaştırılmış müebbetlerin çalışmasına izin verilmiyor. Ben eski çalıştığım ama ceza çalışmaya engel. Ağırlaştırılmış müebbet olan arkadaşlar bazısı ailesinden gelenle yetinmeye çalışıyor. Fazla olmasa da bazı arkadaşlar boncuk yaparak iyi kötü yetinmeye çalışıyor. Kiminin hiç ekonomik geliri yok." (2007'den beri hapisnede – 2012'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Bazı mahpuslar hapisnede ürettikleri boncuk ve yün işi gibi el işi ürünlerini hapisane idaresi ya da tanıdıkları aracılığıyla dışarıda satarak para kazanmaya çalışsa da; sonuç olarak elde ettikleri gelir ihtiyaçlarını karşılamaktan oldukça uzaktır. Ayrıca bu tür işler uzun vadeli olarak sürdürülememektedir.

"Ekonomime katkı sağlaması amacı ile el işi boncuk yapıp aileme yolluyorum satıp parasını bana yolluyorlar." (2006'dan beri hapisnede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

"Adli arkadaşlar burada çoğunlukla boncuk gibi el işi ürünler yapıyor. Çanta, anahtarlık, tespih, bileklik, kolye vb. gibi. Bu yaptıkları ürünleri idareye veriyorlar. İdare bunları adliye sarayı vb. gibi yerlerde bulunan 'sergi yerlerinde' sergileyip satıyor. Bu satılan ürünlerden kimin yaptığı satılmışsa, parası mahkûmun hesabına yatırılıyor. Çevremden kalanlardan takip edebildiğim

kadarıyla bu kişiye 50 ile 100 TL arasında aylık gelir getiriyor. Bunlar dışında kendi çevresinde bulunan durumu iyi olan adlilerin özel siparişlerini yapıyorlar. Bireysel ilişkileri üzerinden dışarıda satabiliyorlar. (...) Adlilerde durum böyle. Siyasilerde ise parası gelmeyen olursa, gelen arkadaşları onunla paylaşıyor. (...) Diğer yandan siyasiler de boncuk ip vb ile yapılan el işleri yapıyorlar. Bu ürünleri ise aileleri arkadaşları aracılığıyla satıyorlar." (1998'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Günümün 21 saatini oturup yatmakla geçirmekteyim. Bir televizyonum vardı şu an televizyonum da radyom da yok. Geçimimi sağlamak için gece gündüz boncuk işleri yapmaktaydım. Ancak gözlerim tamamen bozulduğu için geçimimi sağlayan boncuk işlerini de 9 aydır yapamamaktayım" (2000'den beri hapisanede – 2000'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Ailesi ile iletişimi olan kişiler, çoğunlukla, tamamen ailelerinin ekonomik durumuna bağlı oluyor. Bu durum hem mahpusları hem de bu kişilere destek olan aile ve diğer çevrelerini oldukça olumsuz etkiliyor. Örneğin; mahpusların ailelerinden uzak hapisanelerde barındırıldığı durumda, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpus maddi durumu elvermediği için sevk talebinde bulunamıyor, bu mahpusun ailesi de kendilerinden başka görüşçüsü olmayan (1. dereceden) yakınlarını ziyaret edemeyebiliyor.

"Süt, peynir, yoğurt, meyve, sebze gibi temel ihtiyaçlarımı kendi paramla almak zorundayım. Ailem aşırı derecede yoksul olduğundan ziyarete dahi gelemiyor. Ayda yüz lira gibi cüzi bir miktarla yaşamak zorundayım. Bunun içine elektrik, posta, gazete, kantin giderleri de dâhil. Tüm ürünlerin fiyatları o kadar pahalı ki anlatamam. Çoğu zaman gazete alamıyorum. Bu da dışarının sosyal-politik gelişmelerinden iyice kopmama neden oluyor. 'Normal gönderi' olan mektuplar ancak bir ayda yerine ulaşıyor, hatta hiç ulaşmıyor. Bu nedenle APS ya da taahhütlü gönder-

mek zorunlu oluyor ancak ayda 4-5 adet taahhütlü göndersem otuz lira tutuyor." (1998'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Para, bir mahpusun barınma, yemek ve aydınlatma dışındaki temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için kaçınılmaz bir zorunluluk. (Verilen yemeğin az ya da yenilemez olduğu durumlarda yemek ihtiyacı için de zorunlu). Temizlik malzemeleri, giyecek, kantinden alışveriş yapabilmek, idarenin verdikleri dışında yiyecek alabilmek, işitmek, görmek, mektup ve telefon yoluyla iletişim kurabilmek... Birçok kişi için televizyon ve radyo, ses işitmek için önemli bir yer teşkil ediyor. Ancak ekonomik olarak hiç bir geliri olmayan kişiler bu imkâna da sahip olamayabiliyor.

"Şu an size mektubunuzun cevabını geciktirmemin sebebi de altı üstü 1 liralık pul bulabilmek için önüme gelenden rica minnet istedim ve sonunda biri pul verdi de öylelikle size mektubumu yazabiliyorum. Size bir şey sormak istiyorum. Her gün 24 saat boyunca televizyonsuz ve radyosuz bir odada ve de çayınız ve kahveniz olmadan ve de iç çamaşırlarınız olmadan ne kadar yaşayabilir ve nereye kadar dayanabilirsiniz. Bana şayet cevap yazarsanız, bu soruma cevap verin. Ben 1 yıldır böyle yaşıyorum." (2000'den beri hapisanede – 2000'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Bir diğer yandan, çalışmamak, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yalnızlaştırılmasının da bir parçasıdır. Zira başka bir mekânda bulunma ve çalışarak sosyalleşme ihtimalleri de ortadan kaldırılmıştır. Üretme ve kendi ihtiyaçlarını giderme imkânından bile yoksun bırakılmış olan bu mahpusların katı bir yoksunlaştırma, etkisizleştirilme ve yalnızlaştırılmaya maruz kaldıkları dile getirilmelidir.

"Ben 11 yıldır cezaevinde iyi halli mahkûm olarak cezamı infaz etmekteyim. Şimdiye kadar koşullarda kaldım, o dönemde hiç sıkıntım yoktu, etkinliklere katılıyordum artı çalışıyordum. Bu kurumda iki yıl boyunca tekstil atölyesinde makinacı olarak

çalışıyordum. Fakat 5 aydır tekli odaya (hücreye) alındım ve artık tekstile de gitmiyorum cezamdan dolayı. Bu durum benim dengemi alt üst etti. Hiçbir sağlık sorunum yoktu, tansiyon hastası oldum. Yıllardır benim psikolojim bozulmadı tekli hücrede psikolojim bozuldu. Belki çalışma imkânı olsa bu kadar sıkıntı olmaz ki olmaz da. Şu anda yaşadığımız koşul ölmek için üç öğün yemek ve günde bir saat havalandırma. Başka bir şey yok. Ne olacak bizim bu halimiz ben de bilmiyorum." (2006'dan beri hapisanede – 2017'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar da diğer tüm mahpuslar gibi geçtiğimiz 3 yılda öne çıkan hapisanelerdeki güvenlik uygulamalarından olumsuz yönde etkilenmişlerdir. İhtiyaç duydukları tüm eşyaların ve kitap ve dergi benzeri iletişim araçlarının kantin ve dış kantinden alınma zorunluluğunun getirilmiş olması hali hazırda yaşadıkları ekonomik zorlukları derinleştirmiştir.

"Duvara monte edilmiş olan demirbaş TV sehparlarını söktüler, ardından kantine bürolarda bulunan ufak çay sehpa gibi plastik ufak sehpar getirdiler, satıyorlar. Bu da ayrı bir ranttır." (1992'den beri hapisanede – 2005'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Bunun yanında ileriki bölümlerde detaylandıracağımız üzere taahhütlü olmayan mektupların adreslerine ulaşmalarındaki sorunlar sebebiyle birçok mahpus bu dönemde tüm gönderilerini normal gönderiden çok daha pahalı olan taahhütlü gönderi ile göndermek zorunda kalmıştır. Bu dönemde birçok mahpus taahhütlü gönderi ücretlerine yetişecek parası olmadığından, dış dünyayla iletişimin en önemli unsurlarından olan mektuplaşma faaliyetinden yoksun kaldığını tarafımıza aktarmıştır. Aynı sorunun dışarıdan mektup göndermek isteyen kişiler için de geçerli olabileceğini göz önünde bulundurduğumuzda bu sorunun özellikle ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yaşadığı tecridi derinleştirdiğini söylemek mümkün.

"Son zamanlarda pulla gönderdiğimiz mektuplar yerine ulaşmıyor. Bunun bir yanı; ailelerimizle olan tek iletişimimizi kesme, diğeri de sadece taahhütlü mektup göndermeye mecbur bırakma şeklindedir. Sadece APS ile yollanan mektuplar yerine ulaşıyor. Bu da ekonomik bir külfet yaratıyor." (1998'den beri hapis-hanede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Çalışamama

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların çalışmasına izin verilmediğini belirttik. Ancak bu uygulamanın yasal dayanağı tartışmalıdır. İnfaz rejiminin belirlendiği 25. maddede, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların kurum dışında çalıştırılmayacakları belirtilmiş; kurum bünyesindeki iş kollarında çalıştırılmaları konusu ise düzenlenmemiştir. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin kurum içinde çalıştırılmasına yönelik tespit edebildiğimiz tek düzenleme Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği'ndedir. Yönetmeliğin 13. maddesinde, gözlem süresince ağırlaştırılmış müebbet dışındaki mahpusların çalışabileceği belirtilmiştir. Ancak hükümlülerin gözlemi 60 günlük bir süre ile sınırlıdır ve bu düzenleme de ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların neden çalıştırılmadığını açıklamamaktadır.

Ancak uygulamada birçok mahpus, hapis-hanedeki iş kollarında çalışmak istediklerini ve bu taleplerinin ağırlaştırılmış müebbetlerin çalıştırılmasının yasak olduğu gerekçesi ile reddedildiğini belirtmiştir.

"Çalışmayı seven bir insanım, tekstile gidip geliyordum zaman geçiyordu. Cezam ağırlaştırılmış müebbet olduğu için kurum çalışmama izin vermedi. Şu anda çalışmıyorum." (2007'den beri hapis-hanede – tahliye umudur var)

Bugüne kadar kurum içinde çalışma talebiyle CİSST'e ulaşan mahpuslar için yaptığımız insan hakları başvurularında "gerekli araştır-

ma ve inceleme yapılmıştır” cevabını aldık. Bu yasağın yasal dayanağına ilişkin yaptığımız bilgi edinme başvuruları da “özel bir inceleme gerekir” geri dönüşü ile cevapsız kaldı.

Çalışmak, mutlak bir hak değildir; kanunla sınırlandırılabilir. Ancak bu uygulama -neredeyse- çalışmanın yasaklanması anlamına gelmektedir. Kapatılmış kişilerin hapisanede çalışmalarına izin verilmemesi veya çalışmanın yasaklanması; ekonomik gelir edinmenin imkânsız hale getirilmesi ile eşdeğerdir. Bu durum, anayasal haklar olan yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme ile çalışma serbestiyeti ile ihtilaf oluşturmaktadır.

5.1.4. Sosyalleşme

Hapishaneler söz konusu olduğunda sosyallik üzerine yapılan tartışmalar da beraberinde geliyor çoğunlukla. Teorik bir tartışmaya girmeden, bütün bilim alanlarında, insanın sosyal bir varlık olduğunun tespit edildiğini ve insanın canlı bir varlık olarak hayatta kalmanın ötesine geçebilmesinin ve yaşamasının hayatta kurduğu ilişkilere bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

“...ikinci bir kişiyle çay içmeyi bile özlüyor insan.” (1996’dan beri hapishanede – 2010’dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

“Tekli odalarda kalmam nedeni ile insanlarla olan iletişimimiz çok etkilenip, bir nevi asosyal oluyoruz.” (2006’dan beri hapishanede – 2010’dan beri hücrede – tahliye umudu var)

“İnsan toplumsal bir varlıktır. Ve bireyin yalnızlaştırılması onun doğasına müdahaledir. Odaya kapatılmam nedeniyle ciddi anlamda zorlanıyorum. (...) Ağırlandırılmış müebbetle hükümlü – yalnızlaştırılan birey– zamanla fazlasıyla içe kapanıp, asosyal bir kişi oluyor. Psikolojik sorunlar baş gösterebiliyor.” (2003’ten beri hapishanede – 2005’ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Bir kişiyi ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimine tabi kıldığınızda, onu yalnızca duvarların arkasında, toplumdan uzak tutmaya karar vermiş olmuyorsunuz. Onu toplumsal ilişkilerden, iletişimden, konuşmaktan, ses ya da kahkaha işitmekten, tartışmaktan da alıkoyuyorsunuz.

"Sosyal olan toplumsal insanın bu meziyetinden kopartılmak istenmesi insan ve hayat adına en büyük acımasızlıktır." (1995'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Tek kalmayı da öğreniyor insan; günümün çoğu okuyup yazarak geçtiği için tek kalışın yarattığı olumsuzlukları görece nötralize edebiliyorum. Ama yine de insana hasret kalıyorum. Sohbet edebileceğim birini arıyorum." (2006'dan beri hapisanede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Kişiyi toplumsallıktan, doğadan, insanlardan, yoldaşlarından izole edip koparmak, bir insan için bundan ağır bir ceza olur mu? (2011'den beri hapisanede – 2013'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Derdini, düşünceni paylaşacağıın, düşünce ve görüşünü paylaşıp kendini derinleştireceğin bir sohbet durumu artık yok. Ve bence en az bu dilsel paylaşım kadar önemli olan, her sofraya oturduğunda yemekte tek başına olman. Yemeğin tadı-tuzu kalmıyor ve gün geçtikçe iştahsızlık başlıyor." (1995'ten beri hapisanede – 2002'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Birçok mahpus gibi ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar da kimi zaman revire, hastaneye, görüş odasına gitmek için hücrelerinden çıkarılıyorlar. Diğer mahpuslara, birlikte kalmadıkları bir başkasını görmek için bir imkân yaratabilen bu durum, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar için mümkün olmuyor.

"Hiçbir biçimde kimsenin seni ne de senin kimseleri görmen istenilmemektedir. Hele kendi arkadaşlarıyla karşılaşman ne-

redeyse imkânsızdır. Çünkü herhangi bir nedenle hücrenden çıkartıldığında koridorda birilerini görmen istenmediğinden koca koridorlar boşaltılmıştır, sen hücreden çıkartılmadan." (1995'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların buldukları hapisanelerde sosyalleşebileceği; havalandırma ve sosyal aktiviteler olmak üzere iki uygulama vardır.

Havalandırma

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların havalandırmada, iyi hal kuralına bağlı olarak, kendileri gibi ağırlaştırılmış müebbet cezası alan kişilerle görüşebilmesi, hapisane idaresinin yetkisinde. Yazıştığımız mahpuslardan öğrendiğimiz kadarıyla bu sayı çoğunlukla 3 mahpusu aşmıyor. Ancak bu uygulama her hapisanede de gerçekleşmiyor. Bazı hapisaneler, havalandırma saatlerini arttırsalar da başka kişiler ile birlikte havalandırmaya çıkmaya izin vermiyor.

"Her gün gördüğün arkadaşlarının yüzünden başka yüz görmen yasak. Başka biriyle sohbet yasak... 2009'a kadar bu uygulama yoktu. Ayrı ayrı havalandırma bölümlerinde olan arkadaşlarımızla da yan yana gelebiliyorduk. Ama yasalarda bir değişiklik olmadan uygulamada değişiklik oldu. Tecrit daha da katmerleşti." (2003'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"İlk 2 ay günde sadece 1 saat bahçeye çıkılabiliyor, 2 ay sonrasında bu süre 2 saate çıkarılıyor. Herkes yani yan yana olan odalar bir bahçeyi kullanıyorlar ama aynı anda kimse birbiriyle çıkartılmıyor." (2009'dan beri hapisanede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Mahpusların 3'er kişilik gruplar halinde havalandırmaya çıkarılmasının bir diğer sonucu olarak, sayının denk gelmediği yerlerde 1 kişi hiç kimse ile havalandırmayı paylaşamıyor.

"Şimdi F Tiplerindeki tekli hücreleri anlatayım. 3 hücre bir ortak havalandırmaya çıkıyor. Örnek verelim, bir F Tipinde 14 mahkûm ağırlaştırılmış diyelim. 3+3+3+3+2 olur. Yani bir yerde sadece 2 kişi olur. Bu sayıyı 13 düşünün; 3+3+3+3+1 olur. Yani bir mahkûm hiç kimseyi göremez." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Elbette tüm hapisanelerde olan, adli ve siyasi mahpusları bir arada buldurumama kuralı havalandırmada da işliyor. Örneğin siyasi bir mahpus, bulunduğu hapisanede başka bir siyasi ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü yok ise adli ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar ile de görüştürülüyor. Hatta gelen mektuplarda; siyasi mahpusların yargılandığı ve ceza aldığı örgütlerin dahi görüştürülmemesi sebebi olabildiğinden bahsediliyor.

"Günde 4 saat havalandırma hakkım var. Normalde aynı koridorda başka ağırlaştırılmış müebbet varsa onu haftada 1 saat görme hakkım varmış ama koridorunda başka ağırlaştırılmış müebbet mahkûm yok. Evet, durum bu..." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Ben 'yıkıcı' statüsünden geldiğim için beni 'bölücü'lerle bir araya koyamayacaklarını söylüyorlar." (2006'dan beri hapisanede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Bir diğer yandan kişilerin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış olmaları; birbirleriyle arkadaş olabilecekleri ya da iyi anlaşabilecekleri anlamına da gelemeyeceğinden, birbiriyle iletişim kuramayabilecek mahpusların aynı hapisanelerde kalması, havalandırmaya yalnız çıkmak zorunda kalmaları ile sonuçlanabiliyor.

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların sosyalleşebilecekleri

ri yerin sıklıkla havalandırma ile sınırlı olması, yağmurlu ve karlı havalarda havalandırmaya çıkamadıklarında, sosyalleşme imkânından da mahrum olmaları ile sonuçlanabiliyor.

İçinde bulunduğumuz kış mevsiminin çoğu günleri yağmurlu oluyor, doğal olarak havalandırmaya çıkamıyoruz. Ayrıca önmüzdeki bahar aylarını da düşünürsek epeyce uzun bir süre bu hakkımızdan faydalanmayacağımız gibi görülüyor. Bitişliğimizde 'ortak alan' diye bir yer var. En azından yağmurlu günlerde burayı kullanma talebimiz oldu. Fakat maalesef idare ısrarla olumsuz yaklaşıyor. Böyle olunca da haklar çoğu zaman sözde kalıyor. (2005'ten beri hapisanede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Dolayısıyla burada kişinin sosyal ilişkisinin neredeyse son haddine kadar sınırlandırıldığı bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Kişilerin kim ile görüşebilecekleri dahi cezaları üzerinden tayin ediliyor. Ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar bir nevi ayrı bir toplumun; kimse ile iletişime geçirilmemesi gereken üyeleriymiş gibi; toplumsallıktan dışlanıyor ve tecrit ediliyorlar.

Sosyal Aktiviteler

Ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların hapisanede sosyalleşme imkânı bulabilecekleri bir diğer uygulama; sohbet ve spor ile sanat ve mesleki etkinliklere katılmaktır. Tüm mahpuslar teoride bu etkinliklere katılma hakkına sahipler. Ancak ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslarla mektuplaşmaya başladığımızdan bu yana gözlemimiz; bu alanda çalışmalar yürüten kişi ve kurumların da aktardığı üzere, ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların en az kullanabildikleri haklarının yukarıda belirtilen etkinliklere katılma hakları olduğudur.

Adalet Bakanlığı'nın 45/1 Nolu Genelgesi'nin ortak etkinliklere ilişkin üçüncü bölümününün 13. maddesinde yer alan sohbet faaliyeti, mahpusların haftada 10 saat bir araya gelip sohbet etmesine imkân vermektedir.²⁵ Ancak yazıştığımız mahpusların çok azı bu düzenlemeden yararlandıklarını belirtmişlerdir.

"Şu anda kaldığım kurumda ağırlaştırılmış müebbet olmayan tutsaklar haftada 2 saat spora, 3 saat de sohbeta çıkıyorlar ve diğer arkadaşlarla görüşebiliyorlar. Kurumda farklı farklı kurslar olduğunda onlara da çıkabiliyorlar. Ancak ağırlaştırılmış cezası alan tutsaklar haftada 1 saat dışında bir yere çıkamıyorlar ve yan hücrede birlikte kaldığı arkadaşlar dışında başka kimseyi göremiyorlar. İstisna da olsa o bir saat spora çıkarılmayanlar da var." (2003'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Mektuplaştığımız mahpusların büyük çoğunluğu süresi ve sıklığı değişmekle birlikte yalnızca spor faaliyetine çıkarıldıklarını ve geri kalan sosyal etkinliklerden faydalanamadıklarını ve bunun kendilerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

"Haftada sadece bir saat spor amacıyla üstü açık sahaya çıkarılıyor. Bunun dışında hiçbir sosyal, kültürel, eğitsel, sanatsal etkinlikten ve ortak alanlardan faydalanamıyoruz." (1992'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Ağırlaştırılmışlara el işi atölyesi, seminer, kurs, konser vb. tüm etkinlikler yok... Aslında idare istese bu hakkı verebilir. Ama idareler bugüne dek vermiyor. Kendi odanda da el işi yapman yasak... Oysa diğer mahkûmlar haftada 2 kez gruplar şeklinde spora çıkıyorlar. 1-2 kez seminere, 1-2 kez el işi atölyesine ya da kurslara... Peki biz? Bize spor hakkı var. En fazla 3 kişiyle yani

25 "Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/ Genelge No: 45/1," Adalet Bakanlığı, erişim 14 Aralık, 2018, http://www.adalet.gov.tr/genelgeler/genelge_pdf/45-1.pdf.

senin haricinde 2 kişiyle spora çıkabilirsin. O da %100 cezalıdır." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Bizler ağırlaştırılmış müebbet olarak hiç de iyi değiliz çünkü her şeyden mahrumuz. Ne bir etkinliğe, ne bir yere, ne de konsere çıkamıyoruz.(...) Yanımızda etkinlik oluyor millet eğleniyor biz sade ses duyuyoruz, psikolojimiz bozuluyor." (tahliye umudu var)

Ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimini belirleyen kanunda belirtildiğine göre "...aynı ünitelerde kalan hükümlülerle temasta bulunmasına sınırlı olarak izin verilebilir."²⁶ Ancak "ünite" ile ifade edilen birimin belirsiz oluşu yalnızca aynı havalandırmaya çıkan kişilerin spor faaliyetine çıkarılmasıyla sonuçlanabiliyor. Bunun sonucu olarak spor faaliyetine katılmamayı tercih eden mahpuslar olduğunu biliyoruz.

Yine mektuplardan edindiğimiz bilgilere göre ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara bazı hapisanelerde sohbet ve spor hakkı tanınırken; bazılarında tanınmadığını söyleyebiliriz. Mektuplaştığımız mahpusların bazıları, daha önce kaldıkları hapisanede bu imkâna sahip olduklarını belirtirken büyük bir kısmı ise bu imkânlardan yararlandırılmadıklarını, talep etmelerine rağmen yer sıkıntısı nedeniyle kurslara çıkarılmadıklarını ifade ediyorlar. Dolayısıyla genel ve düzenli bir uygulama olmadığı açık olmakla birlikte gözlemimiz mahpusların büyük kısmının çok kısıtlı bir spor faaliyetinde hiçbir etkinliğe katılmadığı yönünde.

"(...) bu yönlü bir talebimiz olmasına rağmen 'yer sıkıntısı' gerekçesiyle bu haktan yararlanabilmiş değiliz. (...) Oysa daha önce bulunduğumuz cezaevlerinde yasal hak çerçevesinde farklı kimi sosyal etkinliklere katılınıbiliyordu. Bu da en azından geçen zamanı bir nebze de olsa renklendirmeyi getirmektedir." (1995'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

26 "Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun," TBMM, son güncelleme 13 Aralık, 2004, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.

Yalnızca ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların birbirleriyle görüştürülmeleri, aynı hapishanede kalan kişilerin yıllarca hiç görüşmemesine sebep oluyor.

"Diğer tüm tutuklu ve hükümlü arkadaşlarımızdan yalıtılmış durumdayız. Onlarla hiçbir şekilde görüşemiyor, sosyal faaliyetlere hiç çıkamıyoruz. Diğer ağırlaştırılmış müebbet arkadaşlarımızı da hiçbir şekilde görme olanağımız olmuyor. Sadece aynı havalandırmayı kullandığımız arkadaşlarla (ki sayı en fazla 3 kişiyi buluyor) 'sosyal faaliyetlere' çıkıyoruz." (1998'den beri hapishanede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Son dönemde hapishane nüfusunun rekor sayılara ulaşması ve personel sayısı ile hapishane kontenjanındaki yetersizliğin bir araya gelmesiyle sosyal ve sportif aktivitelerin oldukça kısıtlandığı ve kimi hapishanelerde bu uygulamalardan tamamen vazgeçilebildiği mektuplardan öğrendiklerimizden. Bu durum, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların zaten kanunen ve uygulamada oldukça kısıtlı olan sosyalleşme imkânlarının tamamen ortadan kalkmasına sebep olabiliyor.

"Biz ağırlaştırılmış müebbetler spora, sosyal faaliyete hiçbir şeye çıkarılmıyoruz. Telefon ödülü dâhil hiçbir ödülünden faydalandırılmıyoruz, bahçe saatlerimizde iyileştirme yapılmıyor." (2012'den beri hapishanede – 2015'den beri hücrede – tahliye umudu var)

5.1.5. Dışarıyla İletişim

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara, diğer mahpuslara kıyasla çok daha sınırlı haklar tanındığından bu kişilerin dış dünyayla ilişkileri de diğer mahpuslardan daha sınırlıdır. İnfaz rejiminin en az 30 yıl haptiste tutulmayı öngörmesinin bir sonucunun da; ağırlaş-

tırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların dış dünyada sahip oldukları mesleki statüleri, sosyal çevreleri, aile içindeki konum ve rolleri gibi kimliklerini oluşturan öğelerden her geçen gün uzaklaşmaları olabileceğini belirtmek gerekiyor.

"Hapishanedeki hayat ise apayrı bir dünya, dışarısı var biliyorsun ama yok. Ben 7 yıldır cezaevindeyim, sanki burada doğmuşum, hiç 20 yıl memurluk yapmamışım. Eşim var çocuklarım var. Bir zamanlar onlarla beraber miydik? Bir zaman sonra hayal kuramıyorsun, yalan bir dünyanın içinde yalana karışılıyorsun sen de." (2012'den beri hapishanede – 2015'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların, dış dünya ile iletişimi; aileleri ve vasileri ile yaptıkları görüş ve telefon görüşmeleri ve daha geniş bir çevreyle yapabildikleri mektuplaşma üzerinden sağladıklarını söyleyebiliriz.

Görüşler

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların en çok değindiği sorunlardan biri de görüşlerdir. Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik'in 11. Maddesine göre; "Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü olanları; eşi, çocukları, torunları, torunlarının çocukları, annesi, babası, büyükannesi, büyükbabası, büyükannesi ve büyükbabasının anne ve babaları, kardeşleri ve vasisi dışında kimse ziyaret edemez."²⁷ Bir diğer ifadeyle mahpuslar; teyze, amca, dayı, hala gibi yakın akrabalarını; kardeşlerinin çocuklarını, eşlerini, torunlarını; ve diğer akrabalarını göreme-

27 "Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik," Adalet Bakanlığı, erişim 14 Aralık, 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050617-4.htm>.

mehtedirler. Bunun yanında, diğler mahpusların 3 arkadaş görüşüsü belirleme hakları, ağırlaştırılmış müebbet için düzenlenmemiştir. Bu sınırlama ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin en çok dile getiri-len sorunlarından biridir.

"Tabi beni en çok etkileyen bu yönüdür, yeğenlerimin büyüyor olmalarını sadece resimlerden görebilmektir." (2009'dan beri hapishanede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

"Elbette tecrit uygulamalarının tümünden kaldırılmasını istiyorum fakat mevcut yaklaşım ve politikalara bakınca yakın zamanda mümkün olmayabileceğini de düşünmeden geçemiyorum. Bu nedenle şartlarımıza biraz daha insani açıdan bakılıp, ihtiyaç vb. gibinin göz önünde tutulması için esnetilmesi pekâlâ mümkün öncesinde. Örneğin, aile ve yakınlarımızla diğler tutuklu ve hükümlüler gibi, bizlerin de görüş yapabilmesi, ziyaretlerimize gelebilmeleri için infaz şartlarımızda bir düzenleme yapılması sohbet, paylaşım ihtiyacımıza da bir nebze çare olacaktır. Aile görüşülemimize getirilen kısıtlamaya ilişkin bir değişiklik yapılmayacaksa, savcılık özel izni ile ziyaretimize gelmek isteyen akrabalarımıza izin verme yetkisi savcılara tanınsın, diğler tutuklu ve hükümlülere verilmiş olan bu hak (savcılık özel izni) bizi de kapsasın. Ara sıra da olsa akraba ve yakınlarımızı görmek, konuşmak (16 yıldır göremediğim yeğenlerim var) istememiz de çok insani bir ihtiyaç ve talep." (1999'dan beri hapishanede – tahliye umudu yok)

"Ömrüm boyunca yeğenlerimi, amcamı, teyzemi, halamı ve dayımı göremeyeceğim. Kız kardeşim evlendi ama eşini göremiyorum. Yengemi göremiyorum..." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Beş yıldır yeğenlerimi göremiyorum çok özledim, onlar da beni tabii." (tahliye umudu var)

"Ziyaret konusu ise başlı başına bir işkence. Birçok kuruma bu konuda dilekçe yazmam sonuçsuz kaldı. Aile bağlarım zede-

lendi.10 tane yeğenim var ancak 7 tanesini daha görüp hasret ve sevgiyle koklayamadım." (2006'dan beri hapishanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Elbette meseleye yalnızca hapsedilmiş kişilerin hakkı olarak bakmamakta fayda var. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilen kişilerin hapsedilmeden önce bir hayatları ve kendilerini seven kişilerin olduğunun, kendileriyle görüşmek ya da tanışmak isteyen akrabaları olduğunun da hesaba katılması gerekir. Bu sınırlamayla, dışarıdaki kişilerin; 2. ve 3. derece akrabaları ve arkadaşlarının da hakları kısıtlanmakta ve böylece sevdikleri kişileri görmeleri engellenmektedir.

"Ben kendim 10 yıldır bulunmuş olduğum kurumda yatmaktayım ve yıllarca mektuplaştığım kız arkadaşım ile bir buçuk yıl önce bulunmuş olduğum kurumda evlendik. Aynı zamanda eşim de cezaevinde yatmaktadır ve 6 yıldır cezaevindedir. Almış olduğu ceza ise ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıdır. Yargıtayca da onaylanmıştır. Biz eşimle aynı kurumda yatmaktayız ve eşimin cezasından dolayı 2 haftada bir iç görüş yapabiliyoruz. (...) Biz eşimle evleneli bir buçuk yıl oldu annem gelini olarak eşimi göremedi. Cezası nedeniyle kayınvalide ile görüş yasak. Bu hak ihlali değil midir? (...) Biz eşimle 2 haftada bir görüş yaptığımız dışarıdan ziyaretçisi gelse 2 hafta dolmadığı için ziyarete alınmıyor." (tahliye umudu var)

"Ben ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası aldım ve yaklaşık beş yıldır yatıyorum. Kendim en ağır şekilde cezamı infaz etmekteyim. İşlenen suçlarda verilen ceza bireyseldir. Ancak diğer mahkûm aileleri her hafta telefon ve görüş hakkından faydalanırken, benim çocuklarım, eşim, annem babam aynı haktan faydalanamamaktadır. Bu durumda her ne kadar şahsıma yönelik kısıtlama uygulanmak istense de kısıtlamadan dolayı ailem mağdur oluyor. Ayrıca kayınvalidem, kayın pederim ve erkek kardeşimin eşi ziyaretime gelmek istemelerine rağmen kısıtlama nedeniyle gelemiyorlar. Ben her ne kadar suçlu olsam da

kısıtlamanın diğer ailedeki insanlara da uygulanmasının hak ihlali olduğu kanaatindeyim. (tahliye umudu var)

"Ağırlaştırılmış müebbet infaz sistemine başlanan yılların başındaydı. Kız kardeşim hamileliğinde ziyaretime gelemedi. (...) doğar doğmaz, annesi erkenden, aceleyle ziyaretime gelmeye karar verdi. Soru ve sorun şu: kalbimin bir parçası minik ...'mla görüşebilecek miyim? Yasaya göre hayır. (...) kara kara düşünüyorduk. (...) En son yan odadaki yoldaşım dedi ki: Sen gel bir dilekçe yaz, durumu izah et, belki kabul ederler. Cevap tahmin edeceğin gibi yasanın soğuk, betondan duvarı. Görüşemedim minik serçemle. Kocaman olmuş. Sanırım okulun dördüncü sınıfına başladı bile. (...) Birkaç yıl sonra ...'nın annesi hamile kalmaz mı? Evet, bu sefer annesi tecrübeli ya, doktor doktor dinlemekten doğumdan önce geldi görüşüme. Ve böylece ... ile görüşme şansım oldu. Onu öptüm, kokladım, kucakladım. Evet. ... benimle görüşmesini hatırlamıyor. Bu arada ikisi de niye benimle görüşemediklerine dair sorularına cevap bulamamışlar. Anlayamıyorlar hala..." (1993'ten beri hapisnede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Allah'tan fotoğraf makinaları var ki, ailen fotoğraflarını çekip sana gönderiyor ve onları tanıyorsun." (2009'dan beri hapisnede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Mektuplaştığımız mahpuslar tarafından en çok dile getirilen bir diğer sorun; Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik'in²⁸ 12. maddesinde; ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin kendilerini ziyarete gelenler ile ancak **teker teker** görüşebileceğinin belirtilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre; ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusları birden fazla ziyaretçi

28 "Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik," Adalet Bakanlığı, erişim 14 Aralık, 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050617-4.htm>.

ziyarete gelmişse; mahpusun görüş hakkı olan 1 saat, gelen kişi sayısına bölünerek görüş gerçekleştirilir. Bunun sonucu olarak da ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilen kişi, bir daha ailesini hiçbir zaman bir bütün olarak göremiyor ve tüm aile üyeleriyle aynı anda ve bir arada vakit geçiremiyor.

"Ailem kalabalıktır. Dört, beş kişi geliyorlar. Tek tek görüşe alındıkları için ancak her biriyle on, on beş dakika görüşebiliyorum. Psikolojik olarak insan rahat görüşemiyor. Aile uzaktan geliyor. Biraz da bu yüzden gelmeyin diyorum ama geliyorlar." (1999'dan beri hapisanede – 2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Çoğunlukla ailelerimizden uzağız. Ailelerimiz yine de boğazlarından kesip, hatta borç alıp bir sürü masrafa girerek bazen ziyaretimize geliyorlar. Ama esas eziyet bundan sonra başlıyor. Çünkü normal görüş süresi bir saattir. Ancak ziyaretçilerimize bu süreyi sayıya göre paylaşıyorlar ve gelen ziyaretçilerimizi bizimle tek tek görüştürüyorlar. Örneğin ben evliyim ve üç çocuğum var. Dördü birlikte ziyaretime geldiklerinde her biri tek başına ve yalnız 15 dakika benimle görüşebilir! (...) Ailelerimizle olan ilişki de anlamsızlaşıyor." (1992'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Bizim aile nüfusu 11... Yani görüşe gelenlerin sayısı 10 kişi. Ağırlaştırılmış müebbet mahkûmların %90'ı Batı bölgelerinde. Yani Güneydoğu'da henüz hücre sistemine uygun cezaevleri yapılmamış. Bu yüzden ailelerin kapalı görüşe gelmesi imkânsız... Ayda bir açık görüşe gelmeleri bile lüks sayılır. Ben de bizim evdekiler için her aybaşı biri gelsin dedim. Durum bu olunca yılda bir kardeşimi ya da anne ve babamı görebiliyorum. 1 saate 1 yılı sığdırmak zor oluyor." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Eğer gelen ziyaretçi sayısı daha fazlaysa onları görmeyen ve onlarla yapacağın görüşme beş dakikaya iniyor. Düşün yıllar sonra gelen ailenizi 5 dakika görebiliyorsunuz. Ve bu beş dakika 'mer-

haba, nasılsın, iyi misin' sözlerini sormanla bitiyor. Aile ile doğru düzgün ve derli toplu bir konuşma yapma fırsatın olmuyor. Ak-rabalarını, çevreni ve doğup büyüdüğün yerleri sormana vakit bulamıyorsun. Cezamızdan dolayı zaten ayda bir açık bir kapalı görüş yapıyoruz. Zaten görüşlerde sınırlama olduğundan görüş-ler kısa kısa tutuluyor. Düşünün bir görüşe üç dört kişi geldiğini düşünün,1 saat gelen görüşçü sayısına bölünüp tek tek alını-yor. İnanın yapmış olduğum görüşten hiçbir şey anlamıyorum. Bu yasayı kim hazırlamışsa sonucunu hiç düşünmemiş. Bende böyle bir kanaat oluştu. (2003'ten beri hapisanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Bu durum yalnızca mahpusları değil, onları görmeye gelen kişileri de etkiliyor. Bir başka deyişle mahpusun tek tek görüşmesine ilişkin kural, ailelerin de görüş hakkını gelen kişi sayısına orantılı olarak azaltıyor.

"Bir de bizim ziyaretçilerimiz bildiğiniz gibi tek tek bırakılıyor. Buraya geldikten sonra kızımın eşim (aslında iki kızım var, biri engelli olduğu için annesiyle birlikte gelebiliyor raporuyla) Siirt'ten buraya gelmişlerdi. İlk eşim geldi ve yarım saat gör-rüştük. O yarım saat kapının arkasında beklemek kızımı öyle doldurmuştu ki, geldiği zaman öfke ve çaresizlik arası gidip ge-len gözyaşları halen içini yakar. Düşünsenize ailenizi, ziyaret-çilerinizi hiçbir zaman bir arada görüp birlikte bir fotoğraf bile çekemiyorsunuz." (1995'ten beri hapisanede – 2012'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Ağırlaştırılmış müebbet infaz süresinin en az 30 yıl olması; birçok mahpusun, anne ve babasını bu süre zarfında kaybetmesi sonucunu da doğurmaktadır. Birçok kişinin evli ve çocuklu olmaması ya da bu süre içerisinde evliliklerinin sonlanması, kanunun onay verdiği çocuk ve eş ile görüşme hakkını da olanaksız kılabilir.

"Ben yaklaşık 16 yıldır ailemden uzak cezaevlerinde cezamı

infaz etmekteyim. Bu süre içerisinde eşimle hiç görüşemedim. Eşim rahatsızlığından dolayı uzun yolculuk yapamıyor, ayrıca resmi nikâhımız olmadığı için de birçok sıkıntı yaşamaktayız.” (2003’ten beri hapisanede – 2010’dan beri hücrede – tahliye umudu var)

“Biz ancak 1. dereceden akrabalar ile görüşebiliyoruz. Anne, baba, kardeşler... Yaş itibariyle birçok arkadaşımızın anne-babası artık hayatta değil. Ve pek kimse evli olmadığından görecekleş ve çocuklar da yok.” (2003’ten beri hapisanede – 2005’ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Ziyaret usullerini belirleyen yönetmeliğe göre; diğer mahpusların ziyaretçilerinin, belirlenen ziyaret günü ve saatleri dışındaki ziyaretleri ile yönetmelikte belirtilmeyen kişilerin ziyaretlerine Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yazılı olarak izin verilebilir. Ancak bu hüküm, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar için uygulanmaz. Ayrıca; aynı yönetmeliğin 12. maddesinde; ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların görüşlerinin “ceza infaz kurumu müdürünün belirleyeceği gün, saat ve koşullar içinde” yapılacağı belirtilmiştir.²⁹ Buna göre; diğer mahpusların ziyaretçileri, eğer Cumhuriyet Başsavcılığı izin verirse, görüş günleri dışında görüşe gelebilirken; ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yakınları bu imkândan da yoksun bırakılmıştır. Mahpusların görüşebileceği kişilerin, kurum tarafından belirlenen günlerde hapisaneye gelmelerinin herhangi bir sebeple mümkün olmadığı durumlarda hem mahpuslar hem de yakınları mağdur edilmektedir.

“Ailem cezaevi telefon santralini arıyor görüş günümü öğrenmek için. Babama yanlış bilgi veriyorlar yani görüşten iki gün sonraki günü söylüyorlar. Ailem çıkıp Yozgat’tan İzmir’e ceza-

29 “Hükümlü ve Tutukuların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik,” Adalet Bakanlığı, erişim 14 Aralık, 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050617-4.htm>.

evine geliyorlar. Kapıdaki görevliler ziyaret geçti, bugün ziyaret yok diyor. Ailem o kadar ısrar etmesine rağmen, siz bana bugün ziyaret diye söylediniz, müdürle görüşmek istiyorum, diyor. İzin vermiyorlar. Savcıya gidiyor izin vermiyorlar. Neyse ailem tekrar arkasına bakarak Yozgat'a dönüyor." (2007'den beri hapishanede – 2011'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Yönetmeliğin ortaya çıkardığı sorunların yanı sıra, birçok mahpusun, ailelerinden uzaktaki hapishanelerde tutuluyor olmaları; kimi zaman ekonomik sorunlar, kimi zaman da sağlık sorunları nedeniyle ziyaretlerin gerçekleşmesine engel oluşturuyor. Dolayısıyla birçok ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpus, kanunen sınırlı tutulan görüşçüleriyle bile görüşme şansı bulamıyor.

"Ailem ...'nın .. köyünde yaşıyor. Annem babam yaşlı insanlar. Yalnızca 1000 TL emekli maaşı ile geçiniyorlar. Ziyarettime yılda bir kez gelebiliyorlar. Son ziyaretin üzerinden 1.5 yıl geçti. Zaten onun dışında ziyaretçi haklarım hukuken kısıtlı." (1998'den beri hapishanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Ailem Antalya'da yaşıyor; bir kısmı geçici olarak Antalya'ya yerleşti. Ailemle genelde telefon ve mektup aracılığıyla iletişim kuruyorum. Ekonomik ve sağlık sorunları nedeniyle buraya nadiren gelebiliyorlar." (2006'dan beri hapishanede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Ailem Van'dadır, beş altı yıldır ailemden uzak cezaevlerinde kalmaktayım. Ve bu altı yıl içerisinde, kardeşim hariç, çocuklarımla hiç görüşmedim. Zaten tekerlekli sandalyede oldukları için ziyarettime de gelemiyorlar." (2005'ten beri hapishanede – tahliye umudu yok)

"Yahu öz kardeşimin çocuğunu göremiyorum. Anamı babamı birarada göremiyor, onlara birlikte sarılamıyorum. Dediğim gibi anam babam daha ne kadar yaşar? 9 yaşında bir oğlum var, eşim zaten yok. (...) (2009'dan beri hapishanede – 2012'den beri hücrede – tahliye umudu var)

"Benim tüm ailem ülke dışında, sadece yılda bir defa görüşüme gelebiliyorlar. O da sadece kardeşim (Annem, ağabeyim, ablam ve yeğenim gelemiyor.) (...) Mesela ülkede amcam, halam, dayım ve teyzelerim olmasına rağmen hiçbiri gelemiyor." (2015'ten beri hapisanede – tahliye umudu yok)

Mahpuslar birçok sebepten dolayı aileleri ile görüşemeyebiliyorlar. Özellikle yaşları ilerleyen anne ve babalar görüşlere gelmekte zorlanıyorlar. Bu da mahpusların, anne ve babalarını, vefatlarından çok daha önce "kaybetmelerine" sebep olabiliyor.

"Anam da geçen yıl mayıs ayında vefat etti. En son Haziran 2014'te gelmişti ziyaretime. 6.5 yıl aradan sonra hem de Beni tanımadı. Elini öpüp yanına oturdum. Uzun uzun yüzüme baktı. Sonra da 'Benim oğlum da bu hapisanede yatıyor, sana çok benziyor' dedi. Ben 'eee, na sona benim, ben, oğlum' deyince ancak toparlanabildi. Oğlunu tanıyamamanın ezikliğini yaşadı tüm ziyaret boyunca. (...) kulakları da artık işitemez olduğundan telefonda da pek konuşamıyorduk. Sadece 'seni bir kere daha göreydim de öyle öleydim' diyebiliyordu. Öyle diye diye de öldü zaten." (1997'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

18 Aralık 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik"³⁰ ile siyasi mahpusların açık görüş haklarına getirilen sınırlamalar da ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü siyasi mahpusların mektuplarında en çok bahsedilen sorunlardan biri oldu. Bu yönetmeliğe göre ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü siyasi mahpusların ayda bir olan açık görüş hakları 2 ayda bire düşürüldü ve hali hazırda kısıtlı olan görüş hakları daha da kısıtlanmış oldu.

30 "Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik," Adalet Bakanlığı, erişim 14 Aralık, 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170913-2.htm>

"Son yaşananlarla birlikte kısıtlamalar daha da arttı. Yasayla tanınan ayda bir açık görüş hakkı, iki ayda bire indirildi. Son dönemde karşımıza çıkarılan en ciddi sıkıntı bu, diyebilirim." (1997'den beri hapisanede – 2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Açık görüş eskiden ayda bir iken iki ayda bir yapıldı. İşin ilginç bize, açık görüşün olmadığı ayda da tek bir kapalı görüş veriliyor. Çıkarılan KHK torba! Ayrıntılı değil yani. Suç kategorileri sayıyor, ağırlaştırılmış müebbetle hükümlü olanlar için özel bir düzenleme veya belirleme yok. İdare böyle yorumlamış. Bir ay; biri açık, biri kapalı 2 görüş. Diğer ay; tek bir kapalı görüş düzenlemiş." (1996'dan beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

18 Temmuz 2018'de Olağanüstü Hal Uygulaması'nın (OHAL) kalkmasıyla ziyaretlerde yapılan değişiklikten vazgeçilmiştir.

Telefon Hakkı

Mahpusların her hafta 10 dakika ile sınırlı olmak üzere telefon aracılığıyla aileleri ile görüşme hakları vardır. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların ise telefon hakkı 15 günde 1 kez ile sınırlıdır. Ayrıca "Görüşler" başlığında belirttiğimiz gibi arayabilecekleri kişiler yine birinci dereceden akrabalar ile sınırlandırılmıştır.

Telefon görüşünün 15 günde bir olmasının getirdiği en önemli sorun; mahpusların ihtiyaçlarını, sorunlarını ailelerine zamanında aktaramamaları ve bunun sonucu olarak yaşadıkları mağduriyettir.

"Acil sorun ve ihtiyaçlarımızı ailelerimize iletmede 15 gün beklememiz gerektiğinden ciddi anlamda sıkıntılar yaşıyoruz, zamanında çözemediğimiz için de ilaveten farklı sıkıntı, mağduriyet içinde kalıyoruz, bırakıyoruz." (1999'dan beri hapisanede – tahliye umudu yok)

(Ağırlaştırılmış müebbet olmak ne size göre ne demek? Sorusuna cevaben) "Ankara katliamında aynı gün olayı öğrenip ve aileden barış yürüyüşüne kesin katılımın olduğunu bilip ailenle 13 gün boyunca iletişim kuramamaktır. (...) 7 Ekim Çarşamba günü hem telefon hem de açık görüş günümdü. Bir sonraki telefon ve görüş günüm 21 Ekim Çarşamba günüydü. Ve bu süre zarfında TV ve medyadan günün 18-19 saatini ölü ve yaralı isimlerini takip ederek geçirdim. (...) 13 gün cehennem gibi geçti." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Telefon hakkının 15 günde bir kez 10 dakika ile sınırlı olması, mahpusların her seferinde telefon görüşü yapabilecekleri kişilerden bir kişiyi seçmelerine ve diğer kişilerle telefonla görüşmeyi 15 gün sonraya ertelemelerine sebep oluyor.

"Dört çocuğum var. Ben 15 günde bir hangi birini arayayım. Ben bir anneyim, çocuklarım neredeyse beni unutacak. Biz seni çok özledik anne diye ağlaşıyorlar." (2006'dan beri hapisanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

"Telefon 15 günde bir, kimi arayacağıma karar veremiyorum çünkü gönül koyuyorlar. Kırmamayı daha başaramadım. Başlı başına zulüm, işkence." (2006'dan beri hapisanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Öte yandan "Ekonomik Sorunlar" başlığında belirttiğimiz üzere ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar temel ihtiyaçlarını karşılarken ekonomik olarak diğer mahpuslardan daha çok zorlanmaktadırlar.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinde Hükümlü ve Tutukluların Dışarıdaki Yakınlarıyla Telefonla Görüşmeleri Hakkında Yönetmelik; telefon görüşmesini bir hak olarak tanımlamıştır. Ancak aynı yönetmelikte; mahpusun görüşme giderlerini karşılamasının zorunlu olduğunu da belirtmektedir. Bu durum; ağırlaştırılmış müebbet

hükümlüsü mahpusların ekonomik koşullarını ve hakka erişimini zorlaştırmaktadır. Zira parası olmayan bir ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü, telefon kartı satın alamadığı gibi, borç ya da ödünç isteyeceği bir kişiye de sahip değildir. Dolayısıyla telefon hakkını kullanamayabilir.

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yaşadığı bir diğer sorun ise; telefon görüşü hakkını düzenleyen yönetmelikten kaynaklanan, iki ayrı hapishanede tutulan aile üyeleri ve akrabaların birbirleriyle telefon görüşmesi yapmalarını engelleyen “Hükümlü ve tutuklulara dışarıdan telefon açılmak suretiyle görüşme yaptırılmaz”³¹ ifadesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre; bir ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsünün telefon görüşü yapabileceği akrabaları da hapsedilmişse, hükümlünün o kişilerle telefon görüşü yapma imkânı ortadan kalkıyor. Örneğin, bir ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusun anne babası hayatta değil ve eşi ve çocuğu da mahpusa bu kişinin kanunen telefon görüşü yapabileceği kimse kalmıyor.

Bunun yanında birçok mahpus, yasalarda bulunmasına rağmen uygulanmayan telefonda tekmil verme zorunluluğunun geçtiğimiz 3 yıl boyunca uygulanmaya başlamasına karşı çıktıklarından telefon görüşü haklarını kullanamadıklarını ve bunun sonucu olarak yaşadıkları mağduriyetleri aktardılar.

“Telefonla ailelerimizle yaptığımız görüşmelerde hem bizim hem de konuştuğumuz ailelerimizin telefonu açma esnasında tekmil vermeleri gerektiği (isim soy isim ve birbirini tanıyıp tanımadığımızın belirtilmesi), bu yapılmazsa telefonla konuşma hakkının ortadan kaldırılacağı belirtildi. Bunu yapmadığımız için üç haf-

31 “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinde Hükümlü ve Tutukluların Dışarıdaki Yakınlarıyla Telefonla Görüşmeleri Hakkında Yönetmelik,” TBMM, erişim 14 Aralık, 2018, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/um_telefon.pdf.

tadır ailelerimizle telefon görüşmesi yapmamıza izin vermiyorlar. Telefonla konuştuğumuz kişiler zaten kayıtlı ve telefonlar dinlenip kayıt altına alındığı halde bu hukuk dışı uygulama hayata sokularak iletişim hakkımız ortadan kaldırılmıştır." (1998'den beri hapisshanedede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

Mektuplar

Mektuplar; mahpusların dışarısı ile iletişimde oldukça önemli bir yer tutar. Ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar içinse kanda belirtilen kişiler dışındaki yakınları ve arkadaşlarıyla iletişim kurabilecekleri tek araçtır.

Mektuplarla birlikte gönderilen kitap, dergi vb. yayınlar ise mahpusların edebiyat, kültür, sanat vb. alanlarla ilişki kurabilmelerinin yegâne araçlarındandır. Ancak; bu kitabın bir önceki baskısından bu yana mektuplara ve kitap - dergilerin verilmesine ilişkin aldığımız şikâyetler, mahpusların dış dünya ile ilişkilerinde yaşadıkları sorunları ortaya koymaktadır. Mektuplarda en çok dile getirilen sorunlardan biri; taahhütsüz mektupların adreslerine ulaşması konusunda yaşanan sıkıntılardır.

"Son zamanlarda pulla gönderdiğimiz mektuplar yerine ulaşmıyor. Bunun bir yanı; ailelerimizle olan tek iletişimimizi kesme, diğeri de sadece taahhütlü mektup göndermeye mecbur bırakma şeklindedir. Sadece APS ile yollanan mektuplar yerine ulaşılıyor. Bu da ekonomik bir külfet yaratıyor. Son zamanlarda odalarımıza ani baskınlar yapılıyor. Sorduğunda adalet bakanlığının yeni genelgesi var deniyor. Her aramada bütün eşyalarımız dağıtılıyor. Bireysel defterlere yazılara el koyuluyor. Bu defter ve yazılar ya hiç verilmiyor. Veya aylarca aradan sonra getirip veriyorlar. Bunu adeta bir normalleşme gibi dayatmak istiyorlar." (1998'den beri hapisshanedede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

"15 Temmuz darbe sürecinden sonra her yerde olduğu gibi burada da baskılar yoğunlaştı. Bizler ağırlaştırılmış olduğumuz için zaten pek imkânımız yok. Bu dönemde, özellikle 5-6 aydır yoğunlaşarak devam etmekte olan önemli sorunlardan biri mektuplarımın verilmemesi ve gönderdiklerimin de ulaştırılmamasıdır. Bu son 6 aydır 10'dan fazla mektubum gelmedi veya gönderilmedi. Bunlar normal mektuplar olduğu için tespit etmek de zor oluyor. Taahhütlü mektuplar, faks vb. veriliyor oysa normal mektupta öyle değil." (1999'dan beri hapishanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Mektuplar ve posta; mahpusların yazın çalışmalarını ve sanatsal üretimlerini de dışarı ile paylaşabilecekleri tek araçtır. Geçtiğimiz 3 yılda; mahpusların ürettikleri çalışmalarına aramalar esnasında incelenmek üzere el konulması ve uzun süre geri verilmemesi ile bu üretimlerin dışarı gönderilmesinin engellenmesine ilişkin birçok başvuru aldık.

"Ben karikatür çiziyorum ve postayla dışarıya yolluyorum. 2 yıl önce bir mahkeme durumu oldu. İnfaz Hâkimliği; AİHM ve AYM kararları doğrultusunda karikatürlerimin yollanmasını istemişti ama ayrıca savcılık el koyup dava açtılar. Beraat ettim ama karikatürlerimin dışarı çıkması 1,5 yıl engellenmiş oldu." (1998'den beri hapishanede – 2013'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

Bu sorunla paralel olarak en önemli ve beni en çok zorlayan, kitap yazma (roman, şiir, araştırma, inceleme) imkânının olmaması. Bin bir güçlükle yazılan, kısmi bir aramada, genel bir aramada el konulabiliyor. İnsanlar niye kitaplardan korkuyor. Anlamadım gitti? Ama bence en önemli sorun cezaevinde kitap kısıtlılığı, yazma kısıtlılığıdır. Bu uygulama olduğundan beri bir yazım bir şeylerim eksik gibi. (tahliye umudu yok)

Mektuplar; mahpusların basın ve sivil toplum örgütleriyle iletişime geçmelerinin de tek aracıdır. Ancak birçok mahpustan, derneğimize

gönderdikleri mektuplarının sakıncalı bulunarak gönderilmediğini öğreniyoruz.

"Sana ulaşmak şu anda öyle zor ki. 3 adet mektup yazdım sana, ancak kurum tarafından sakıncalı bulunduğu için çıkış yapılmadı. Herhalde kalem ve düşünceler fazla ağır oldu ama yazdıklarım daha önce okumuş olduğum kitaplardan alıntıydı. (...) Yaşadığımız sıkıntıları yazdım, bu mektubumda fazla detayları yazamıyorum çünkü çıkış yapma sıkıntısı yaşıyorum. Bu mektubumda fazla detaylara giremiyorum beni anladığını umuyorum." (2006'dan beri hapisnede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Bunun yanında; mahpuslar göndermek istedikleri mektuplarda, mektubun sakıncalı bulunması endişesiyle aktarmak istedikleri sorunlarını, sıkıntılarını anlatamayabiliyorlar.

"Yanımdaki arkadaş size ve başka kurumlara mektup yazdı ama kurum sakıncalı mektup kararı çıkarttığı için elinize geçmedi. Her zindanda olduğu gibi biz de baskı ve psikolojik baskılara maruz kalıyoruz. Neler olduğunu yazamıyorum faksımın selameti açısından." (2009'dan beri hapisnede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Mahpusların dışarı ile iletişim konusunda yaşayabildikleri bir diğer sorun; hapisanelerde okuryazar olmayan mahpusların mektuplaşması için bir mekanizma bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Tek kişilik hücrede tutulan mahpus okuryazar değilse o mahpusun dışarı ile kurduğu ilişki ya havalandırmada karşılaşacağı diğer mahpusların ya da infaz ve koruma memurlarının yardımıyla mümkün olabiliyor. Derneğimize başvuran okuryazar olmayan mahpuslarla mektuplaşma ve onlar adına başvuru yapma süreçlerimizin, hapisnede okuryazar olmayan mahpuslar için geliştirilmiş bir mekanizma olmaması sebebiyle sekteye uğrayabildiğini de belirtmek gerekiyor.

Yine geçtiğimiz 3 yılda, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların dış dünyayla iletişimde yaşadıkları en önemli sorunlardan biri de, hücrede bulundurabilecekleri kitap ve dergi sayısına getirilen sınırlamaydı. Bu uygulama hapisaneden hapishaneye geçişle birlikte birçok ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsünün yaşamının içeriğinin bu uygulamayla daha da daraltıldığını söyleyebiliriz. Zira kitaplar ve dergiler hücreden dışarıdaki dünyaya açılan en önemli araçlardandır ve mektuplarda belirtildiği üzere bu uygulama mahpusların yazın çalışmalarını da en iyi ihtimalle yavaşlatmaktadır.

"Yanımızdaki tüm kitaplar alındı, sadece kişi başına 5 adet kitap veriyorlar. Başka kitaplar okumak istersek ancak yeni gelenleri almak için yanımızdakilerle değiştiresek olur. Bir de 5 dergi alabiliyoruz. Yenisi geldiğinde eskisiyle geldiğiyle değiştirmek kaydıyla alıyorlar. Bu haliyle yazınsal çalışmalarımızı etkiliyor. Zaten amaçları da budur." (1998'den beri hapishanede – 2008'den beri hücrede – tahliye umudu yok)

5.2. İdari Yapı ve İşlemlerden Kaynaklı Zorluklar

Ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin; kişilerin tüm varlığını kuşatan bir rejim olduğundan bahsettik ancak ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yaşadıkları sorunlar kaynağını her zaman kanunda belirtilen hususlardan almıyor. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yaşadıkları; idari yapı ve işlemlerden kaynaklı zorluklar da bu kişilerin hayatını diğer mahpuslardan daha olumsuz etkileyebiliyor. Bu zorlukları gündelik yaşam, disiplin cezaları ve sevkler bağlamında ele aldık.

5.2.1. Gündelik Hayatı Zorlaştıran Durumlar

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar; mektuplarında günlük hayatın olağan akışını engelleyen sorunları aktarmışlardır. Bu sorunların ortak özelliği; kişilerin buldukları hapisane idarelerinin uygulama değişikliğine gitmeleriyle çözülebilecek olmalarıdır.

Havalandırma saatlerinin ikiye bölünerek kullanılmasına izin verilmemesi, mektuplarda bahsedilen gündelik hayatı zorlaştıran durumlardandır.

"Önceden havalandırma süresinin bir kısmını kişinin talebi halinde öğleden önce, bir kısmını da öğleden sonra kullanabilme hakkı vardı. Şu anda o da ortadan kalkmıştır. Günde 1 sefer kullandırılmakta tüm süre. Bunun günlük yaşamın gerekleri açısından oldukça sınırlayıcı etkileri vardır. Çamaşırınızı 1,5 saat içinde havalandırmada kurutamazsınız. Yatağınızı, battaniyenizi güneşe çıkarıp havalandıramazsınız ki hücreler çok nemli." (tahliye umudu yok)

Mahpusların havalandırmaya çıkma saatlerinin görüş ya da revire gitme saatine denk gelmesi de mahpusların o gün havalandırmaya çıkamamaları ve dolayısıyla temiz hava alamamaları, gökyüzüne bakamamaları ve sosyalleşememeleri ile sonuçlanabiliyor.

"Hastaneye, revire, görüşe, avukata vb. gitmeniz gerektiğinde havalandırma saatinize denk gelmişse havalandırma hakkınız siz kullanamadan boşa gitmiş oluyor. Aşırı yağmur yağdığında ya da kişi havalandırmaya çıkamayacak kadar rahatsız olduğunda havalandırmaya çıkabileceği günün başka bir diliminin olmaması o gün ya da art arda günlerce havalandırmaya çıkamamak demek olabilmekte. Bu hücrenin koşullarını çok daha ağırlaştıran bir sorundur." (tahliye umudu yok)

Yine havalandırmaya ilişkin bir başka sorun; kişilerin ihtiyaçlarına ve sağlık durumlarına uygun saatlerde havalandırmaya çıkarılmalarına ilişkin bir düzenleme olmayışıdır.

"Örneğin ben kalp hastasıyım. Eskiden, 10.00 - 11.00, 16.00 - 17.00 saatlerinde havalandırmaya çıkmaktaydım. Şu anda 10.30 - 12.00 yapıldı. Ben sadece 10.30 - 11.00 arası havalandırmaya çıkmaktayım. Bunun nedeni o saatte güneş olmadığından spor yapmama uygundur." (tahliye umudu yok)

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların gündelik hayatını zorlaştıran bir başka sorun da; havalandırma saatiyle keşişen uygulamalar olduğunda mahpusun ya havalandırmadan ya da diğer aktiviteden mahrum kalmak zorunda olmasıdır.

"Bu cezaevinde her gün sabit olarak saat 10:00 ila 11:00 ve 15:00 ila 16:30 arası sıcak su veriliyor. Kapılar ise 10:00 ila 14:00 arası açık... Yani benim çamaşırları havalandırmaya asmam için saat 10:00 ila 11:00 arası giysi yıkamam lazım. Öğleden sonra kapılar kapalı. Sabah kapı açıldığı vakitte banyoya girip 1 saat çamaşır yıkadın. Sonra elbiseleri dışarıya astın. Öğle arası yemek geldi, odada yemeği yedin. Yani senin içerde 2 saatin gitti. Bu iki saat kapının açık olduğu iki saat.(...) Öğleden sonraya bırakamazsın çünkü çamaşır ipi havalandırmada ve havalandırma kapısı kapalı olur... Çok gıcık değil mi?" (2009'dan beri hücrede - tahliye umudu yok)

"Havalandırmada olduğumuz saatlerde, kantin, gazete, infazla ilgili evraklar getirildiğinde verilmesi erteleniyor. Bu da ağır olan koşullarımızın daha da ağırlaşmasına neden oluyor." (2008'den beri hücrede)

Burada yazılı olan sorunlar aslında saatlerin uyarlanması gibi basit bir yöntemle çözülebilir ve kişi havalandırmadan daha fazla faydalanabilir. Ancak böyle bir sorunun var olması mahpus-idare ilişkilerinin yetersiz olduğuna işaret ettiği gibi, havalandırma süresinin kısıtlı olmasının dolaylı sonuçlarını da göstermektedir.

5.2.2. Tecridi Derinleştiren Mesafeler ve Sevk

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yaşadıkları en önemli sorunlardan biri ailelerinden uzak hapisanelerde barındırılmalarıdır. Geçtiğimiz 3 yılda ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar CİSST/TCPS'e en çok sevk talebiyle başvurular.

Mahpusların önemli bir kısmı anne ve/ya babalarının sağlık durumlarından ötürü seyahat engeline sahip olmaları sebebiyle ziyaret edilemediklerinden dolayı, onların yaşadığı illerdeki hapisanelere sevk talebinde bulunmaktadırlar.

"Annem daha önce beyin felci geçirdi, şeker var tansiyon var Allah'ım yardımcısı olsun hasta hasta buraya gelmeye çalışıyor sarhoş gibi oluyor. Beni korkutuyor, yol bitmiyor diyor. Yorulduğunu söylüyor. Biraz sağlığı iyi olsa 15 günde 1 gelmeye çalışır annedir ne yapsın. Buraya gelme hasta hasta, diyorum hemen darılıyor." (2008'den beri hapisanede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu var)

"8 senedir her ay (paralı) sevk yazıyorum. Bu kadar zaman içinde, ellerinizden öper 4 çocuğum var, 1 kere görebildim. 6 senedir anne baba eş ve çocuklarımı göremiyorum. Bu sebepten ruhen ve bedenen sağlığım çok bozuldu. Ta ki saçlarımın içinden ayaklarımın altına kadar yaralar çıktı. Anti depresan haplarıyla duruyorum. Psikolojim çok bozuk. Eşimle ayrılıyor. Ailem parçalandı. Ben yıllardır gitmeye çalıştığım ... cezaevlerine gitmek istiyordum. Ama bir türlü gidemedim. Eğer ki dinimde intihar yasak olmasaydı çoktan canıma kıymıştım. (...) Anne babam yaşlı, babam 3. Kez ameliyat oldu. Annem 1 kez ameliyat oldu. Baba işçi emeklisi hem maddi hem de sağlık sebebiyle ziyaretime gelemiyorlar tabi hal böyle olunca çocuklarım da gelemiyor. Bazen bir 2 senede 1 kız kardeşim ziyaretime gelebiliyo. Zaten kimsemiz olmadığı için bu kadar ceza aldık. Çilemiz her türlü devam ediyö. (...) Ailem dışarıdan nakil talep etti, kabul olma-

di. İsterseniz babamın yaşlı ve görme kaybı ve şeker tansiyon raporları var. Ayrıca bizim evde 48 yaşında özürlü kız kardeşim var, raporlu. Devlet ayrıca ona bakması için annemi bakıcı olarak tutmuş yani yanıma, bu uzak yere gelemiyorlar. Bunların hepsi raporlu. Babam bu raporları alıp İzmir Adliyesine savcılığa getirdi ve nakil dilekçesi verdi. Ben de içeriden nakil yazmıştım, en az 10 tane cezaevi yazdım ama hiçbiri çıkmadı. İnşallah bir çıkar yolu bekliyorum." (tahliye umudu var)

"2006'dan bu yana hükümlüyüm. Cezam ağırlaştırılmış müebbet hapis. 2006'dan bu yana hiçbir şekilde annemle görüşemedim. Bunun ezikliğini yaşıyorum. (...) Annem 90 yaşında ve birden fazla hastalığı var. O bakımdan da gelemiyor. Ben gitmek istiyorum gidemiyorum. Elimden de bir şey gelmiyor." (2006'dan beri hapisanede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu var)

"Ben adli ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsüyüm. Annem ve babam 60 yaş üstü hasta, yaşlı ve engelli insanlardır. ... ilinde ikamet etmekte. Uzun yol mesafesi sebebiyle senede 1 defa haricinde ziyaretime gelememekte. 10 yıldır senede bir defa haricinde ziyaret yapamadım. (tahliye umudu var)

Mahpusların önemli bir kısmının sevk taleplerinin gerekçesini de; maddi durumlarının ziyaret edilmelerine engel teşkil etmesi oluşturmaktadır. Maddi durumu iyi olmayan mahpuslar; kardeşlerini, çocuklarını, eşlerini ya da anne babalarını, bu kişiler uzun yolculukların maddi yükünü taşıyamadıklarından kimi zaman çok uzun yıllar görememektedirler.

Merhaba, ben bir köyünde mezarı köyündenim. Başıma bir iş geldi ağırlaştırılmış müebbet cezası aldım. On altı yıldır cezaevindeyim. Benim köyüm yoksul bir köy, benim aile durumum müsait değil, ben yedi yıldır sevk yazıyorum. Ama bir türlü Mardin ve de yakın bir yere gidemedim. Sevk dilekçeme hep ret veriliyor, şu an daha önce cezaevindeydim. Ben içeri düştüğümde çocuklarım ufaktı, sekiz

yıldır cezaevine hiç ziyaretime gelemediler, hem çok uzak hem de ailece yokluk ve yoksulluk var. Babam çocuklarımın başında seksen beş yaşında. Yıllardır özlem ve hasretimiz çok yüksek, kimsem ziyaretime gelememekte. Ben derdimi anlatabileceğim bir yer bulamadım, sekiz evladım var, on beş günde bir on dakika telefonum var, seslerini duyuyorum sadece. Sizin derneğin adresini buldum mahkum arkadaştan, bana yardım edeceğinizi düşünüyorum. Cezaevi hayatım boyunca disiplin soruşturması geçirmedin, hep doluluk dolayısıyla zorunlu nakil gönderildim ama bu doluluk hiç bitmedi. Ben artık çok bunalımdayım, ailemi özledim, ailemin yüzlerini görmek istiyorum, bana bir yol gösterin. Bana sevk konusunda yardım edebilir misiniz, eğer bana bu konuda yardımcı olursanız çok mutlu olurum. Ailem de çok sevinir, bu işleri karşılıksız yapıyorsunuz ben sizlere dua ederim, yolunuz her zaman açık olsun, "ALLAH" utandırmasın. Bu zulüm bitsin artık, yardım ve de haberinizi bekliyorum, saygılarımla." (2002'den beri hapisanede – tahliye umudu var)

"15 yıldır çocuklarımın yaşamış olduğu ile sevkimi çıkaramıyorum. Maddi imkânım zayıf olduğu için çocuklarım ziyaretime gelip gidemiyorlar. Bu konu da benim canımı çok ama çok fena yakıyor. Ayrıca bir çocuğum çocuk yuvasında kalıyor, birçok yazışmalara rağmen yılda bir sefer açık görüşüme getiriyorlar." (2003'ten beri hapisanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Mahpuslar buldukları hapisanede, iklim koşulları veya hastanelerin durumu gibi kendi sağlıklarını olumsuz etkileyen koşulların değişmesi için de başka illere sevk talebinde bulunmaktadır.

"Benim akciğerimin yarısı yok. Sağ solunum iflas etmiş ve astım rahatsızlığım var. Buranın havası nemli ve sıcak olduğu için nefes almakta zorlanıyorum. Bu zorlanmalar günlük yaşamımı da etkilemektedir. Sağlık raporlarım da bu konuda mevcuttur." (2008'den beri hapisanede – 2014'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Gerçekten sağlık yönünden burada çok sıkıntı çekiyorum. En basiti 50 gündür hastaneye sevk bekliyorum. Onun için gerçekten buradan gitmek istiyorum." (2000'den beri hapisyanede – 2009'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Mahpusların bir kısmı da aile üyelerinin bulunduğu ve iç görüş yapabilecekleri bir hapisyaneye sevk edilmeyi talep etmektedir.

"Kardeşim Aydın E Tipi Ceza Evinde hükümlü olarak kalmakta bu nedenle sevk yazdık yaklaşık 150 kadar, red veriliyor." (2006'dan beri hapisyanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

"Ben iyi değilim. Bir türlü sevkim çıkıp da çocuklarımla bir araya gelemedim. Çocuklarımı çok özledim. Oğlum, ... cezaevinde, 8 senedir görmedim. Kızım, ... hapisyanesinde. Ben oğlumla kızım, çocuklarımla ... cezaevine gitmek istiyorum. Sevk parasını kendimiz ödeyeceğiz 7 yıldır birbirimizi göremiyoruz." (2006'dan beri hapisyanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

Sevk taleplerinin karşılanmaması yakınları farklı hapisyanelerde tutulan kişilere de maddi külfet yaratabiliyor. Hatta bazı durumlarda birbirinden uzak iki hapisyanede bulunan ebeveynleri ziyaret; çocukları için imkânsız hale gelebiliyor.

"Eski eşim çocuklarımız ile birlikte ...'de ikamet ediyordu. Yakın zamanda politik nedenlerle tutuklandı. ... Kapalı Cezaevine konulmuş. Durum böyle olunca takdir edersiniz ki özellikle çocuklarımız için çokça zorlu bir süreç de başlamış oldu. Çocuklarımızın ayrı ayrı görüşlerimize gelebilme ihtimali dahi kalmadı. Ekonomik olarak imkânsız hale geldi." (2008'den beri hapisyanede – 2012'den beri hücrede)

Bazı mahpusların yukarıda belirtilen sorunları aynı anda yaşayabildiğini de görmek gerekiyor.

"Ben burada 6 yıldır yatıyorum. 5 yıldır buradan sevk yazıyorum ve 5 yıldır sevkim çıkmıyor. Aynı suçtan eşim de yatıyor ... Hapis-

hanesinde. Ben eşimin yanına gitmek istiyorum fakat sevk hep olumsuz geliyor. Çocuklarım da ...'da. Burası uzak olduğundan dolayı ve de maddi ve de manen durumumuz iyi de değil. 6 yılı aşkındır buradayım ziyaretime hiç kimse gelenim olmadı ve çocuklarımı da çok özledim. Bir de yaşlı annem var o da hasta buraya hiç gelemez. Ben burada çok mağdur oldum. Ailem çok uzak olduğundan ve de çocuklarımı da getiren olmadığından, eşim de ceza evinde yazdığı için çok mağdur durumdayız." (2006'dan beri hapisnede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu var)

"Ailem Denizli ilinde ikamet ediyor, ziyaretime gelecek maddi imkânları yoktur. Çünkü abim de ... Cezaevinde kalıyor. Bu cezaevine sevk yazıyorum. Hep ret geliyor." (tahliye umudu var)

Yukarıda belirtilen sevk isteme gerekçeleriyle mahpuslar adına yaptığımız yüzlerce sevk başvurusundan ancak birkaç tanesine olumlu cevap aldığımız belirtmeliyiz. Geriye kalanlar her ay sevk talepli dilekçeler yazmaya devam etmekte.

Mahpusların sevk taleplerinin kabul edilmemesinin yanı sıra zorunlu olarak istemedikleri hapisanelere sevk edilmeleri de yaşanan önemli sorunlardan. Özellikle geçtiğimiz 3 yılda hapisanelerdeki kalabalıklaşmaya bağlı olarak birçok mahpus zorunlu olarak başka hapisanelere sevk edilmiştir.

5.2.3. Disiplin Cezaları ve İyi Hal

Hapisanelerde bulunan kişiler için disiplin cezası almak ve “iyi hali kaybetmek” oldukça belirleyici bir meseledir. Çünkü iyi halli olmanız, denetimli serbestlik ve koşullu salıverme gibi hukuki düzenlemelerden faydalanabilmeniz açısından önemlidir. Ağırlaştırılmış müebbet için ise iyi hal, biraz daha temiz hava, ziyaret veya telefon sürenizin uzatılması veya aynı havalandırmaya bakan hücrelerdeki diğer ağırlaş-

tırılmış müebbet hükümlüleriyle havalandırmaya çıkabilme anlamına gelir. Mahpusun bu tür “ödüllerden” faydalanabilmesi için “iyi halli” olması gerekmektedir. Mahpuslar, disiplin cezası aldıklarında iyi hallerini ve infaz rejimindeki iyileştirmelerini kaybederler.

“İlk başlarda günde sadece bir saat havalandırmaya çıkabiliyorduk. Fakat bu zamanla iki, üç, dört ve bazı yerlerde beş saate kadar çıkarıldı. Ancak bu bir şarta bağlıdır. (...) iyi halli olman gerekir yani disiplin cezası almaman gerekir. Açlık grevine girmen, slogan atman... dahi disiplin cezası gerektirir. (...) iyi halimiz otomatikman ortadan kalkıyor, havalandırmaya çıkma süresi bir saate iniyor. Ve böylece günün 23 saatini daracık hücrede, kapın kapalı olarak tek başına geçirmek zorundasın. Kısacası temiz hava alman, havalandırmaya çıkıp havalandırmanın genişliği ve çapı kadar gökyüzü görmen bile şarta bağlanmıştır. Bu tür uygulamalar bireye 'kurallarına riayet edersen eğer zor da olsa yaşayabilirsin yoksa en insani ve zaruri ihtiyaçların bile sana karşı bir silah olarak kullanılacaktır' mesajı veriyor.” (1992'den beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

“Bunun yanı sıra TV, radyo ve gazete alımı da iyi halli olma şartıyla bağlanmıştır. Ağırlandırılmış mahkûmların tek aktivitesi kütüphanedir. Bu da idarenin elindedir. Yani iyi halli olma zorunluluğu vardır. Bu cezaevinde bu konularda bir kısıtlama olduğunu söyleyemem. Ama bu olamaz, olmaz anlamına gelmemektedir. Yani bu iyi halli olma durumu, bir 'tehdit' olarak her zaman tetiktedir. İdare isterse senin görüşe giderkenki yürüyüşünü beğenmeyebilir, ya da şu an size yazdığım bu mektubu beğenmeyip hemen yarın TV'me, radyoma el koyup havalandırma saatlerimi bir saate indirebilir. Aynı şekilde kütüphane hakkımı da engelleyebilirler. Bu mevcut haklar, mevcut yasalar kapsamında bir tehdit aracı olarak kullanılabilir. (...) Bunun belki biz siyasi mahpuslar üzerinde ciddi bir etkisi olmayabilir. (...) Ancak daha önce hemen yan hücreme verilen bir adli mahkûmla

karşılaştım. Son 3 yıl boyunca bu korkulardan dolayı idareye dilekçe yazmaktan bile çekinmiştii. Bu çok tehlikeli bir durumdur." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Mahpusların iyi hallerini kaybetmelerine sebep olan disiplin cezalarına itiraz hakları bulunmaktadır. Ancak mahpuslar mektuplarında, infaz hâkimlerinin tarafsızlığına yönelik düşüncelerini dile getirmektedir. Mahpusların büyük bir kısmının hukuk ve adalet sistemine güvenmediği açıkça görülüyor. Hapishane koşullarında haklarını arayamayacaklarına yönelik genel bir kabul söz konusu.

"Sivil hayattaki insanlar dahi hakkını arayamazken ve her koşulda daima devlet haklı çıkarken nasıl olur da size cezaevlerindeki demokrasiden insan haklarından ve insani yaşamaktan bahsedebilirim." (2000'den beri hapishanede – 2000'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Mektuplaştığımız her kişiye, CİSST/TCPS'in hazırladığı "Mahpus Hakları El Kitabı" nı da gönderiyoruz. Böylece mahpusların, hapishane koşullarında da hakları olduğunu ve bunları savunabilecekleri hukuki mekanizmalar bulunduğunu belirtmeye çalışıyoruz. Bazı kişiler bu hakları biliyor, bazıları da bu sayede öğreniyor ancak birçoğunun hapishane içi hukuk sistemine güveni çok az. Bu durum yalnız yaşayan ve her adımı hapishane yönetimine bağlı olan ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar için çok daha önemli bir hal alıyor.

Öte yandan, önceki başlıklarda belirttiğimiz üzere ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların "iyileştirmelerden" faydalanmaları için "iyi halli" olmaları yeterli değil. Bazı mahpuslar, kanunun bu uygulamalar için idareye bıraktığı yetkinin iyi niyete aykırı biçimde uygulandığını öne sürüyor.

"Evet, kanunda ve yasalarda öyle haklarımız yazılı ki okusanız dünyanın en iyi hapishane koşullarına sahip bir ülke olduğumuzda siz de inanırsınız. Tüm haklarımız kağıt üzerinde yazılıdır ama

uygulama yoktur. (...) Her şey mülki amirlerin iki dudağının arasından çıkacak inisiyatifte bağlıdır. Mahkûmlar arasında yaşanan sorunlarda kanunlar uygulanır ama cezaevi ile olan sorunların, iç tüzük gereği üstü kapatılır ve yüzde yüz suçlu çıkarılır; üstüne de disiplin cezası alırsın. Ben size cezaevinde yaşadıklarımı yazsam, mektubum size ulaşamayacağı gibi yalanlandırılacak, üstü kapatılacak ve üstüne de bana ceza verilecektir. Aile içinde yaşanan aile içinde kalır mantığı işlemektedir." (2000'den beri hapishanede – 2000'den beri hücrede – tahliye umudu var)

"Yıllardır ayda 2.5 saat (bir kez ve 2.5 saat) spora çıkarılmak dışında (o da 3 kişi birlikte) hiçbir faaliyete çıkarılmadık. Bizde bu durumu Cumhuriyet Başsavcılığı ile Adalet Bakanlığı ve bazı diğer resmi kurumlara şikâyet dilekçeleri yazdık. Cezaevi idaresi bunu gerekçe yaparak Ağır Müebbetlerin kapı saatlerini 1 saate düşürdü. Çok ilginç bir durum aslında. Bir nevi tehdit, şantaj anlamına gelen bir yaklaşım. Yasalar hiçe sayılmış durumda. Kanunen iyi halde kazanılmış bir hak " kazanılmış haktır ". Onu geri alabilmek için iyi halin kanuni gerekçelerle ortadan kalkmış olması gerek. Ancak böyle bir durum oluşmadı. Hakkımızda verilmiş hiçbir disiplin cezası kararı da yok. Soruşturmalar olsa da henüz karara dönüşüp mahkemelerce onanmış değil. Tamamen keyfi ve hukuk dışı bir yaklaşım. İnfaz Hakimliği'ne itirazda bulduk artık sonuç ne olur bilemem." (1996'dan beri hapishanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

6. AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET VE TAHLİYE

6.1. Tahliye Umudu Olmadan Ömür Boyu Hapis Yatmak

"Ağırlaştırılmış müebbet cezası hakkında düşüncemi şöyle izah edebilirim: Bu ceza dünyanın en gaddar ve en zalim cezasıdır. Ve bu cezaya insani, vicdani, ahlaki ve hukuki hiçbir yanı olmayan bir ceza olarak bakıyorum. Örneğin, müddetnamemde '5268 s. y. uyarınca idam cezasından çevrili Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ölünceye kadar infaz' yazılıdır. Bu ne demektir? Bu tekrardan doğaya, topluma, sevdiklerine... bir bütün olarak yaşama kavuşma özleminin, hasretinin, aşkının ve umudunun katledilmesi. Artık 'Sen bir ölüsün ve bu dört tarafı beton duvarlarla örülmüş tabutluk hücrede can vereceksin.' manasının beyne kazınmaya çalışılmasıdır. Bu bir insanı yavaş yavaş, dirhem dirhem, saniye saniye, saat saat, gün gün... eriterek, çürüterek, acı çektirerek, işkenceyle öldürmektir! İşkence derken bilinen kaba dayak, askı, elektrik verme, aç bırakma vb fiziki işkenceden bahsetmiyorum. Kastettiğim zamana yaydırılmış ince bir işkencedir. Ki en büyük işkence hem mekânsal olarak bir insanı bedensel olarak çürümeye tabi tutmak; hem de psikolojik olarak ve bazı yasalarla bireye, insani, ahlaki, vicdani, maddi, manevi, siyasi, kültürel ve tüm inanç değerlerinden vazgeçmesini dayatmaktır.

(...) Bu ceza ayının avını kokuşturarak yemesine benzer. Çünkü ayı avını yakaladığında -eğer aşırı aç değilse- hemen yemez. Tıpkı bizi bu hücrelere gömen sistem gibi, o da avını bir yere gömer ve kokmasını bekler. Ta ki av kokuşup çürümeye yüz tuttuğunda gömdüğü yerden avını çıkarır ve iştahla yemeye başlar. Dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının nihai hedefi budur. Zira bu cezayla amaçlanan bireyi sadece özgürlüğünden yoksun bırakıp cezasını infaz etmek değil, tüm yaşam dayanaklarından mahrum bırakmaktır. (...) Böylece bu cezayla cezalandırılan insanı düşünemez, sorgulayamaz, hissedemez, idrak edemez bir robot ve ucube haline getirip nesneleştirmektedir. Sonuç itibarıyla bu hale gelmiş ya da getirilmiş bir insan biyolojik olarak canlı kalabilir ama insani erdemlerden arındırılmış hayvani güdülere hapsedilmiş; ruh, beyin, yürek olarak öldürülmüş; çürümeye yüz tutmuş ve kokuşmuş bir ceset haline gelmiştir. Artık her türlü işte kullanılır; harcanabilir, alınıp satılabilir... bir eşya durumundadır. (1992'den beri hapis hanesinde - 2005'ten beri hücrede - tahliye umudu yok)

Türkiye'de kişilerin iyi halli olması halinde mahkemelerce hükmedilen cezaların tamamı infaz edilmez. İnfaz Kanununun 107. maddesi, ceza türlerine göre belli süreler belirler ve belirtilen süre boyunca hapis hanesinde kalan kişilerin kalan cezaları bir nevi askıya alınır ve bu kişiler tahliye edilir.³² Cezanın kalan süresi boyunca herhangi bir suç işlenmesi halinde; yeni ceza, askıya alınmış cezaya eklenerek infaz edilir. Müebbet cezalar için ise koşul; cezanın tamamı sona erece kadar, bir başka deyişle kişinin ömrünün sonuna kadar, suç teşkil eden fiili tekrarlamamaktır. Kanuna göre ikinci tekrarda (mükerrer hükümlerin ikinci kez uygulanması halinde), koşullu salıverilme hakkı ortadan kalkar.

32 "Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun," TBMM, son güncelleme 13 Aralık, 2004, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.

Müebbet ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları ömür boyu devam eder ancak bu kişiler belli bir sürenin sonunda koşullu olarak salıverilmektedirler. Ancak bu hükümlerde koşullu salıverilmelerin istisnai olarak “terörle mücadele yasası çerçevesinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan kişiler” için uygulanmayacağı belirtilmiştir.³³

Şayet kişi Türk Ceza Kanunu'nun “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar”, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” ve “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklarında düzenlenen fiilleri örgütlü olarak işlediği için hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükmü verilmişse, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.

Kanununun açıklaması şudur; bu kişiler, hayatları boyunca hapishane- den çıkamayacaklardır. Ya da: Bu kişilerin hapisten çıkma umudu yoktur.

“Zindandan çıkışımızın tek bir biçimi var, ölmek! Yani öldüğümüzde ancak cenazemiz zindandan çıkabilir.” (1992'den beri hapishanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

“‘İçerde ölmek’ duygusu çok kötü bir duygu. Çok saçma geliyor insana. Siyasi mahkûmlarda bir amaç uğruna mücadele edip direnmek kültürü esastır. İntihar bir yenilgidir. Yoksa erkenden ölmek aileyi erkenden rahata kavuşturmaktadır. Çünkü sadece sen hücrede değilsindir. Seni her an, her saniye, her dakika hücrede hisseden annen, baban ve ailenin, sevdiklerinin tamamı hücrededir. Ve onlar da sadece bir gün o kapıdan soğuk bedenini alacaklarını biliyorlardır. Bunu bir mahkûmun bilmesi ağırdır. Hani

33 “5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” başlıklı Dördüncü Bölüm, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı Beşinci Bölüm, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.” denmektedir.

ailenin acı çekmediğini, seni sevmediğini bilmek güzel olurdu. Ama her gün onların seninle harap olduğunu bilmek insana acı veriyor. İnsana en zor gelen yanı budur. ... arkadaşı yazmıştım. 24 yıldır içerde. 6 yıl sonra tahliye oluyormuş. 30 yıl... Koca bir ömür. Normal müebbet alan bir mahkûmun bile sana acıyarak bakması tuhaf bir şey." (2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Ağır müebbet ile ilgili ne düşünüyorsunuz" diye belirtmişsiniz. Yok sayılmak geliyor aklıma ilk düşününce..." (1996'dan beri hapishanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Durumun hukuki boyutuna ve teknik terimlere bakmadan, bir süre durup düşünmekte fayda olabilir. Hayatınızın geri kalan kısmını geçirmek zorunda olduğunuz yerin bir hapishane olması ve tüm o yoksunlukla ömrünüzün sonuna kadar yaşayacak olmak nasıl bir duygu yaratır?

"Bazen kendimi bir kapalı kutuya konulup uzayın boşluğuna bırakılmış gibi hissediyorum. Dışarının hayatından kopuk olduğumuz için belki de bize ne yapıldığının farkında değilizdir. Belki de üzerimizde deneyler yapılıyor. Tecrit ve izolasyon işkencesine karşı insan ne kadar direnebilir, bunu anlamaya çalışıyorlar. Ve galiba hiçbir istemleri şahsımızda başarıya ulaşmadığı için, giderek öfkelendikleri için koşullarımız giderek zorlaşıyor." (2003'ten beri hapishanede 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, içinde yaşam düşünülmeyen, ölme ve öldürmeye endekli düşünülen (...) bir cezai uygulamadır. İdam edilemeyen insanı daha beter cezalandırma ondan en ilkel biçimde, en ilkel tarzda intikam alma biçimidir. Yani ölüm durağı olarak düşünülen bir uygulamadır. Günlük yaşam, ne yaparsan yap kendi içinde monotonluğu barındıran, gün geçtikçe sıkıcılığı artan bir yaşamdır" (1992'den beri hapishanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Hep birbirinin tekrarıymış hissiyatını veren günlük yaşamın değişmezliği bir monotonluğu getirmekte. Buna karşı bilinçli ve dirayetli bir yaklaşım gösterilmedi mi, zaman can sıkıcılığı yaratır insana. Bundan dolayı hayat, hücrede bir zamansızlık halidir ve hep geçmişe dönüktür. Çünkü böylesi bir zamanda gelecek, koca bir sise gömülme istenmiştir hücreleri yaratanlarca. Ve yaşam, insanın kendi biriktirdiği anılara sarılmakla geleceğe bakmaya çalışır. (1995'ten beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Bana göre ağırlaştırılmış müebbet cezası zamana yayılmış idam ya da ölüm cezasıdır. İdam cezası birkaç dakikada uygulanırken bu her gü uygulanıyor. İnsana, geleceğe, özgürlüğe çıkacağına dair umudun zerresini bile vermiyor. Adeta kişiye şu mesajı veriyor: 'Nasıl da bir daha çıkamayacaksın, özgür olmayacaksın, yani buradan sağ çıkamayacaksın. Dolayısıyla da yaşamın bir anlamı yok. Hazır tek başınasın kendi işini kendin bitir.'" (2011'den beri hapisanede – 2013'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"Zira ölünceye kadar tek bir kişilik hücrede tutulmaktayız. Buna diri diri mezara konulmak desem hiç de yanlış olmaz. Çünkü bulunduğum hücrelerde bir mezar kadardır. Zamanı belli olmayan bir tecrit altındayız." (2005'ten beri hapisanede – tahliye umudu yok)

Tahliye umudu olmayan kişiler için ağırlaştırılmış müebbet hapisanede ölmek anlamına gelebiliyor. Birçok kişinin belirttiği üzere; mahpusun infaz süresine ilişkin bilgilerin yazılı olduğu belge olan müddetnamede bulunan "ölünceye kadar" ibaresi, ağırlaştırılmış müebbeti özetleyen şey. Her ne kadar son dönemlerde bu ibare yerine ömür boyu ifadesinin kullanıldığını görmeye başlasak da bu değişimin kalıcı olup olmadığını bilmiyoruz.

"İdam cezası kaldırıldığı için ölünceye kadar hücrede tutulma

cezası getirildi. Aslında ağırlaştırılmış müebbet cezasını bir mektupta anlatmak oldukça zor. Şöyle ifade edeyim: Müddet-namede büyük harfle ÖLÜNCEYE KADAR yazılıyor. Yani, sözün bittiği nokta! (1999'dan beri hapisnede – 2009'dan beri hücrede – tahliye umudu yok)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre Tahliye Umudu Olmayan Ömür Boyu Hapis

Müebbet hapis cezası almış kişilerin tahliye olma olasılığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarından önce Avrupa Konseyi'nin farklı organları tarafından ele alınmıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi, uzun yıllardır ömür boyu hapis cezası almış kişilerin erken tahliye olabileme olasılığının ve dış dünya ile adaptasyonunun sağlanması ve tahliye sonrasına hazırlanmaları amacıyla hapisanelerde anlamlı çalışmaların olması gerektiğini açıkça belirtmiştir.³⁴

Avrupa Konseyi üyesi ülkeler için ilk bağlayıcı adım ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin konuya ilişkin karar vermesi ile olmuştur. Yıllar içinde AİHM, mahkemelere herhangi bir takdir hakkı bırakmayan, yasanın hükmedilmesini zorunlu kıldığı tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezalarının hak ihlali oluşturduğuna ilişkin yerleşik bir içtihat oluşturmuştur.³⁵ Mahkeme; müebbet hapis ceza-

34 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Uzun Süreli Mahkûmlara Yönelik Muameleye İlişkin (76) 2 Sayılı Tavsiye Kararı, erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/16804f2385>; Avrupa Konseyi İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi, 11. Genel Rapor (CPT/Inf (2001) s.18/ p. 33) erişim 14 Aralık, 2018, <https://rm.coe.int/1680696a75>.

35 Kafkaris/Kıbrıs, 21906/04, 12 Şubat 2008, Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık [BD], no. 66069/09, 130/10 ve 3896/10, 9 Temmuz 2013; Harkins ve Edwards v. Birleşik Krallık, no. 9146/07 ve 32650/07, 17 Ocak 2012; Murray v. Hollanda, no. 10511/10, 10 Aralık 2013 ; Trabelsi v. Belçika no. 140/10, 4 Eylül 2014 ; Öcalan v. Türkiye no. 2 46221/99, 12 Mayıs 2005)

sı ile cezalandırılan bir mahkûmun, bir gün serbest bırakılma ümidi olmadan veya cezasının gözden geçirilerek serbest kalma ümidi taşımadan, ölünceye kadar hürriyetinden mahrum bırakılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi bağlamında insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele oluşturduğu sonucuna varmıştır.³⁶ Mahkeme'ye göre müebbet hapis cezasının insan onuruna aykırılık teşkil etmemesi için, hükümlüye kişiliğini geliştirme olanağının tanınması ve özgürlüğünü tekrar talep edebilme olanağının başından beri açık tutulması gereklidir.

Mahkeme'ye göre;

“Sözleşme'ye taraf devletler, müebbet hapis cezasıyla ilgili olarak, de jure ve de facto hükümlüye “serbest kalma ümidi sunmalı” (prospect of release – espoir d'être libéré) ve bu amaçla, infazın herhangi bir aşamasında “cezanın yeniden gözden geçirilmesine” (possibility of review – possibilité de réexamen) imkân veren bir sistem oluşturmalıdır.”³⁷

Mahkeme'nin kararlarına göre; bir yetişkinin ömür boyu hapis hane- de kalması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'ne aykırı değildir. Hak ihlalini oluşturan, kişinin hapis hane- de kalmasını gerektiren koşulların devam edip etmediğini değerlendirecek bir denetleme sürecinin olmamasıdır. Mahkeme'nin önerisi; cezasının 25 yılını infaz etmiş ömür boyu hapse mahkûm edilmiş kişinin, etkin ve efektif bir denetim mekanizmasına tabi tutulmasıdır.

Mahkeme bu önerisini Soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve barışa karşı işlenen suçların görüldüğü Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşunu, statüsünü ve kurallarını tanımlayan

36 Timur Demirbaş, İnfaz Hukuku, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ekim 2015), 520.

37 Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık [BD], no. 66069/09, 130/10 ve 3896/10, 9 Temmuz 2013 §§ 119-122; Murray v. Hollanda, no. 10511/10, 10 Aralık 2013 § 56.

Roma Statüsü'ne dayandırır. Buna göre; kişilere azami 30 yıl; suçun ağırlığı ve sanığın şahsi durumunun elvermesi halinde ömür boyu müebbet hapis cezası verilebilir. Ancak 110. maddeye göre ömür boyu hapis cezası alan kişilerin cezalarının indirilip indirilmeyeceği, 25 yılın sonunda mahkeme tarafından gözden geçirilmelidir.

Ceza adaleti açısından, bir kişiye, belli bir cezai hüküm vermenin amacı cezalandırma, caydırma ve toplumu korumanın yanı sıra rehabilitasyon ve topluma kazandırmaktır. AİHM'in yukarıda belirttiğimiz kararlarında da vurgu yaptığı üzere kişinin ömür boyu tahliye edilmemesi halinde ölümüne kadar hapiste kalacağı, bu durumda da infazın rehabilite etme ve topluma kazandırma amaçlarıyla çelişeceği açıktır. Bu da ceza adaleti bağlamında amacına uygun bir cezadan bahsedemeyeceğimiz anlamına gelir.

AİHM'in konuya ilişkin ilk ihlal kararı verdiği "Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık"ın başvurucusu Douglas Vinter'in, karardan önce The Guardian gazetesine yazdığı mektupta kaleme aldıkları, tahliyesiz ömür boyu hapis cezasının en zayıf noktasına da işaret ediyor:

*"Birkaç haftadır ayrı ünitelerde kalıyorum. Kaldığım yerde ölümcül olmayan bir bıçaklamaya karıştım. Bu kadar ciddi bir suçu ne kadar kolay yazabildiğimi görüyorsunuz değil mi? Çünkü hâkim bana ömür boyu hapis cezası verdiğinde, ne kadar ağır olursa olsun tüm kanunları çiğneyebileceğim görünmez bir yetki de verdi. Ve kanun bana dokunamaz. Ben kanunun üstündeyim. Valiye, soruşturma için para harcamamasını, sadece koleksiyonum için bir müebbet daha vermesini söyledim. Artık hiçbir anlam ifade etmiyorlar."*³⁸

Aynı mektubunda; önünde sağlıklı yaşayacağı 50 yılın kalp krizi ile

38 Simon Hattenstone ve Eric Allison, "Are whole-life prison sentences an infringement of human rights?," The Guardian, 5 Aralık, 2012, <http://www.theguardian.com/law/2012/dec/05/whole-life-prison-sentence-human-rights>.

bir an önce sona ermesi için dua ettiğini belirten bir kişinin duygularını görmek gerekiyor. Mahkeme'nin de dikkat çektiği üzere, kişinin ömrü ne kadar uzun ise ceza da bir o kadar uzun oluyor ve yaşamın kendisi bir ızdıraba dönüşüyor Öte yandan Vinter bu ifadeleriyle, tahliye umudu olmayan ömür boyu hapsin aslında kendisi ile çeliştiğini açıkça ortaya koyuyor. Kişilerin suç işlemesini önlemek için verilen en ağır ceza; tüm suçları işleyebilmeyi sağlayan bir dokunulmazlık zırhına dönüşüyor ve ceza adaletinin caydırıcılık amacına da zarar veriyor. Kısacası kişilerin hayatlarını azap ve acı ile sürdürmelerine sebep olan bu ceza, aslında ceza adaletinin temel amaçlarına da hizmet etmiyor.

Burada vurgulamak istediğimiz bir diğer önemli bir nokta da, Türkiye hukuk sisteminin, “devlete karşı işlenen suçlar” ile “kişilere karşı işlenen suçlar” arasında çok ağır sonuçlar oluşturan kategorik bir ayırım yapmasıdır. En ağır cezalandırma, devletin kendisine yönelik gerçekleşen fiillerde karşımıza çıkıyor.

AIHM şimdiye kadar “Öcalan/Türkiye”, “Kaytan/Türkiye” ve “Gurban/Türkiye” kararlarında Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal ettiği yönünde karar verdi. Bu kararlarda, tahliye umudu olmayan hapis cezalarına ilişkin eski kararlarına atıf yapan Mahkeme, ömür boyu hapis cezalarında infazın devam etmesi için meşru bir sebebin varlığını araştırarak ve kişilerin tahliyesine karar verebilecek bir mekanizmanın olmamasını, ihlalin sebebi olarak vurguladı. Ancak bu kararlara rağmen 25 yılını doldurmuş ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin başvurabilecekleri bir mekanizma henüz kurulmadı ve ihlal oluşturan yasal düzenlemelerde bir değişikliğe gidilmedi.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Avrupa Konseyi üyesi ülkeler arasında tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezası Birleşik Krallık, Bulgaristan ve Türkiye'de hukuken ve fiilen uygulamaya sahip. Bir-

çok ülke müebbet hapis cezasını tamamen yasalarından kaldırmışken (Norveç, Karadağ, Portekiz, İspanya, Sırbistan gibi) geriye kalan ülkeler ise var olan müebbet hapis cezalarında değişen yıllarla tahliye ihtimalini öngörüyor. Dolayısıyla Avrupa'nın önemli bir kısmında kişilerin tahliye umudu olmayan ömür boyu hapsine karşı bir ortaklaşma olduğu söylenebilir. Türkiye'nin de bu ülkeler arasına dâhil olmasının mümkün ve önemli olduğu açıktır.

6.2. Tahliye Umudu Olan Ağırlandırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpuslar

Tahliye umudu olmayan mahpuslar için ağırlandırılmış müebbet hapis cezası almış olmak ömür boyu kapatılmak anlamına gelirken; tahliye umudu olanların da en az 30 yıl hapis hane kalacak olmaları, tahliye sonrası için oldukça önemli sorunlar ortaya çıkarıyor. İnfaz süresinin bu denli uzun olması, infazın bu süre boyunca tecridi öngörmesi, mahpusların tahliye sonrasına hazırlanmasına yönelik özel programların bulunmaması ve diğer mahpuslara tanınan açık hapis hane ve denetimli serbestliğe ayrılma hakkının ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara tanınmaması tahliye olmayı kaygı verici hatta korkutucu bir durum haline getiriyor.

Tahliye Sonrasına İlişkin Kaygılar

"Cezamın bitmesine 6 ay kaldı. Tahliye tarihim yaklaştıkça uykularım kaçmaya başladı, sürekli soru işaretleri ile cebelleşiyorum, en can alıcı soru ise, Ben çıkınca ne yapacağım, ne olacağım. 20 sene sivil hayattan tecrit edildikten sonra dışarıya nasıl adapte olacağım, topluma entegre olabilecek miyim? Bu ve buna benzer sorular nedeniyle cevap arayışına koyuldum." (1996'dan beri hapis hane – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Kitap boyunca aktardığımız gibi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını infaz eden mahpusların izolasyon koşulları birçok mahpusun ilişkilerine zarar vermektedir. Görüş ve telefon gibi iletişim koşullarının çok uzun yıllar boyunca sınırlı olması ya da hapsedilmenin kendisi kişilerin yakın ve geniş ailesi ile ilişkilerine zarar veriyor. Aile ile ilişkilerin sınırlandırılması bir yana ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin hiçbir arkadaşı ile görüş yapma imkânı olmadığını, dolayısıyla arkadaşlarıyla ilişkilerinin mektuplaşma dışında tamamen sonlandırıldığını da hatırlamak gerekiyor. Dolayısıyla hapisteki yalnızlık yerini tahliye sonrası yalnızlık ile karşılaşma kaygısına bırakıyor.

"Cezaevi sonrasını bazen düşünüyorum hiç iç açıcı değil, senin de içini karartmak istemem ama benim buradan çıkışım 2044 yani 59 yaşında. Bu yaştan sonra ne yapılır bir fikrim yok, o yaştan sonra burada kalsam benim için daha iyi olur diye düşünüyorum. 59 yaşına kadar yaşar mıyım onu da Allah (c.c.) bilir ama adalet yerini bulursa ben de genç yaşta çıkarsam büyük ihtimalle hayatta çok istediğim 10 yıl kaybımı ileriye taşıyabilecek biriyle evlenip çocuk sahibi olmak olur, kendi ailemin olmasını istiyorum. Hayatta en tedirgin olduğum hayatta yalnız kalmak. Allah (c.c.) kimseyi ve beni yalnızlıkla sınamasın." (2008'den beri hapisshanedede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Uzun yıllar hapiste kalan bir kişinin, maddi olanaklarının ve birikiminin olamayacağı beslenme, barınma gibi en temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı da aşikârdır.

"20 senedir cezaevinde yatan bir insandan çıktığının ertesi günü çalışmasını beklemek, henüz sivil hayata adapte olamamışken, doğru mudur bilemiyorum. Ancak durum benim için öyle görünüyor. Varımı yoğumu tükettim, son 10 senedir hiçbir gelirim yok. Anne ve babam yok, eşimden ayrıldım, gidebileceğim bir evim yok. Hiçbir şeyim kalmadı ve yalnızım, sosyal bir güvençem yok(...) Normalde tahliye olan insanlar evlerinin yolunu tutar, ailelerinin yanına giderler ama benim öyle bir seçeneğim

yok. Çünkü ailem yok. Diğer yandan cezaevinde tanıştığım kişilerin yanına gidebilirim ancak yine dönüp dolaşacağım yer cezaevi olur. Evet... Olayın özü bu." (1996'dan beri hapisanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

Mahpusların mektuplarında aktardıkları, en azından hapisanede bulunan bir kişi için tahliyenin ne kadar endişe verici olduğunu gösteriyor. Bu durum uzun süre hapisanede kalan birçok kişi için önemli bir sorun teşkil edebilir. Ancak ağırlaştırılmış müebbetler için önemli bir nokta daha var: iletişim.

Uzun yıllar tek başına yaşayan, neredeyse kimseyle iletişime girmeyen bu kişilerin, yıllar süren durağanlık ve sessizlikten sonra her şeyin hızla değiştiği ve iletişimin giderek daha fazla öne çıktığı çağımız dünyasına dâhil olmaları bekleniyor. Ve tahliyelerinden önce dışarı çıkma ve dışarıyı deneyimleme şansı bulamıyorlar.

"Ceza verirken üst sınırdan veriyorlar ömrü cezaevinde geçiyor, hiçbir şey bıraktığı gibi durmuyor, düzen değişiyor. Hayata ayak uydur deniliyor, halbuki cezaevinden çıktığımızda sudan çıkmış balığa benziyoruz." (2003'ten beri hapisanede – 2010'dan beri hücrede – tahliye umudu var)

" Bu cezanın yatarı zaten 30 yıl; hiç olmazsa son 5 sene ya da birkaç sene kala bu insanlar da açığa çıkabilinler de; kendilerine gelsinler. İnsan olduklarını hatırlasınlar. Böyle bir gelişme, onları hayata daha umutlu bakmalarını sağlayabilir. " (2002'den beri hapisanede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu var)

Tahliye umudu olan ağırlaştırılmış müebbet hükümlüleri için tahliyenin kendisi bir sorun haline gelirken, hapsedildikleri süre zarfında dışarı için hazırlık yapmalarına da imkân yaratılmadığı, ceza infaz sistemi içerisinde bu konuda yeterli çalışmanın olmadığı görülüyor.

"Bu ve benzer sorular nedeniyle cevap arayışına koyuldum. Lakin en yakınımda olan Kurum Amirleri ve Memurları da bu ko-

nuda bir donanıma sahip değil, ne de olsa cezaevini ilgilendiren bir durum değil gibi görünüyor. (...) Cezası az kalan bir ağırlaştırılmış müebbet mahkumu olmak hiç de kolay değil. Kaza cezaevi hakkımız yok. Açık cezaevi hakkımız yok, cezanın bitmesine yakın sivil hayata alıştırma, adaptasyon, entegrasyon gibi hiç bir ön hazırlık yok. Bu kadar çok ceza ile nasılsa çıkamazlar, içerde ölürlere diye herhalde, bizleri tamamen gözden çıkartmışlar. 3,4,7,8 veya 10 sene gibi ceza alanlar Kaza veya Açık Cezaevlerine gidip az kalan günlerini tamamlıyor. Denetimli serbestlikten faydalanıyor, toplantı ve seminerlere katılıyor. Bir şekilde sivil hayata hazırlanabiliyor. Ama biz 20 sene 4 duvar arasında cezamızı tamamlıyor ve belki tamamen asosyal, ruhsal dengeleri bozuk bireyler olarak toplumun içine salınıveriyoruz. Yani anlayacağınız ben dışarı çıkmaktan çok korkuyorum." (1996'dan beri hapisnede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu var)

"Topluma kazandırmak diye bir safsata var. Allah aşkına şahıs 6-7 m² bir odada tek başına yaşarken, hiçbir kursa-faaliyete katılamazken, havalandırmaya bile sadece 1-2 saat çıkabilirken, 15 günde bir ve diğer insanlardan ayrı görüş yapıyorken ve her türlü sosyallikten men iken: kim - nereye kazandırılabilir?" (2002'den beri hapisnede – 2011'den beri hücrede – tahliye umudu var)

7. SONUÇ

Bu kitapta, ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların yaşadıkları zorlukları anlatmaya çalıştık. Aktardığımız sorunlar, doğrudan ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimini sürdüren kişilerin paylaşımlarına dayanmaktadır. Türkiye hukuk sisteminde birkaç maddede karşılığını bulan bu “olağanüstü infaz rejimi”nin nasıl hayatlar ve zorluklar inşa ettiğini paylaşmaya ve bu konuda atılması gereken adımların aciliyetine vurgu yapmaya çalıştık.

Ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimi bir bütün olarak kaldırılmalı, bütün ayrımcı maddeler mevzuattan çıkarılarak, bu kişilerin infaz koşulları diğer tüm mahpuslarla eşit kılınmalıdır. Ancak bu yapılan kadar, yukarıda dile getirdiğimiz talepler doğrultusunda “iyileştirmeler” gündeme alınabilir. Bu taleplerimiz yaşanan koşulların anlık ve güncel sorunlarına yanıt aramaya yöneliktir.

Fakat Türkiye’de, STÖ’lerin ve meslek örgütlerinin de yer aldığı geniş katılımlı ve kapsayıcı tartışmalar ile hapisane koşullarının gözden geçirilmesi; -hapisanelerin sivil denetime açılması dâhil- yasal, mimari, yapısal ve idari yeni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyoruz.

8. TALEPLER

- Ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin bir bütün olarak kaldırılması

Kaldırılana kadar:

- Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların zorunlu olarak “tek kişilik oda”larda tutulması uygulamasından vazgeçilmesi
- “Tek kişilik oda”larda tutulma uygulaması kaldırılana kadar, hücrelerin daha yaşanılabilir hale getirilmesi; hareket alanı yaratacak şekilde büyütülmesi, hücrelerin doğrudan güneş alacak şekilde düzenlenmesi, mutfak ünitesinin eklenmesi, daha iyi havalandırma, ısıtma ve soğutma koşullarının sağlanması ve mahpusların çamaşırlarını kurutabilmesi için imkân yaratılması.
- Tahliye umudu olmayan ağırlaştırılmış müebbet düzenlemesinin kaldırılması. Tüm mahpuslar için uluslararası birçok örneğinde görülebileceği gibi azami 25 yılın sonunda tahliye koşullarının gözden geçirilmesi
- Kişilerin hapsedilmesine ilişkin kanuni bir üst sınır konması, ceza sürelerinin kişilerin özgün koşullarının gözetilerek tayin edilmesine ilişkin düzenleme yapılması

- Ağırlaştırılmış müebbetlerin daha çok mahpus ile iletişim kurabilmelerinin önünün açılması, sosyalleşmeleri ve kendilerini geliştirebilmeleri için imkân yaratılması
- Havalandırma sürelerinin, hapisane idarelerinin inisiyatifine bırakılmadan uzatılması ve diğer mahpuslar için olduğu gibi gündüz saatlerinde mahpusun erişimine açık hale getirilmesi
- Havalandırma alanlarının büyütülmesi ve mahpusların toprağa ve yeşil alana erişiminin sağlanması
- Havalandırmaların üstüne tel örgü çekilmesi uygulamasından vazgeçilmesi
- Aynı havalandırmayı kullanan kişi sayısının artırılması ve bu kişilerin hükme göre belirlenmesinden vazgeçilmesi
- Mahpusların sosyal ihtiyaçlar nedeniyle sevk talep etmeleri halinde, bu taleplere itibar edilmesi ve uygulamaya geçirilmesi
- Ağırlaştırılmış müebbetler hükümlüsü mahpusların sosyal aktivitelere katılmasına yönelik düzenlemenin, hapisane idarelerinin inisiyatifine bırakılmayacak şekilde düzenlenmesi
- Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların, iyileştirilmiş çalışma koşullarına dâhil olmalarına imkân verilmesi
- İnfazın “tek kişilik oda”da sürdürülmesi halinde hasta ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara refakatçi hakkı tanınması
- Mahpusların psikolojik durumlarına göre acil önlemler alınması, ruh sağlığı problemleri yaşayan kişilerin, hücrede tutulmasına derhal son verilmesi
- Ağırlaştırılmış müebbet infaz rejiminin etkileri üzerinde çalışabilmek için akademi ve sivil topluma imkân verilmesi

- Ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların, infaz eşitliği sağlanarak diğer mahpuslar gibi her hafta görüşe çıkmasının sağlanması, birinci derece akraba sınırlamasının kaldırılması ve diğer mahpuslar gibi belirledikleri 3 arkadaş ile görüşme imkânının sağlanması
- Ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü okuryazar olmayan mahpusların mektuplaşma ve dilekçe vermesine ilişkin bir mekanizma oluşturulması
- Diğer mahpus yakınlarına tanınan kurumun belirlediği günler dışında ziyaret hakkının ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara da tanınması
- Görüşçüler ile tek tek görüştürme uygulamasından vazgeçilmesi
- Görüşlerin diğer mahpuslardan ayrı yapılması uygulamasından vazgeçilmesi
- Ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslara, diğer mahpuslar gibi haftalık telefon görüşü yapma hakkı tanınması ve telefon görüşmelerinin ücretsiz olması
- Ağırlandırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların tahliye tarihlerine uygun olarak dış dünya ile adaptasyonlarını sağlayacak imkânların yaratılması, açık hapisanelere sevk ve denetimli serbestlikten faydalanmalarının önünün açılması
- Hapishanede buldukları dönemde, istekleri halinde mevcut sisteme uygun meslek edinme eğitimlerine katılmalarının sağlanması
- Tahliye sonrasında ihtiyaç duymaları halinde barınma ve iş konularında desteklenmesi

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı. “Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü/ Genelge No: 45/1.” Erişim 4 Aralık, 2018. http://www.adalet.gov.tr/genelgeler/genelge_pdf/45-1.pdf.
- Adalet Bakanlığı. “Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.” Erişim 4 Aralık, 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170913-2.htm>.
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Uzun Süreli Mahkûmlara Yönelik Muameleye İlişkin (76) 2 Sayılı Tavsiye Kararı, Erişim 14 Aralık, 2018. <https://rm.coe.int/16804f2385>.
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Üye Devletlere Ömür Boyu Hapis ve Diğer Uzun Süreli Cezalara Mahkûm Olanların Cezaevi İdaresince Yönetimi Hakkında R (2003) 23 Sayılı Tavsiye Kararı. Erişim 4 Aralık, 2018. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dec7a.
- Avrupa Konseyi İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi, 11. Genel Rapor (CPT/Inf (2001) s.18/ p. 33). Erişim 14 Aralık, 2018. <https://rm.coe.int/1680696a75>.

- Avrupa Konseyi İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi, “Mahpusların Hücreye Kapatılması – CPT 21. Genel Raporundan” (CPT/Inf (2011) 28-part 2 s/1 p. 54). Erişim 4 Aralık, 2018. <https://rm.coe.int/16806cccc6>.
- Avrupa Konseyi İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi - “CPT Standartları” (CPT/Inf/E (2002) – Rev. 2011 CPT Standards s/31 p.56). Erişim 4 Aralık, 2018. <http://www.psychargos.gov.gr/Documents2/NEA/eng-standards.pdf>.
- Avrupa Konseyi, *Avrupa Cezaevi Kuralları* (Strazburg: Avrupa Konseyi, 2006), Erişim 4 Aralık, 2018. <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>.
- Avrupa Konseyi, CPT 16-17 Ocak 2013 Ziyareti Raporu, (CPT/Inf (2014) 7, s/9 p.17). Erişim 4 Aralık, 2018. <https://rm.coe.int/1680698318>.
- Avrupa Konseyi, CPT 28-29 Nisan 2016 Ziyareti Raporu, (CPT/Inf (2018) 11, s/6 p.13). Erişim 4 Aralık, 2018. <https://rm.coe.int/168079457a>.
- Avrupa Konseyi, CPT 9 - 21 Haziran 2013 Ziyareti Raporu, (CPT/Inf (2015) 6, s/36 p.78). Erişim 4 Aralık, 2018. <https://rm.coe.int/1680698344>.
- Birleşmiş Milletler Mahpuslara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kurallar (Nelson Mandela Kuralları). Erişim 4 Aralık, 2018. <https://undocs.org/A/RES/70/175>.
- Cumhuriyet. “İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı’ndan 15 Temmuz Davaları Açıklaması.” Erişim 4 Aralık, 2018. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1071825/istanbul_Cumhuriyet_Bassavcisi_ndan_15_Temmuz_davalari_aciklamasi.html.
- Demirbaş Timur, *İnfaz Hukuk*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ekim 2015.

- Harkins ve Edwards v. Birleşik Krallık, no. 9146/07 ve 32650/07, 17 Ocak 2012
- Hattenstone, Simon ve Eric Allison. “Are whole-life prison sentences an infringement of human rights?” *The Guardian*, 5 Aralık, 2012. <http://www.theguardian.com/law/2012/dec/05/whole-life-prison-sentence-human-rights>.
- Kafkaris v Kıbrıs, no 21906/04, 12 Şubat 2008
- Korkut, Berivan. *Hapiste Sağlık – Proje Kitabı*. İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2017.
- Korkut, Berivan. *Türkiye’de Hasta Mahpus Olmak*. İstanbul: TCPS Kitaplığı, 2018.
- Murray v. Hollanda, no. 10511/10, 10 Aralık 2013
- Öcalan v. Türkiye no. 2 46221/99, 12 Mayıs 2005
- Öncü, Mehmet. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi ve İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları.” *TTB Dergisi* 115 (2014): 13-36.
- TBMM. “Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinde Hükümlü ve Tutukluların Dışarıdaki Yakınlarıyla Telefonla Görüşmeleri Hakkında Yönetmelik.” Erişim 4 Aralık, 2018. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/um_telefon.pdf.
- TBMM. “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun.” Son güncelleme 13 Aralık, 2004. <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5275.html>.
- The Istanbul Statement on the Use and Effects of Solitary Confinement, *Uluslararası Psikolojik Travma Sempozyumu*. İstanbul: 9 Aralık 2007.
- Trabelsi v. Belçikano. 140/10, 4 Eylül 2014
- Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık [BD], no. 66069/09, 130/10 ve 3896/10, 9 Temmuz 2013

Sonsuza Hükmetmek Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezasının Sosyo-psikolojik Kökenleri Üzerine Düşünmek

Eser SANDIKCI³⁹

Sevgili Murat Yurtgöl'ün anısına

Bir insanı tüm ilişkilerinden, toplumdan, doğadan-dışarıdan -kopartarak dört duvarla sınırlı mekâna -içeriye- kapatmak suretiyle **hapis etmek**; bu kapatmayı sonsuza dek, ölünceye değin sürecek **müebbet** zamana yaymak; bu ebedi kapatılma sürecinde kişinin kapatılan mekândaki sınırlı sosyal yaşamını daha fazla, daha da fazla, en fazla şekilde sınırlandırmak suretiyle **ağırlaştırmak**.

Sosyallik ile birlikte var olabilen, gelecek tahayyülleri olan, zaman ve mekân üzerinde kendi kontrolünü kurmayı arzu eden bir varlık olan insanın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olması, insan tarafından deneyimlenebilecek en zor yaşantılardan biri oldu-

39 Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği (TODAP)

ğu tartışmasız. Bu yaşantının psikolojisi üzerine “dışarıdan” söz söylemeye çalışmak ise yaşantının ağırlığı karşısında sözü, söyleyenin boğazına düğümleyebilecek zorlukta bir çabaya denk düşüyor.

Ağırlaştırılmış müebbet cezasının birey üzerindeki sosyal psikolojik etkilerini tartışabilmek için bu cezayı uygulayan iktidarın aklını ve cezanın nasıl bir toplumsallığın ve düşünsel-ruhsal yapının ürünü olduğunu anlamak gerekiyor.

Neden Hapishane?

Batı'da yaklaşık üç yüz yıldır hapishaneler bireyin kapatılarak cezalandırmasını sağlayan bir kurum olarak kullanılmaktadır. Hapishaneler ilk ortaya çıktığında, çok da “anamlı” bulunmadığını, yaşlı hukukçuların suçluların neden dört duvar arasına kapatıldığı sorusunu kendilerine ve diğer hukukçulara sorduklarını hukuk tarihi belgelerinde görebiliyoruz.

Hapishaneler kapitalist üretim ilişkilerinin geliştiği bir dönemde doğuyor ve hapishanelerin ortaya çıkmasında -ilginç bir şekilde- kapitalist rasyonalitenin etkili olduğunu görüyoruz. Kapitalist üretim ilişkileri gelişebilmek için emek- gücüne ihtiyaç duyuyor. Bu dönemde “çalışma” kutsal bir değer olarak yüceltiliyor. Kirlardan kentlere gelen ancak işçileşmek istemeyen ve fabrikalarda çalışmayı reddeden insanlar hapishanelere kapatılıyor , “çalışma” ideolojisi zorla benimsetilmeye çalışıyor ve çalışmayı kabul edene kadar hapishanede eğitime tabi tutuluyorlar. Dolayısıyla “islah etme”, “topluma kazandırma” gibi gerekçelerle meşrulaştırılmaya çalışılmış olan hapishanenin tamamen iktisadi yapıya koşut bir kurum olarak tasarlanmış olduğunu görüyoruz. Ancak zamanla hapishaneler sadece

“suçlu”lara özgü bir kuruma dönüşüyor. Artık hapishanenin amacı hem toplumu “iç”i arındırmak, steril kılmak, hem de “dış”lananı ıslah etmek, rehabilite etmek haline geliyor.

Hapishane, modern zamanın modern bir kurumu olarak doğuyor. Hapishanenin tarihi, aynı zamanda modernizmin dolayısıyla da işkence ve baskının rasyonelleşmesinin tarihidir. Hapishane önceki cezalandırma koşullarına göre bir ilerleme olarak görülmekte, hukuki bir reform olarak, suçluyu eğitime, topluma kazandırma gibi ütöpik açılımları da olan bir modernite teşebbüsü olarak değerlendirilmektedir.

Neden Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası?

Modernizmin kurumu olan hapishaneleri ve de müebbet cezasının siyasal ve toplumsal işlevini anlayabilmek için, modernist aklı ve çağın ruhunu en ari şekli ile yansıtan toplama kamplarına bakmak faydalı olacaktır.

“Batı’nın siyasal modeli şehir değil, ‘toplama kampı’dır. Atina değil Auschwitz’dir” der Giorgio Agamben.

Psikiyatrist Serol Teber, Lifton ve Markusen’a atıfla “Auschwitz ideolojisi”nden bahseder. Bu ideolojinin özünü; modern toplumların çekirdeğini oluşturan merkezi bürokrasilerin, önlerine çıkan engelleri, sorunları tartışma, karşılıklı görüşme ve anlaşma yoluyla çözümlenmeye çalışmak yerine, tam tersi bir tutumla, bunları yok ederek çözüme politikası belirlemektedir.

Büyük akılcı yöntemlerle, aygıtlarla donanmış modern devletler için önlerine çıkan “sorunları” çözmek ve anlaşmak yerine onları yok etmek çok daha ekonomik ve akılcı gelmektedir.

Auschwitz toplama kampı, bu tür bir akılcılığın simgesi olmuştur. Toplama kampları ve benzeri kurumlar, modern devletlerin sürdürdükleri en akılcı ve hemen aynı zamanda en akıldışı aşamayı sergilerler. Bu kurumlar aracılığıyla, modern devlet aygıtları kendilerine karşı gördükleri birey-insanı, yeni bir kalıba dökebilmek için, uyguladıkları çıplak terörle, onu ya tümüyle ortadan kaldırmışlar, yok etmişler ya da insanların tarihsel, tinsel kültürel birikimlerini, kişiliklerini parçalamayı amaçlamışlardır.

Buralarda, insanlar ya hemen yok edilmişler, ya da “tutuklu” paydası altında, kitleselleştirilmişler; tüm, özgünlükleri, orijinallikleri, bir kerelikleri yok edilmiş; dünyadan, tarihten ve insanın bizzat kendisinden yalıtılmışlar, şeyleştirilmişlerdir...

Bugün hapishanelere ve en ağır ceza olan ağırlaştırılmış müebbet hapis uygulamasına baktığımızda Auschwitz ideolojisinin yaşatılmakta olduğunu görmekteyiz. İktidar tarafından, insanın en temel var oluş tarzı olan zaman ve mekân üzerinde tahakküm kurulmakta ve birey ilişkisiz bırakılmaktadır. Müebbet cezalarda, diğer hapis cezalarından farklı olarak zamansal tahakküm sonsuza endekslenmiştir. Ebedi olarak zamana iktidar tarafından hükmedileceği ilan edilmiştir. Bu cezalandırma sisteminde amaç, toplama kamplarındaki rasyonalite ile benzerdir . “Sorun” atfedileni, “suçlu” görüleni imha etmek ve yok etmek amaçlanmıştır. İnsanın varoluşu hedef alınmıştır. Bu cezalandırma süreci ile iktidar tarafından zamansal, mekânsal ve ilişkisel tahakkümle bireyin ölümüne kadar sürdürülebilir yok oluş süreci planlanmaktadır.

İnsan Nasıl Yaşar?

İnsan yaşadığı sürece içinde bulunduğu varoluşuna kast eden tüm zor koşullara rağmen var olma mücadelesini sürdürmeye çalışmakta, var olma enerjisini yeniden üretebilmektedir. Deneyimin “içerisi»nden, Dostoyevski ve Frankl’ın yaşamsal deneyimlerinden, yok oluşa karşı var olma pratiklerinden hayat bulan eserleri, insana ve baş etme kapasitesine dair bizlere çok fazla şey sunuyor.

Dostoyevski’nin *Ölümler Evinden Anılar* (1860) adlı eseri, hapisaneler üzerine ilk öz yaşam öyküsel çalışmalarından biri olarak tanımlanır. Dostoyevski sıklıkla, “ ben Omsk cezaevinin, oradaki kürek mahkumu insanların öğrencisiyim: cezaevi içimde bir şeyleri öldürmüş, ama birçok da yeni şeyler uyandırmıştır» diye yazmıştır. Dostoyevski’nin Omsk cezaevinde tespit ettiği yaşantılar, “insan manzaraları» yine onun sıklıkla söylediği “insan bulunduğu her bir yere alışı» tanımlaması oldukça önemlidir.

Auschwitz de dahil farklı toplama kamplarında uzun yıllar kalan psikiyatrist Victor Frankl; kamptan çıktıktan sonra yazdığı çalışmalarda; sıklıkla Nietzsche’nin sözünü anar: “Yaşamak için bir Neden’i olan kişi, hemen her Nasıl’a dayanabilir.” Frankl, yaşamın her durumda, hatta en acınası durumlarda bile potansiyel bir anlam taşıdığını savunur. Toplama kampı sürecinde yaşananlarla baş etmede içsel yaşama yoğunlaşmanın, tinsel dünyanın, sanatın ve mizahın rolünü vurgular.

Bitirirken;

Toplama kamplarından hapisanelere siyasal iktidarlar ortak bir akılla, geçmişlerinden öğrenerek baskı ve tahakküm mekanizmalarını geliştirmişlerdir. Binlerce yıllık iktidar mekanizmalarından aktarılan

birikimin üzerine hayata geçirilen ve yok etmeyi hedefleyen “sonsuzluk kapatarak cezalandırma” yöntemine karşı, “mağdurların” da tarihsel birikimlerinden ve deneyimlerinden öğrenerek var olma mücadelesini daha güçlü sürdürebilme potansiyelleri bulunmaktadır.

Kaynakça

- Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, Ölüler Evinden Anılar, İş bankası Yayınları 2015
- Giorgio Agamben, Tanık ve Arşiv- Auschwitz'den Artakalanlar, Dipnot, 2010
- Işık Ergüden, Hapishane Çağı- Kapatılan İnsan, Versus, 2007
- Serol Teber, Toplama Kampı Sendromu- Ruhun Ölümü, Sorun Yayınları, 1993
- Victor Frankl, İnsanın Anlam Arayışı, Okyanus, 2014

ANLATILAN AYAN

Anlarımız; iste cennetimiz ve cehennemimiz.

/201

Hücrede bir adam varmış derler. Belki gerçek ten düşünürler, belki dokunup geçerler. Her durumda yaşam sürmek zorundadır.

Hücredeki tek adamın ruh halini anlamak kolay değildir. On beş yıllık hücre yaşamının her ayrıntısı artık tek düze hale gelmiştir. Hani gözle rinin feri sönse de görme yetini yitirsen bile, kaç adımda nereye varacağını bilirsin.

Bir İNSAN gün ya da günler içinde ne yapar? Yatma - kalkma, yemek, mektup yazma ve bekleme saati, banyo saati... Zaman, dilimlenmiş eklemek gibi parçalarla ayrılmıştır. Mektup bekleme saatinde gözün ister istemez kapıdaki dikdörtgen deniz kapına yönelir. Acaba?!

Acaba bir dost emek harcayıp da, anım sayıp da yazmış mıdır? Bu yazısız ilişkiler etğinde yazmış ve üstelik pul yapıştırıp postaya da vermiş midir? Zarf, kağıt ve pul ile bezenip dışarının soluşunu, kargaşasını, seslerini, tüzünü, dumanını... CANLILIĞINI, biraz cık da olsa benim hücreme yollamış mıdır? Bugün gri ortamına bir renk, bir selam, bir gülümseme, bir anım sanma heyecanı katılacak mıdır acaba?

Bir mektup, bir zarf, bir kitap, bir selamın anlamı, etkisi bu denli büyüktür burada. Çünkü hücre küçüktür. Bir fırtınalı yüreğin sığarmaya -cağı kadar küçük. İNSAN yüceldikçe daha da küçüktür hücre.

Hücrede her şey küçük görünür. İnsan, TV, radyo, sinek ve arı vızıldısı, kokular... Evet özellikle de kokular. Akşam yemeğinde nahut mu yoksa yeşil mercimek mi olduğunu, kendin bile ayırında olmadan anlarsın; kokusundan.

İnsanın burnu, kulağı, duyguları hassaslaşır iyice hücrede. Korkunun, endişenin, neşenin, cehaletin, bilgediğin kokularını ayırt etmeyi öğrenirsin.

Sanki dünyanın sırtına, karnına bir stetoskop dayamışın da dinliyormuşsun gibi hissedersin.

Almak, duymak isteğinin sesler, kokular azalmış, yok almış; istemediklerin tümdey doluşmuş, yığılmışlardır hücrede, hücrelerinde. Seni kaplamış

beton kabuğun ile bedeninin hücreleri bütünleşmiştir. Her soluk alışında kaburgalarınla birlikte duvarlar da esner sanki. Dünyayı sırtında taşımak taşındır.

Sıkça soluk almakta zorlandığın olur. Telesla derin nefesler almaya çalışırsın; ortaya takılıp çekilmekte olan bir balık gibi; Havayı galim -miştir!

Danuk fluorescent lambanın ışığı batar gözlerine. Isıksızlık da batar. Tüm dünya bir olur senin etine batar. Yüzsük sesler batar, sessizlik de batar. Yekinmazsın artık kulak sınılamasından, baş dönmesindey. Onlarla dost

olmuşsun dur. örümcek beslemeye başlarsın. Av ararsın ona vermek için.

Bir an için isitir seni ; az sonra kısıtlı sürede de olsa, bulutları görüp, bir nesneye benzetme oyununu oynayarak olman. Çocuk yanına sığınırısın, umutla. sek sek, yakalamaca, çelik çomak oynarsın kendinle. Çelik de sen çomak da. Yek enstrümanın kendi bedeni'dir artık.

Kalitesiz, yazmayan tükenmezle mektup öyle, şiir... yaşamın ayrıntılarını yazmak için oturursun, masa sandalye arantısı bozuk olan yerine. İlk yarım saatte sonra seni beller; bel, sırt ve boyun ağrıları. Ayakların donar betonda. Kantın malı kaçeler bir halta yaramaz. Seni asıl üfüten ise yalnızlığının ayazıdır. Yalnız İNSAN sok üşür sok.

Saç traşını permatikle kendin yaparsın kafanın arkasını göremezsin haliyle. Her zaman kirpik, kısa-uzun killer kalır. Kim görece ki baş ver der geçersin.

Sırtındaki yaraysa merham sürmen gerek mekte'dir. Elini yetişmez yardım edecek bir "EL" yoktur. Dünyada sana en uzak yerdir o sırada kendi sırtın!

"Anam da geçen yıl mayıs ayında vefat etti. En son Haziran 2014'te gelmişti ziyaretime. 6.5 yıl aradan sonra hem de. Beni tanımadı. Elini öpüp yanına oturdum. Uzun uzun yüzüme baktı. Sonra da 'Benim oğlum da bu hapishanede yatıyor, sana çok benziyor' dedi. Ben 'eee, na sona benim, ben, oğlum' deyince ancak toparlanabildi. Oğlunu tanıyamamanın ezikliğini yaşadım tüm ziyaret boyunca. (...) kulakları da artık işitemez olduğundan telefonda da pek konuşamıyorduk. Sadece 'seni bir kere daha göreydim de öyle öleydim' diyebiliyordu. Öyle diye diye de öldü zaten." (97'den beri hapishanede – 2005'ten beri hücrede – tahliye umudu yok)

"İdam cezam yıl sonunda Yargıtay tarafından (3'e 2 oyla) onaylandı ve dosyam meclise gönderildi. İdam cezası kaldırılana kadar mecliste ilk dosya olarak tutuldu. İdam kalkınca da ağırlaştırılmış durum devreye konuldu. (...) Yukarıda 23 yıldır içeride olduğumu yazdım. Bu yılları 2005'e kadar arkadaşlarımla iç içe birlikte geçirdim. Koşuşlarda kalınıyordu.

Ancak 2005'ten sonra daha doğrusu 2005'le birlikte tekli hücreye alındım. Yani 11 yıldır tek başıma kalıyorum. Artık hücreler bana alıştı ben hücrelere! Acaba? Hücrelerin alıştığı doğru da, benim alıştığım... Bana göre bu cezalandırma infaz sistemi uygulaması tamamen intikam amaçlı. İnsanlık dışı. Öldürmeye yönelik bir uygulama" (92'den beri hapishanede 2005'ten beri hücrede –tahliye umudu yok)

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

TCPS
TÜRKİYE HAPİSHANE ÇALIŞMALARI MERKEZİ

